INTRODUCCIÓ A LA

HISTÒRIA DE SILS

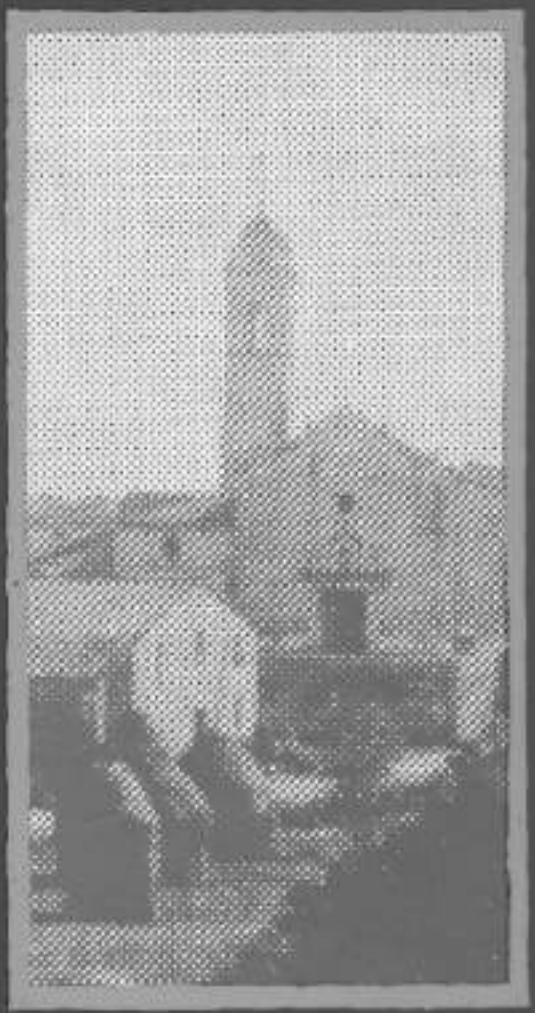

EL PATRIMONI DOCUMENTAL :

INVENTARI DE L'ARXIU MUNICIPAL

Lluís Costa

SUPORT GENÈRIC

INTRODUCCIÓ A LA

HISTÒRIA DE SILS

EL PATRIMONI DOCUMENTAL:

INVENTARI DE L'ARXIU MUNICIPAL

Lluís Costa

INTRODUCCIÓ A LA HISTÒRIA DE SILS

EL PATRIMONI DOCUMENTAL : INVENTARI DE L'ARXIU MUNICIPAL

Diputació de Girona
Col.lecció Joaquim Botet i Sisó, 5

COSTA i FERNANDEZ, Lluís
Introducció a la història de Sils

ISBN 84-86812-04-6

I. Girona. Diputació Provincial II. Sils. Ajuntament
III. Col.lecció
1. Sils – Història local
908.467.1 Sl Sils

Col.lecció Joaquim Botet i Sisó, 5

Edició

Palahí A.G. S.C.
Diputació de Girona
Ajuntament de Sils

Coordinació Editorial:
Enric Marquès

Disseny de la coberta
Pozo & Vinyeta

Assessorament lingüístic
Rosa Gallart

Fotocomposició i impressió
Palahí A.G. S.C.
C/ Força, 24 Girona

1ª edició: abril de 1988
Dipòsit legal GI-099-88
ISBN: 84 – 86812 – 04 – 6

PRÒLEG

El mes de març de l'any 1977, i en el context de la celebració del Congrés de Cultura Catalana, es va crear una comissió integrada per arxivers i historiadors amb la comesa específica d'elaborar una ponència per a la «salvació i conservació de documentació i arxius».

Més de deu anys després, aquella proposta constitueix encara l'únic programa de caire teòric que es planteja amb una indubtable visió de futur quin ha d'ésser el model arxivístic català. En concret, pel que fa als arxius municipals –els més nombrosos al nostre país–es proposava una actuació encaminada a la creació d'un arxiu històric diferenciat de l'administratiu en les poblacions de més de 10.000 habitants; presència d'un arxiver amb llicenciatura universitària en història i formació professional permanent; màximes facilitats de consulta; un mínim de servei de reprografia; creació de seccions d'arxiu àudio–visual; biblioteca auxiliar especialitzada en història local; col·lecció de plànols i organització d'una secció d'hemeroteca.

També es feien diverses recomanacions, com ara el caràcter discrecional a les poblacions de menys de 10.000 habitants per a la creació d'un Arxiu Històric. Els municipis que no n'assumien la creació havien de traslladar a l'arxiu regional corresponent –en règim de dipòsit– tota la documentació anterior al 1939. A més, es regulava el traspàs de la documentació administrativa a l'arxiu històric en un termini aproximat de vint–i–cinc anys.

Finalment, es donaven un seguit de recomanacions de futur, de les quals en reprodueixo els dos paràgrafs més significatius: «La primera qüestió que es presenta és la de l'oportunitat i el grau de concentració. Sembla preferible evitar d'un costat l'extrema dispersió (que provocaria la destrucció o desaparició paulatina dels arxius petits) i de l'altre, l'excessiva centralització. Una concentració mitjana, tal com es proposa aquí, sembla l'òptima». *Paral.lela-*

ment, es dibuixava ja l'esquema bàsic d'organització: «La producció documental de les supremes institucions catalanes demana la creació d'un Arxiu General de Catalunya. El grau mitjà de concentració es podrà obtenir amb la creació d'Arxius Regionals (o intercomarcals). Es recomana la creació d'arxius històrics en les poblacions de més de 10.000 habitants».

Actualment, la política d'arxius menada des de la Generalitat segueix implícitament les recomanacions sorgides del Congrés de Cultura Catalana. S'ha creat l'anomenat Arxiu Nacional de Catalunya i s'ha iniciat el desplegament de la Xarxa d'Arxius Històrics que es reflecteix en la creació dels arxius històrics comarcals.

Malgrat els constatables canvis esdevinguts d'ençà de la celebració del susdit Congrés s'evidència encara la falta d'un coixí teòric més ajustat a la realitat actual del país i al progrés dels coneixements de l'arxivística moderna. Aquesta manca d'actualització fa que quedin alguns interrogants per resoldre.

Acceptat el fet que els arxius històrics comarcals poden respondre a una voluntat de concentració mitjana –com la recomanada al C.C.C.– cal dictaminar sense vacil.lacions, com a mínim, en dos altres aspectes: la consideració que mereixen els fons administratius municipals i el grau concret de la concentració arxivística.

A l'article 8 de la Llei d'Arxius aprovada pel Parlament de Catalunya en la sessió del 10 d'abril del 1985, es diu el següent: «El Departament de Cultura ha de promoure la creació d'un arxiu històric a cada comarca, el qual ha de tenir categoria d'arxiu històric comarcal. Si les necessitats d'organització ho exigeixen, pot també crear en una comarca més d'un arxiu històric, i també pot crear seccions de l'arxiu històric comarcal en poblacions altres que aquella on radica l'arxiu».

La natural flexibilitat d'aquesta Llei –a desenvolupar en diversos reglaments específics– permet un grau de maniobrabilitat ben evident. No es parla del sostre de 10.000 habitants com feia la ponència del C.C.C. per a la creació d'arxius històrics, però es deixa la porta oberta a la creació d'un arxiu –com a secció de l'arxiu comarcal– en aquells pobles on hi ha la voluntat política de conservar els fons documentals municipals i afavorir-ne l'accés.

Per aquesta escletxa la Generalitat ha reconegut l'existència d'un arxiu històric *a viles que no són cap de comarca, com ara Terrassa (Ordre 30–IV–1982. Vallès Oriental), Arenys de Mar (Ordre 23–VII–1982. Maresme), Torroella de Montgrí (Ordre 29–IV–1983. Baix Empordà), Sitges (Ordre 11–V–1983. Garraf), Cardona (Ordre 25–V–1984. Bages), Cornellà de Llobregat (Ordre 25–IV–1986. Baix Llobregat), Mollerussa (Ordre 25–IV–1986. Segrià), Riudoms (Ordre 25–IV–1986. Baix Camp), Palafrugell (Ordre 25–IV–1986. Baix Empordà), Moià (Ordre 25–IV–1986. Bages) i Mollet del Vallès (Ordre 25–IV–1986. Vallès Oriental).*

Es tracta d'11 viles d'un pes demogràfic i d'una rellevància del seu fons documental ben diversa. Llevat de Terrassa, Cornellà i Mollet, la resta de viles són a l'entorn dels deu mil habitants i quasi la meitat (Torroella, Cardona, Mollerussa, Riudoms i Moià) són encara lluny d'assolir-los. Tanmateix, el seu pes percentual és ja força significatiu, si tenim en compte que en aquests moments a Catalunya hi ha, a més, una trentena d'arxius municipals *amb una persona responsable al capdavant que no estan integrats a la Xarxa de la Generalitat.*

D'aquestes dades, se'n desprèn que la concentració mitjana és ja una realitat –ben aviat es completarà el mapa d'arxius històrics a cada vila cap de comarca– i que va en creixença el nombre de municipis que, independentment del seu pes demogràfic, volen mantenir la documentació ben a prop dels ciutadans més interessats a consultar-la.

Aquesta tendència hauria d'afavorir la implantació i consolidació d'un arxiu unitari –que enclogui alhora els fons administratius i històrics– permetent rendibilitzar la pròpia organització dels fons, dels recursos que s'hi aboquin i garantir la perdurabilitat i accessibilitat de la totalitat de la documentació generada pel municipi.

Naturalment, els municipis que no conservin adequadament els seus fons o bé que no estiguin en condicions d'ordenar-los i classificar-los cal que els dipositin als arxius històrics comarcals, on poden garantir-ne l'esmentada perdurabilitat i accessibilitat. A nivell gironí, la tasca de recuperació de la documentació d'una vintena de municipis del Baix Empordà a l'Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal és una bona mostra de la viabilitat i eficàcia d'aquesta solució.

* * *

El cas de Sils cal inserir-lo a partir d'ara en aquest grup de pobles d'un relatiu pes demogràfic –a hores d'ara compta amb uns dos milers d'habitants– però amb voluntat de mantenir dignament el seu patrimoni documental, tal com es reflecteix en aquest llibre que teniu a les mans.

El treball «La introducció a la història de Sils. El patrimoni documental: inventari de l'arxiu municipal» *escrit per l'amic Lluís Costa aplega per una banda cinc grans temes de la història de Sils i per l'altra presenta les fonts documentals que fan possible d'escriure-la. Relligant-ho així, el treball guanya en coherència i es converteix en un instrument formatiu per als silencs d'avui i per als investigadors i estudiosos de les nostres contrades.*

La primera part del llibre és una aproximació pionera a la història de Sils, on l'autor ha volgut defugir la natural temptació de confegir una visió pretesament global del poble i s'ha estimat més centrar-se en l'estudi de grans

temes on poder recapitular tot el que s'ha escrit fins ara i presentar així unes primeres hipòtesis de recerca per al futur.

Paral.lelament, Lluís Costa s'ha dedicat pacientment a ordenar i classificar l'arxiu municipal del poble, fent possible d'aquesta manera la salvaguarda del patrimoni documental i l'accés a les fonts de la història del poble.

L'organització de l'Arxiu Municipal ha estat una feina feixuga i lenta si atenem tant les dificultats intrínseques de posar un ordre racional a un munt de papers i expedients, com la necessitat de comptar amb una preparació tècnica remarcable. Amb una constància i professionalitat que he pogut seguir de ben a prop, en Lluís Costa ha enllestit el treball a base de moltes hores robades al lleure al llarg dels anys 1986 i 1987.

Prenent com a eix de la nova organització les «Normes Bàsiques de Classificació» recomanades pel Servei d'Arxius de la Generalitat, s'ha procedit a inventariar lligalls i expedients, a voltes amb tanta precisió, que sovint és més propi parlar de catàleg –culminació de tota tasca d'ordenació i classificació d'un arxiu– que no pas d'inventari.

Agrupada en seccions, sèries i subsèries, es descriu la documentació municipal prenent com a unitat bàsica el lligall i l'expedient, la qual cosa permet un nivell de localització del tema d'interès molt ràpid i precís. Es tracta, fonamentalment, d'un fons clàssic d'una vila de poc pes demogràfic: abundància de documentació de la darreria del segle XIX i tot el segle XX, amb un important percentatge de material relatiu a l'administració de les finances i dels serveis públics municipals.

Amb tot, en el cas de Sils hi ha un parell d'aspectes a remarcar: la conservació de la documentació de l'antic jutjat municipal i de sèries força reculades i amb continuïtat fins als nostres dies, com ara els llibres d'actes (1884) i la correspondència (1881). Val a dir que el document més antic és un despatx que el jutge de Santa Coloma de Farners adreça al batlle de Sils l'any 1845.

Ultra això, s'esmenta la documentació referida a Sils que es conserva a l'arxiu parroquial de la vila, als arxius catedralici i diocesà de Girona i a l'arxiu històric Fidel Fita d'Arenys de Mar. Es tracta de pergamins i documents medievals que omplen un buit important per al coneixement de la història de Sils.

Finalment, ens cal dir quatre paraules de l'autor, d'en Lluís Costa i Fernàndez. Format al Col.legi Universitari de Girona i posteriorment a la Universitat Autònoma de Bellaterra, es llicencia en història el 1981 i tres anys més tard presenta la seva tesi de llicenciatura, que és publicada sota el títol «Història de la Premsa a la ciutat de Girona. 1787–1939» (col.lecció de monografies de l'I.E.G., 12, 1987).

Paral.lelament publica diversos articles de temàtica històrica en revistes

especialitzades i emprèn la recerca per a la seva Tesi Doctoral, que abraçarà des de la crisi del 1917 fins a l'arribada de la segona república.

Amb aquest darrer treball d'en Lluis Costa l'Ajuntament de Sils compleix amb el deure cívic de difondre la història de la vila i alhora d'assegurar la pervivència de la documentació, que n'és la base més sòlida. En aquest sentit, es tracta indubtablement d'un bon servei a la col.lectivitat silenca d'avui i del demà.

RAMON ALBERCH i FUGUERAS
President de l'Associació
d'Arxivers de Catalunya

INTRODUCCIÓ

L'home, al llarg del temps, ha mantingut una constant en la seva existència: la recerca de la veritat. Aquest exercici hauria de passar includiblement per la sendera de la racionalitat, amb l'únic objectiu d'arribar al coneixement més aproximat dels fets i les circumstàncies, des de les més destacables fins a les més quotidianes, que configuren la seva realitat, i per tant la realitat del seu país.

Bastir la Història d'un poble i prendre consciència d'identitat col.lectiva és un fet tan lògic com necessari. Aquest exercici demana un esforç comú, però alhora exigeix com a primer i indispensable pas a fer per seguir avançant el poder disposar i tenir a l'abast de l'investigador les eines imprescindibles. Això en la recerca històrica vol dir tenir accés a la documentació, sense, és clar, oblidar la via oral, per refer el passat més recent.

La pretensió d'aquest llibre és molt concreta i té uns límits definits i específics: confegir, d'una banda i d'una manera introductòria, cinc grans temes significatius i suggestius, que donin sentit a la Història de Sils, intentant de fer, al mateix temps, una anàlisi més o menys crítica de les dades existents i de la seva aplicació. D'altra banda, i com a segona part del treball, es fa un recull, al més complet possible, de les fonts, documents i bibliografia existents sobre Sils. S'ofereix d'una forma molt més exhaustiva la part referent a l'Arxiu Municipal, ja que probablement ha estat la tasca més feixuga i és l'origen del llibre.

Hem de dir, referent a l'Arxiu Municipal, que en els darrers mesos de l'any 1986 vam iniciar la comesa de recuperació i ordenament del material existent a l'arxiu, el qual estava immers en un estat massa lamentable. Els pocs lligams existents en aquells moments no sempre guardaven relació entre el seu

contingut i el que s'indicava en el llom exterior. La barreja de papers era la norma més característica.

Un cop acabada la feina d'ordenació calia una guia–inventari, que és la que ara es presenta formant part del present llibre.

Hem volgut traçar un camí més planer per futures investigacions sobre el poble. Pensem que el desvetllament pot esdevenir més factible, i així omplir el buit bibliogràfic existent fins ara. Si això s'acompleix, i insistim que tenim gran confiança que serà d'aquí a ben poc, els objectius s'hauran cobert a bastament.

Considerem que aquest llibre pot formar part d'una infrastructura cultural que des d'aquest mateix moment ens hem d'entestar a construir, comptant naturalment amb el suport públic, i també amb iniciatives privades. Des d'aquestes pàgines hauríem de reivindicar, tanmateix, els interessants arxius particulars existents en el poble. Demanaríem als seus propietaris que en un gest solidari –i fins i tot filantròpic– els dipositessin, cercant la fórmula, si cal, perquè no en perdessin la propietat, a l'Arxiu Municipal. Representaria la imatge més paradigmàtica de l'interès d'un poble per la seva història.

Des del primer moment en què començàrem a treballar en la investigació històrica i en la divulgació de les eines de recerca del poble de Sils, unes encoratjadores paraules de Jordi Nadal, publicades en el pròleg del llibre de R. Alberch i N. Castells *La població de Girona*, varen representar un recordatori permanent: *Ha desaparegut la distinció entre pobles «amb» història i pobles «sense» història, s'ha acabat el contrast entre temps «històrics» i temps «ahistòrics»*. I a fe que és veritat! El gran protagonista del nostre treball és –i sense cap ànim demagògic– el poble, amb tota la seva dosi d'anonimat. I és precisament a ell a qui va dirigit i a qui li calen –malgrat els tòpics–, els elements necessaris per interpretar i refer el seu passat, entendre el present i projectar el futur.

Voldríem aprofitar les darreres ratlles d'aquesta introducció per fer públic el nostre agraïment a un seguit de persones, sense les quals difícilment hauria estat possible la realització del present treball: al cap de l'Arxiu Municipal de Girona i president de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, Ramon Alberch, pel suport constant i les valuoses orientacions arxivístiques que en tot moment m'ha dispensat; així com per haver–me prologat el llibre; a la meva companya i col.lega Anna Prats, complement indispensable en la carregosa tasca de classificació de material; a Joan Viñolas i Narcís Figueras, estudiosos silencs i coneixedors destacats de bona part de la història del poble; a l'arqueòleg Julià Maroto, pel seu assessorament en el capítol dedicat als orígens de Sils; a l'arxiver diocesà Josep Mª Marquès, per haver–me fet molt més senzill el buidatge de l'arxiu que ell dirigeix; al professor Joan Busquets, per la seva bona disposició a qualsevol mena d'ajut; a l'arxiver de la Catedral de Girona,

Gabriel Roura; a l'arxiver de la Diputació, Narcís Castells, als companys Josep Mª Casas de Santa Coloma de Farners i Joaquim Mª Puigvert de Viloví d'Onyar, a Àngel i Ramon Romagós pel seu esplèndid treball fotogràfic, i el llibreter gironí, Joan Cortés.

De la mateixa manera restem agraïts a tot el Consistori de Sils, encapçalat pel seu batlle, Joaquim Rovira, fent especial menció del secretari municipal, Joan Antoni González Blanco, i a les institucions públiques col.laboradores en l'edició d'aquest llibre, destacant el cap del Servei d'Estudis i Documentació de la Diputació, de Girona, Xavier Carbó.

Primera Part

Introducció a la Història de Sils

SITUACIÓ. ASPECTES FÍSICS

El pla de Sils es troba al fons de la depressió de la Selva. Aquesta depressió representa l'acabament septentrional del que es coneix per depressió Pre–litoral catalana, conjunt de terres baixes que separen la serralada Litoral de la Pre–litoral, situades a un nivell més baix respecte a elles. Tot el conjunt forma els Catalànids o Sistema Mediterrani. La depressió Pre–litoral és articulada des de l'extrem sud–oest al nord–est per les comarques naturals del Camp de Tarragona, el Penedès, el Vallès i la Selva. Aquestes dues darreres comarques es troben separades pels turons de Maçanet–Massanes.

La depressió de la Selva és limitada al nord–est per la serra de les Gavarres, al sud–est per la serralada Litoral i a l'oest per les Guilleries.

La zona està constituïda per terrenys paleozoics, amb un recobriment superficial pliocènic i quaternari. Tota la plana de la Selva formava part del bloc Montseny–Guilleries. L'enfonsament d'aquesta part és el resultat d'uns complexos moviments tectònics, que provocaren falles en forma de reixa, les quals són causa directa d'afloraments basàltics i d'aigües termals.

Els terrenys que ocupa l'estany de Sils són el punt més baix i enclotat de la zona planera de la Selva. Lògicament, aquest emplaçament sense pendents facilita les inundacions i dificulta en gran manera el seu posterior desguàs.

El terme de Sils delimita al nord amb el terme de Vilobí d'Onyar, a l'oest amb els de Santa Coloma de Farners i Riudarenes, al sud amb el de Maçanet de la Selva i a l'est amb els de Vidreres i Caldes de Malavella.

A més del poble de Sils, cap del municipi, hi ha l'agregat de Vallcanera (que inclou alhora el veïnat de Serramagra), i els veïnats de les Mallorquines, Massabé, la Granota i la Barceloneta. Hem de dir que al llarg del treball s'han considerat tots els veïnats –inclòs Vallcanera– com un conjunt global que forma el poble de Sils, i en general la majoria de les apreciacions i valoracions fetes, si no s'indica el contrari, afecten tot el terme municipal.

ELS ORÍGENS DEL POBLE

El Paleolític: primeres restes de l'home al terme municipal de Sils

No podem datar amb exactitud les restes dels primers pobladors coneguts del territori que avui forma el terme municipal de Sils. En tot cas, però, cal remuntar-se ja a la primera edat de la pedra tallada, el Paleolític Inferior.

La Depressió de la Selva, tant en els seus camps conreats com en petits turons, ha estat un indret molt generós pel que fa a troballes de jaciments en superfície corresponents al Paleolític Superior o Mitjà. Actualment es coneixen nou jaciments pertanyents al municipi de Sils [1]:

Nom del jaciment	Altitud
Can Mora. Can Gelabert	100 m.
Can Sureda	80 m.
Vallcanera	100 m.
Can Grau	90 m.
Mallorquines	90 m.
Can Salica	100 m.
Serra Magra	110 m.
Les Comes	140 m.
Belladona	100 m.

(1) Informació facilitada per Josep Manel Rueda, a partir de dades obtingudes de l'Associació Arqueològica de Girona.

D'aquests jaciments únicament es conserven les peces fabricades en matèries molt resistents a les alteracions, com poden ésser el quars i algunes roques filonianes o metamòrfiques.

Quant a la descripció del material conservat, hem de dir que es tracten de restes de talla i d'eines, la grandària de les quals oscil.la entre els 15 cm. i els 2 cm., aproximadament. La finalitat d'aquestes eines anava molt relacionada amb un mitjà primordial de subsistència: la caça. L'home prehistòric les utilitzà per esquarterar i treure la pell als animals que caçava, així com per tallar la carn i trencar llurs ossos. Tanmateix les eines eren emprades, entre d'altres serveis, per treballar la fusta.

Tots aquests instruments són l'únic testimoni de campaments, ocupacions estacionals o esporàdiques, de caçadors nòmades que subsistien mercès a la captura d'animals i a la recol.lecció de vegetals salvatges.

Per determinar la cronologia es pot exposar un marge de temps prou extens i flexible. Així, podem parlar d'uns 400.000 o 300.000 anys fins a uns 35.000 anys. Els més antics, dins aquest espai cronològic, correspondrien a testimonis deixats pels homes pre–neandertals, els quals els tenim representats properament per la resta humana que és la mandíbula de Banyoles [2], i els

(2) La mandíbula de Banyoles és la resta humana més antiga de Catalunya coneguda fins ara. La seva edat sembla ésser superior als 100.000 anys i correspon a un pre-neandertal.

Vista del jaciment de Can Cuca, el qual es troba situat al damunt d'aquest petit turó. (Foto de Lluis Motjé cedida per l'Associació Arqueològica de Girona).

altres a partir d'aproximadament 80.000 anys a testimonis deixats per l'home de la raça de Neandertal.

Aquests jaciments en superfície, corresponents al Paleolític Inferior o Mitjà [3] han estat descoberts i prospectats per membres de l'Associació Arqueològica de Girona.

La primera edat del ferro: el jaciment de Can Cuca

Les restes prehistòriques i arqueològiques del terme municipal de Sils són de moment molt escasses. Així, després dels jaciments paleolítics en superfície, ja no trobem cap més testimoni fins a la primera Edat del Ferro.

D'aquesta època és el jaciment de Can Cuca o Bosc de Can Cuca [4], situat al cantó de l'autopista i del Polígon Industrial i molt a prop d'on s'ha de construir el gasoducte, en una zona molt propera a l'estany.

Va ésser descobert el març de 1986 per Lluís Motjé i Jordi Puigvert, i fins ara els únics materials existents corresponen a recollides en superfície i a l'atzar.

El jaciment correspon a un poblat a l'aire lliure (un vilatge) del s.VII a C., és a dir, situat entre 700 i 600 anys aC. El material recollit es tracta bàsicament de ceràmica feta a mà. La descripció d'aquestes peces de ceràmica és la següent:

(3) El Paleolític Inferior aniria fins a uns 80.000 anys (testimonis deixats pels homes preneandertals). El Paleolític Mitjà aniria des de fa uns anys 80.000 anys fins a fa uns 35.000 anys (testimonis deixats pels homes neandertals).
(4) La informació sobre aquest jaciment ha estat facilitada per Enriqueta Pons.

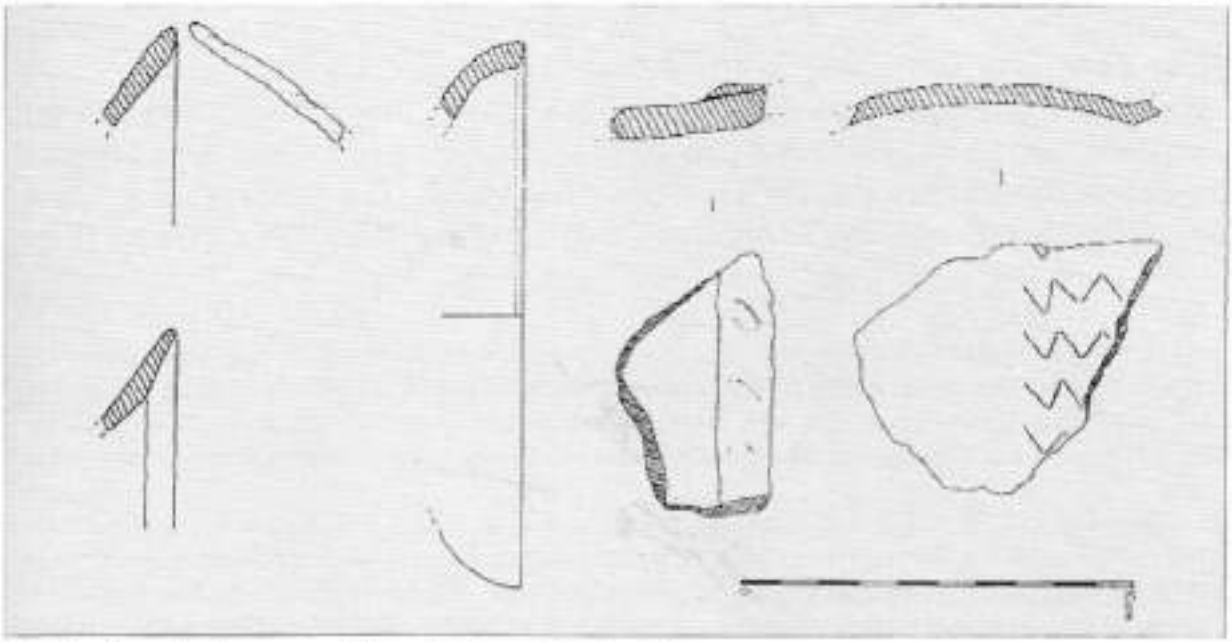

Dibuix de ceràmiques recollides al jaciment de Can Cuca.

1) – Fragment d'urna decorada amb incisions en ziga–zagues.
2) – Fragment d'urna o d'olla decorada amb un cordó aplicat a la inflexió coll–cos. Aquest cordó està imprès amb ditades.
3) – Fragment de bol amb vora bisellada.
4) – Fragment de plat amb un acabat en ditades.
5) – Fragment de plat [5].

En aquest jaciment de Can Cuca, també s'hi ha recollit algun sílex tallat.

L'Edat del Ferro –origen cronològic del jaciment– es caracteritza a Catalunya per l'important desenvolupament general: s'acaben de sistematitzar els mitjans de comunicació, de producció i de comerç, i es dóna com a resultat la formació de diverses poblacions. L'hàbitat és definitivament a l'aire lliure i s'esdevenen canvis tecnològics en la ceràmica i en la metal.lúrgia, i fins i tot canvis en el ritu funerari [6].

(5) Dibuix i descripció d'Enriqueta Pons.
(6) Pons, E., «El pas de l'Edat del Bronze a la del Ferro a Catalunya» a *6è Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, 1984, pp. 15–27.

DEMOGRAFIA (S.XV–XX)

Les primeres dades

A mesura que s'aprofundeix més en el temps per tal de determinar l'evolució demogràfica d'un poble, més s'acreixen les dificultats i la rigorositat científica perd consistència, obligant l'investigador a treballar amb unes hipòtesis que difícilment –per manca de documentació– trobaran confirmació.

Arrancarem l'estudi a partir d'una època molt avançada de l'Edat Mitjana, que és quan trobem les primeres dades sobre Sils. No podem oblidar que són informacions provinents de recomptes fiscals, i per tant hem d'analitzar les xifres amb la mesura –o inexactitud– que un recompte fiscal exigeix. Tanmateix, i fins i tot, ens hem hagut de permetre unes llicències en el càlcul d'algunes dades, que malgrat el possible marge d'error, hem considerat que podien resultar prou aproximades.

La primera dada demogràfica referida a Sils prové dels registres del «maridatge i coronatge», i es situa al 1491. Es diu que Sils, sense Vallcanera [1], compta amb 10 focs, especificant el 1501 que Sils manté el mateix nombre de focs, i 9 Vallcanera [2]. Aquestes dades ens són d'escassa utilitat, sobretot si es té en compte que només contemplen focs de l'església i obvien els focs senyorials.

(1) Hem de dir que el veïnat de Vallcanera, malgrat que pertany fins a l'inici del s.XX al terme municipal de Riudarenes, l'hem englobat des d'un principi al terme municipal de Sils, una mica per fidelitat al model de divisió comarcal presentat per Pau Vila en temps de la II República, i també perquè generalment llur població ha estat especificada junt amb la de Sils en els antics fogatges.

(2) Dels fogatges o talles del s.XIV no hem trobat cap referència al poble de Sils. Els registres de «maridatge i coronatge» que prenem com a punt de partença es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i han estat transcrits per R. García Cárcel i M.V. Martínez Ruiz, i publicats pel Col.legi Universitari de Girona el 1976 en el llibre *Población, Jurisdicción y Propiedad del Obispado de Girona. S.XIV–XVII.*

Del s. XV, doncs, ens limitarem a oferir una visió molt general de la comarca en relació amb el conjunt de la regió. La Selva, que al darrer quart del s.XIV era la més despoblada de les comarques gironines, experimentà un important impuls demogràfic, i passà, segons un fogatge de 1497, a tenir més focs que la Garrotxa, però quedava encara molt allunyada de les restants comarques. En tot cas es podria establir que la guerra civil catalana de 1462–72, que tant perjudici humà representà per a molts pobles i ciutats –com Girona–, junt amb d'altres crisis demogràfiques del s.XV, tingueren poca incidència a la Selva [3].

Del fogatge de 1553 al cens de Floridablanca

La prosperitat econòmica del s.XVI fa que coincideixi amb un important desenvolupament demogràfic, que a Catalunya va tenir continuïtat, en general, fins al primer quart del s.XVII. Només un seguiment puntual –si és possible– de dades concretes permetrà descobrir oscil.lacions, a vegades divergents de la pauta general [4].

Hem de considerar el fogatge de 1553 com la informació inicial més fidedigna de la població de Sils. Així, en aquest fogatge es comptabilitzen 60 focs: 44 a Sils –dels quals 42 són laics i 2 eclesiàstics– i 16 a Vallcanera –15 de laics i 1 d'eclesiàstic. Notem la poca concordança amb les dades del final del s.XIV i principi del s.XV.

Només una referència a la totalitat de la comarca –a causa de la manca d'antecedents estadístics mínimament rigorosos per Sils–, possibilita la constatació de l'auge demogràfic a la zona selvatana. La comarca de la Selva en aquest fogatge té 2.018 focs, que representen el 2,77% del Principat i el 14,78% de la Regió (ens referim a la Regió II segons la divisió comarcal feta en temps de la II República espanyola). L'observació de les densitats de població del 1497 i del 1553, des d'una òptica intercomarcal, permeten considerar que la Selva, malgrat que a mitjan s.XVI és la comarca més despoblada de la Regió II –amb una densitat de 2,01–, també és la que ha experimentat, després del Gironès, un avenç demogràfic més notable. Cal indicar que el 1553, Sils –junt amb Vallcanera– representava el 3% de la població selvatana.

Després del fogatge de 1553 ens endinsarem en una llarga i especialment fosca etapa, pel que fa a documentació demogràfica del poble de Sils. L'absència de fogatges serà absoluta; parafrasejant Joaquim Nadal, haurem de resignar–nos a gairebé «dos segles d'obscuritat», ja que fins al principi del s.XVIII no gaudim de cap dada concreta. Seran, doncs, de mal deduir els efec-

(3) En un fogatge de 1378 veiem que la Garrotxa té 1.563 focs i la Selva 589; en canvi el 1497 passen a tenir–ne, respectivament, 1.383 i 1.591.

(4) Tal és el cas de Girona, que fins a la segona meitat del s.XVI no adquireix la tònica ascendent, definidora de l'evolució de la població catalana del s.XVI.

tes de les pestes de 1589, 1629–31 i 1647–52 [5], així com les repercussions demogràfiques de la Guerra dels Segadors, tot i que les comarques gironines sembla que no patiren importants daltabaixos, i tot i que el moviment general de la població catalana fou inequívocament ascendent durant tot el s.XVI i el primer terç del s.XVII, es fa difícil establir un model general de tendència demogràfica [6]. Tanmateix, no sabem res de les possibles conseqüències a la zona de Sils dels corrents migratoris –d'origen francès– que s'instal.laren a Catalunya, i que sens dubte provocaren, en general, un increment humà considerable.

El s.XVIII va ser molt més generós quant a fogatges, censos i recomptes de població en general.

Segons una transcripció que fa Josep Iglésias [7] d'un fragment de la *«Descripción y Planta del Principado de Cataluña»* de Josep Aparici, manuscrit conservat a la Biblioteca de Catalunya (signatura i arx. reg. 5082–516.

(5) Val a dir, però, que Sils era una zona propícia a l'epidèmia, com a causa directa de la insalubritat del seu estany, alhora que segons una versió existent sobre la tradició de l'Aplec de les Ofrenes, es considera que la pesta del s.XVII hi causà estralls.

(6) García Cárcel, R. i Martínez, M.V. Op. Cit. Apunten 4 pautes diferents d'evolució per aquesta època.

(7) Iglésias, J., *Estadístiques de població de Catalunya. El primer vicenni del s.XVIII*, Barcelona, 1974, 3 vols.

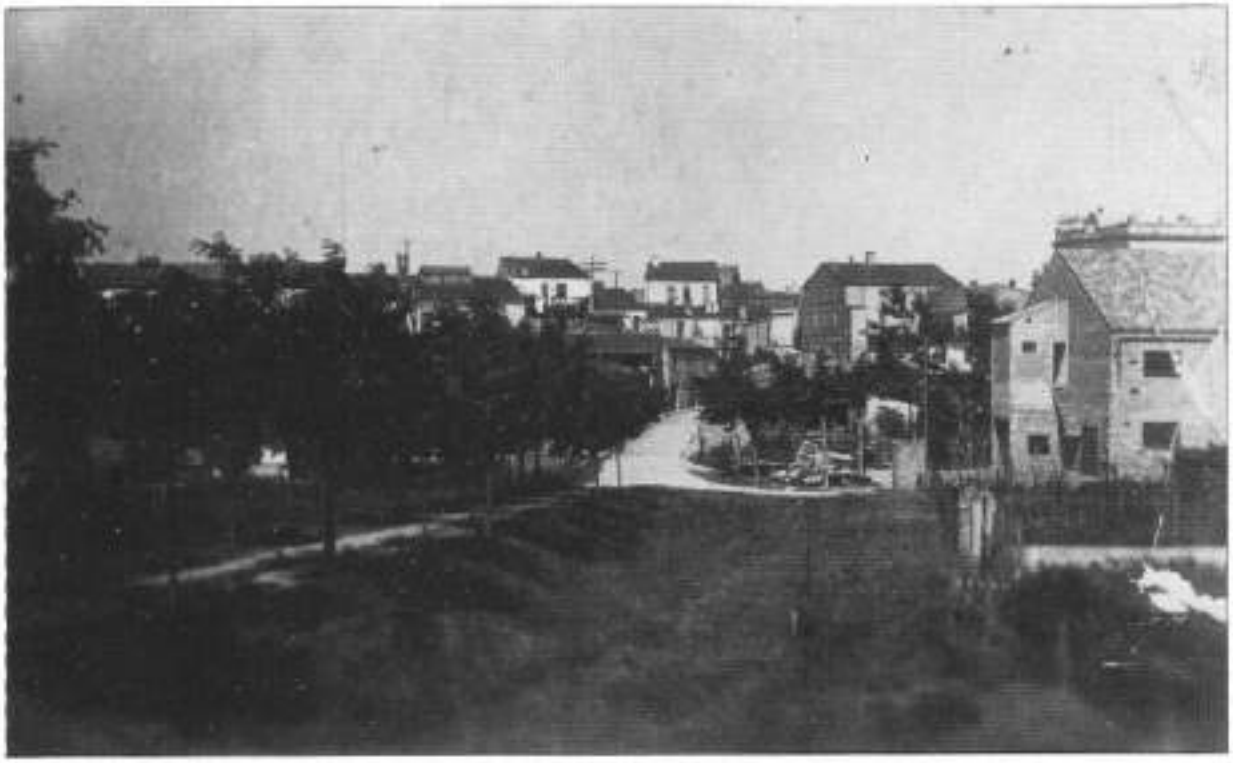

La investigació de l'evolució demogràfica és determinant per la comprensió del desenvolupament del poble. (Foto cedida per Romà Dalmau).

Folis 49 a 60), Sils a l'any 1708 té 14 cases. Hem de fer notar, però, alguns detalls contradictoris en l'esmentada transcripció: el nombre de cases de Vallcanera no hi consta i en canvi inclou –tot i que tampoc hi ha el nombre de cases– Sant Pere Cercada, que pertany al terme de Santa Coloma de Farners, en el mateix grup de Sils i Vallcanera.

Caldrà fer també alguna constatació de tipus comparatiu. En aquesta relació, al costat de les 14 cases de Sils, veiem que Riudarenes en té 160 i Caldes de Malavella, 162 (prenem aquestes poblacions per la seva afinitat comarcal). Per tant, ens estem movent en percentatges superiors al 1.000%.

A partir d'aquestes dades, i confrontant-les amb unes del 1718–19 –és a dir, tan sols 10 anys més tard–, es pot comprovar d'entrada, i convertint les 14 cases del 1708 en 56 habitants [8], que el nucli de Sils augmenta la seva població

(8) Es pren la mitjana de la Regió II, és a dir, 4 habitants per casa (i/o foc), tal com proposa Vilar, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. 3, Ed. 62, Barcelona, 1975, malgrat les imprecisions que això comporta. En la mateixa línia, R. Alberch i N. Castells apunten: *«Òbviament, el valor en persones d'un foc no serà el mateix en un moment de plètora demogràfica, en el qual predominaran les famílies amb quatre i cinc elements, que després d'alguna crisi epidèmica»*, *La població de Girona (S.XIV–XX)*, col. monografies de l'I.E.G., nº 11, Girona, 1985, p.27. Els mateixos autors fan referència al treball de Bernard Vincent *Recents travaux de Démographie Historique en Espagne (XIV–XVIII siècles)* a *Annales de Démographie Historique*, 1976, on es ressenya que el coeficient multiplicador a la zona de Galícia pel 1708 oscil·la entre 3,76 i 4,10.

Vallcanera ha representat històricament –després del nucli de Sils– la concentració de població més important del terme municipal. (Foto: Romagós).

en un 171%, mentre que redueix els percentatges en un 254% en relació amb Caldes de Malavella i en un 236% en relació amb Riudarenes. Cal fer notar que en tots aquests càlculs s'omet la població de Vallcanera, ja que no consta documentada en el manuscrit de 1708.

És obvi, doncs, que la documentació del 1708 no ens permet d'obtenir una base demogràfica fiable pel poble de Sils, que d'altra banda hauria representat, indubtablement, una profitosa informació d'aquesta etapa pre–borbònica.

Ens haurem de conformar novament amb un seguit de referències a les comarques pertanyents a la Regió II: la Selva té 3.124 cases (un 58,40% d'increment respecte al fogatge de 1553); el Gironès, 3.837 (3,95%); la Garrotxa, 2.329 (35,96%); l'Alt Empordà, 4.819 (56,02%) i el Baix Empordà, 4.012 (29%). Josep Iglésias efectua una definició de paritat entre un foc i una casa.

A partir de les estadístiques de la comarca de la Selva, de les dades de 1718 i de les informacions obtingudes per l'any 1708 respecte al nucli de Sils, es pot realitzar una deducció per tal de determinar la població de Sils i Vallcanera en aquests primers anys del s.XVIII: si la proporció d'habitants de Sils el 1708 fos la mateixa que la de 1718 –un 2%, com veurem, del total de la comarca–, Sils i Vallcanera el 1708 tindrien 62 focs, és a dir, 62 cases, que podrien representar d'una manera estimativa 248 habitants; xifra realment molt allunyada –però ens sembla molt més factible– de les 14 cases de Sils (56 habitants), que, estirant molt i comptabilitzant els habitants que hipotèticament podria tenir Vallcanera, no arribarien als 100.

Pels voltants de la segona quinzena del s.XVIII, les notícies sobre Sils es succeeixen amb força abundància.

En un manuscrit conservat a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, intitulat *«Cathaluña Numerada en sos termes en sas casas y personas»*, datat el 1719, malgrat que sembla que la transcripció es féu el 1716, es diu:

«Sils: Te de llarg 1 hora y mitg quart, de ampla 1 quart y mitg, de rodaria 2 horas: afronta a llevant ab los termes de Vidreras y Massanet, a mitgdia part ab dit Massanet y part ab lo Riu de Arenas, à ponent part ab dit Riu de Arenas y part ab lo de Vallcanera, y a tremontana part ab dit Vallcanera y part ab lo de Caldas. Te est terme 18 casas y 108 personas.

Vallcanera: Te de llarg 2 quarts, lo mateix de ampla, y de rodaria 7 quarts: afronta a llevant ab los termes de Franciach y Sils, a mitgdia ab lo de Riudarenas, a ponent ab lo de Sta. Coloma, y a tremontana ab lo de Vilobi. Te 14 casas y 91 personas».

Mentre que un altre manuscrit, conservat tant a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, com a la Real Academia de Historia de Madrid, corresponent també al 1719 i amb el títol de *«Noticia del Principado de Cathaluña dividido en corregimientos con expresion de las ciudades, villas, lugares y*

quadras en sus confrontaciones y jurisdicciones y el número de casas y habitantes de ellas», dóna 38 cases per Sils [9] i 18 cases i 91 habitants per Vallcanera. Aquest manuscrit considera les Mallorquines i la Granota veïnats aliens al municipi de Sils.

Òbviament, aquestes documentacions, que oscil.len de l'any 1716 al 1719, són poc concordants, sobretot quant al nombre de cases referides a Sils. També sorprèn amb desmesura l'estimació de Vilar, que dóna un 50% més d'habitants al nucli de Sils, respecte a les dades que ofereix el comte Darnius –molt paral.leles al cens de 1719–. Per coherència amb l'evolució demogràfica, ja sigui pel càlcul fet pel 1708 o pel cens de Floridablanca del 1787 –analitzat més endavant–, és més recomanable acceptar dades més afins a les de Pierre Vilar.

La poca informació de què disposem en relació amb la composició social d'aquests anys ens la proporciona –i la prenem amb la màxima reserva–el manuscrit del 1717 conservat a la Biblioteca Nacional, que sota l'epígraf *«Relacion de las Personas que componen las ciudades, villas y lugares del Principado de Cathaluña con distinzion de Beguerias»* atorga 39 homes a Sils i 20 a Vallcanera i s'hi significa la no existència de cavallers i de pobres.

El célebre cens de Floridablanca serà l'esglaó que enllaçarà directament amb les notícies que teniem dels anys 1718–19 i possibilita, amb precaucions, pels quasi 80 anys transcorreguts, un dictamen orientatiu de la tendència demogràfica del Sils del segle XVIII.

El cens de Floridablanca del 1787 dóna un total de 585 habitants: 376 per Sils i 209 per Vallcanera. Pel cas concret de Sils ofereix el següent quadre, considerant les abreviatures H–homes i D–dones:

	Solters		Casats		Vidus		Total
	H	D	H	D	H	D	
Fins a 7 anys	53	53					106
De 7 a 16 anys	48	45					93
De 17 a 25 anys	16	35	8	11			70
De 26 a 40 anys	2	10	10	16	1	1	40
De 41 a 50 anys	5	14	9	4	10	2	44
Més de 50 anys	1	5	4		4	9	23
TOTALS	125	162	31	31	15	12	376

(9) En aquest cens de 1719, hi manca el nombre d'habitants del nucli de Sils. J. Iglésias en el seu llibre *Estadístiques de població...* ho soluciona advertint: *«El text dedicat al corregiment de Girona, que havia d'acompanyar el mapa del comte de Darnius, fa figurar Sils amb 28 cases i 108 habitants. Acceptem aquesta xifra d'habitants, omplint així el blanc que deixa el text que prenem per base»*, tot i que paradoxalment ell fa figurar en el seu quadre numèric 152 habitants, suposem que influenciat per les indicacions de Pierre Vilar, que ho resol –malgrat que aquest s'està referint a un cens de 1718, és d'esperar que beuen de les mateixes fonts documentals– multiplicant el nombre de cases per 4 habitants, com a índex més idoni per la Regió II.

L'increment respecte al cens de 1718 és del 140% [10], mentre que la comarca de la Selva experimenta, en general, un creixement del 111,5%. Sils, que representa el 2,3% de la població selvatana, està, doncs, per damunt de la mitjana comarcal, i àdhuc de la mitjana nacional (Catalunya creix de l'ordre d'un 121,4%).

Aquestes estadístiques verifiquen el naixement d'un nou cicle demogràfic, tot i que, segons Pierre Vilar, *«la Catalunya del s.XVIII, doblant la seva població, no arriba a omplir els buits deixats per la Història»*.

Les causes d'aquesta embranzida demogràfica potser s'haurien de cercar entre els diversos avenços en la producció agrícola i la clara regressió de les mortaldats catastròfiques. Creiem molt lícit considerar que la dessecació de l'estany de Sils, efectuada pel Duc de Medinaceli a la segona meitat d'aquest segle XVIII, tot i no ésser definitiva, hauria tingut uns efectes molt favorables pel poble.

(10) Indiquem que P. Vilar treballa amb índex de creixement i no en tants per cents com fem en aquest treball, per tant obté unes variables dissemblants. Vilar, P. Op.Cit. pàg. 152.

La tendència demogràfica de Sils no sempre ha mantingut una estreta concordança amb la de la resta de la comarca. (Foto: V. Fargnoli cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

El segle XIX: les claus d'un creixement atípic i desmesurat

Fins a la segona meitat del s.XIX [11] no tenim més dades demogràfiques. Hauran estat 70 anys de desinformació absoluta que ens neguen el coneixement d'un insegur final del segle XVIII, i sobretot de la possible incidència de les guerres napoleòniques en el conjunt de la població. Un cens de 1857 apunta 654 habitants per Sils, que corresponen a 92 veïns; mentre que tres anys més tard, el 1860, P. Martínez Quintanilla escriu, referint-se a Sils: «*Tiene 102 casas, hallándose 8 agrupadas á la iglesia, 28 en el caserio de mayor número llamado Las Mallorquinas, y las restantes más o menos diseminadas entre sí: vecinos 107, habitantes, 705*» [12].

El 1860 la població de la Selva volta els 50.000 habitants. Hem de considerar que les dades, tant de 1857 com de 1860, són amb tota seguretat més precises que les presentades fins ara, ja que provenen de censos elaborats, per primer cop, amb criteris purament estadístics.

Des del final del s.XVIII fins a l'inici del s.XX, la població de Catalunya augmenta de l'ordre del 159%. Malgrat això, el s. XX es caracteritza també pels seus desequilibris demogràfics, a vegades provocats per fets més o menys puntuals, com l'epidèmia colèrica de 1885, tot i que a les comarques gironines es comptabilitzaren només 652 morts (un 2,11 per mil) d'un total de 7.312 morts per tot Catalunya [13], o per fets més continuats, com les malalties infeccioses (tuberculosi...) o crisis de subsistències.

Les dades de 1887 ens permeten descobrir una evolució de la població silenca totalment característica i atípica respecte de la majoria dels municipis de la Selva. Així, mentre aquests converteixen en certa davallada –seguint en bona mesura la tendència general de l'Estat espanyol– el creixement experimentat durant tot el segle, Sils augmenta la seva població en un 88%! (1.316 habitants). Aquest fenomen, veritablement colpidor, fa dels 17 anys que van de 1860 al 1887 els més significatius de tots els coneguts de la història demogràfica de Sils. Infinitat de dubtes es plantegen a partir d'aquest succés. Com és possible que Sils trenqués amb tanta rotunditat la tendència del país? És que la gran mortaldat d'aquests anys –recordem que a Girona el 1868 i 1885 una quarta part de la població moria a causa de malalties infeccioses– incomprensiblement no té incidència a Sils? Indubtablement la dessecació

(11) Les dades que ens ofereix Pascual Madoz en el seu *Diccionario geográfico, histórico y estadístico de España* corresponen a la matrícula cadastral de 1842, i les considerem inversemblants o en tot cas mancades d'equivalència: 290 ànimes per Sils i 100 per Vallcanera.

(12) Martínez Quintanilla, Pedro. *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona, 1865, pàg. 388.

(13) Extret per Jordi Nadal del *Boletín de Estadística demográfico-sanitario*, apèndix al tom VI (1888). Nadal, Jordi. *La población española (siglos XVI a XX)*. Barcelona, Ariel quincenal, 1976, pàg. 159.

definitiva de l'estany al 1845, a més dels efectes sanitaris, dóna un impuls important a l'extensió de conreus. La instal.lació els anys 1860–61 del ferrocarril permet l'entrada a un considerable contingent migratori, que començà a fer canviar la fesomia sòcio–econòmica del poble, així com la seva pròpia imatge, ja que a partir d'aleshores el nucli de la població es concentrà bàsicament entorn de l'estació, en perjudici de la zona de les Mallorquines, que era on solien apartar–se els habitants tot intentant allunyar–se dels perills epidèmics de l'estany.

Aquestes circumstàncies lògicament afavoriren el progrés del poble, però ens resulten insuficients i incompletes per explicar–nos l'espectacular creixement de la població. Preferim mantenir la hipòtesi que l'increment desmesurat de la població té un origen més formal i no pas exclusivament natural. Creiem que a partir del cens de 1887 s'inclouen –i es presenten computades pel total de Sils– veïnats com el de les Mallorquines, que fins aleshores devien formar part de la població de Riudarenes. La nostra conjectura és abonada, tanmateix, pel fet que Riudarenes en aquests anys perd un 43% de la seva població, mentre que la comarca de la Selva en general només pateix un descens del 7%, aproximadament.

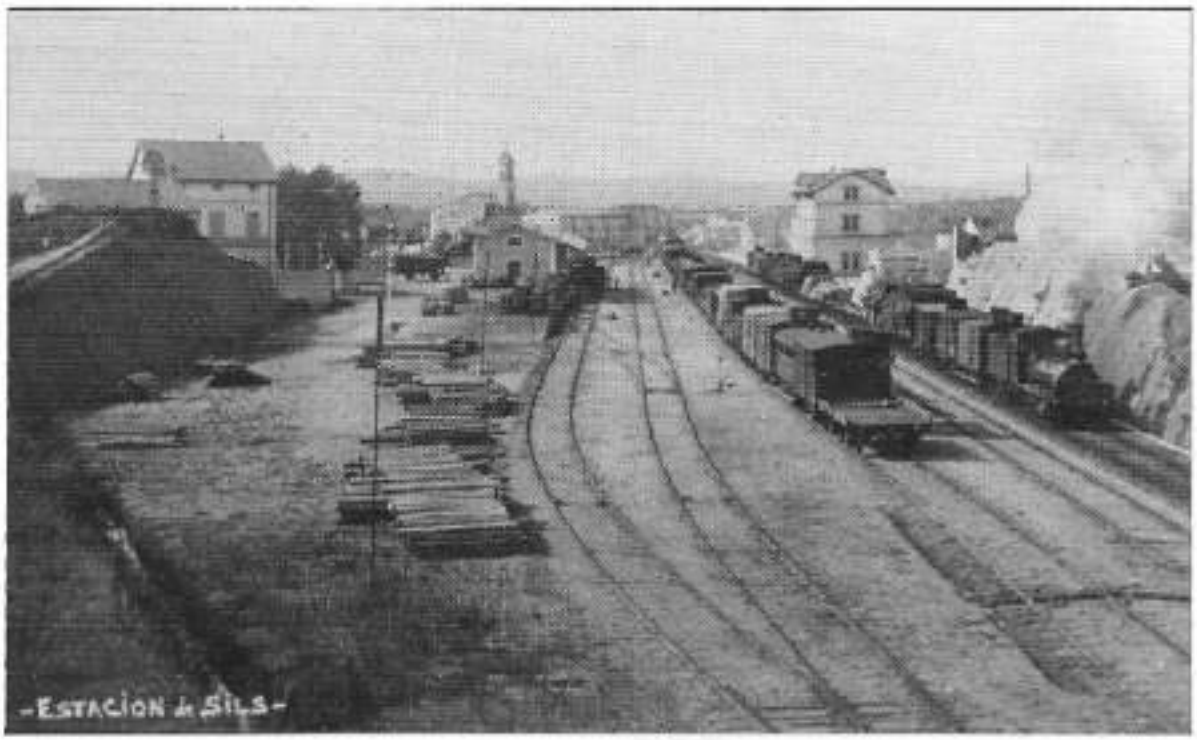

Sens dubte, la construcció de l'estació de ferrocarril a la dècada dels 60 del s.XIX representà una transformació radical per al poble. (Foto: V. Fargnoli cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

L'estagnació de les primeres dècades del segle XX. Entre els efectes de la guerra civil i l'embranzida dels anys 60

Sils enceta el segle incorporant-se a la tendència general de la comarca, és a dir, disminuint la seva població [14]. El 1900 compta amb 1.221 habitants. El ritme de creixement fins a la segona meitat del segle és molt lent, suposem que provocat, en gran mesura, pel poc dinamisme que presenta el sector agrícola i òbviament l'industrial, per bé que es redueixen o fins i tot es desterren, en bona part, motivacions tan infaustes pel desenvolupament demogràfic com són les grans mortaldats infantils, les epidèmies o les crisis de subsistències.

En 10 anys –1910– la població roman gairebé inalterable, i es registren 1.228 habitants, distribuïts per veïnats de la següent manera: la Barceloneta, 167 habitants (40 edificis); la Granota, 165 (25); les Mallorquines, 209 (56); Massabé, 180 (29); Vallcanera, 214 (34) i Sils, 293 (61). El 1920, segons Botet i Sisó: la Barceloneta, 322 (56); les Mallorquines, 197 (63); Vallcanera, 170 (44); Sils, 237 (34); Serramagra –veïnat de Vallcanera– 144 (45) i petites masies i

(14) Cal fer esment que el 1887 la població de Sils ja havia experimentat un fre en el seu creixement, atès que disposem d'una informació del 1877 que parla de 1.361 habitants (aquí també ja s'inclouïn tots els veïnats). Hem preferit treballar amb les dades de 1887, perquè eren més completes a nivell comarcal i permetien un major marge comparatiu.

El veïnat de Mallorquines perdé protagonisme demogràfic a partir de la segona meitat del s.XIX a causa de la influència del ferrocarril. (Foto cedida per Joan Cortés).

edificis isolats, 151 (22) [15]. D'aquesta relació, cal dir que 221 saben llegir, i respecte al sexe i l'estat civil, 591 són homes (320 solters, 241 casats i 30 vidus) i 630 són dones (340 solteres, 243 casades i 47 vídues).

El 1930 Sils arriba als 1.362 habitants. No calen més dades per verificar que en els 30 primers anys de segle la població resta gairebé estancada, tot i que, amb un 11% de creixement, es situa per damunt de la mitjana de la Selva (aprox., 7%), però allunyat dels percentatges de l'Estat espanyol (més del 25%) i sobretot de la resta de Catalunya (39%).

En els primers anys de la dècada dels 30 la població mostra clars símptomes de reactivació. El 1932 s'arriba als 1.454 habitants i es configura una clara tendència alcista, només deturada per un fet tan puntual com transcendent: la guerra civil.

A l'any 1940 la població torna a situar-se per sota (1.424 habitants) dels primers sis anys de la República. Possiblement, però, la realitat de postguerra serà molt més penosa i cruel –des d'un punt de vista demogràfic– que la

(15) Botet i Sisó a la *Geografia General de Catalunya* de Carreras Candi admet l'existència d'un cens al 1920 en què figuren 1.351 habitants, el qual s'ajusta més a la realitat si fem cas a les dades de l'enciclopèdia *Espasa-Calpe* (1.353 habitants), però hem anteposat les de Botet i Sisó per la seva minuciositat. Cal assenyalar, també, que la distribució per veïnats no s'avé gaire amb la de 1910, per disparitat de criteris a l'hora de determinar l'extensió del terme de cada veïnat.

En els primers anys de la II República la població experimentà un reactivament només deturat pels efectes de la Guerra Civil. La fotografia, corresponent a la dècada dels 30, ens permet d'observar com l'actual carrer Major fou honorat durant un curt espai de temps amb el nom del president de la Generalitat Francesc Macià. (Foto cedida per Anna Arbussà).

mateixa guerra, com manté Jordi Nadal: *«Cada vez nos vamos afirmando más en la opinión de que en lo demográfico, las verdaderas víctimas de la contienda no fueron los que murieron a causa de ella, sino los que por ella dejaron, o han dejado de nacer»* [16]. Aquesta opinió està corroborada pels 1.459 habitants que tenia Sils al 1950: s'havia augmentat en 20 anys un irrisori 7% [17]. En canvi, 3 anys més tard Sils passa a tenir 1.572 habitants, superant ja el percentatge d'augment d'aquells 20 anys.

La dècada dels 60 representa el salt quantitatiu més important del segle: els 1.621 habitants del 1960 es converteixen en 1.923 l'any 1970, un increment de quasi un 20%. Aquest creixement –generalitzat a tota la comarca– té molt a

(16) Nadal, J. Op.Cit. pàg. 275. Morts directament a la guerra, sembla que a Sils n'hi hagué pocs. Un informe –segurament tendenciós– de l'Ajuntament del 1950, parla de 2 assassinats i cap mort a les files nacionals. Arxiu Municipal de Sils. Sèrie VIII.3.

(17) La distribució d'habitants per veïnats en el cens de 1950 és el següent: les Mallorquines, 214; Vallcanera, 303; la Barceloneta, 193; la Granota, 170; Massabé, 212 i el nucli de Sils –per deducció, ja que no hi consta– 376. Arxiu unicipal de Sils. Sèrie VIII.3. En el quadre sobre l'evolució de la població dels municipis de la Selva que presenta la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, de la Fundació Enciclopèdia Catalana, vol.3, pàg. 199, indiquen 1.586 habitants per Sils al 1950. Considerem més encertades les dades anteriors, és a dir, 1.459 habitants, bàsicament per coherència amb dades posteriors, com les de 1953.

Durant la Guerra Civil l'Ajuntament de Sils va emetre paper moneda. Inicialment es realitzà una emissió de 2.000 pessetes, amb els valors d'una pesseta i 50 cèntims. Posteriorment es van veure obligats a fer-ne una altra d'igual import i valors que l'anterior. La il.lustració correspon a un bitllet o val d'aquesta segona emissió, en la qual, malgrat que s'hi constata la mateixa data de la primera, 22–5–1937, el nom de l'alcalde ja no és E. Ribas, sinó J. Mauri.

veure amb el desenvolupament econòmic –sobretot industrial– del poble, i no és, ni de bon tros, únicament vegetatiu, ja que la immigració hi jugarà un paper fonamental.

La crisi econòmica dels 70, tot i que no té una repercussió directa i excessiva en el poble, frena com a mínim les immillorables perspectives de la dècada anterior. El 1981, havent disminuït la seva població, es comptabilitzen 1.853 habitants. I no és fins molt a prop dels nostres dies que s'ultrapassa la mítica xifra dels 2.000 habitants. El creixement, lent però progressiu, sembla que és la tendència actual de l'evolució demogràfica, però en un poble de les característiques de Sils, aquesta tendència es pot veure pertorbada –o dinamitzada– en funció del tancament o la creació d'una nova indústria d'un considerable pes específic.

PROPIETAT, RECURSOS I MITJANS DE SUBSISTÈNCIA

La pretensió d'aquest capítol té uns límits concrets: determinar l'activitat econòmica d'un poble eminentment agrícola, que incorpora lentament les millores tècniques al camp i la indústria hi arriba molt tardanament.

L'estructura de la propietat de la terra en el Sils de l'Edat Mitjana es fonamenta en el baix índex de petits «aloers» [1], que paulatinament van perdent llurs drets –per raons econòmiques– en favor dels senyors laics i religiosos, els quals a partir d'aleshores exerceixen damunt els antics aloers una important pressió fiscal. Cal considerar també que molts propietaris aloers aconsegueixen preservar el domini directe de la terra, però cedint la jurisdicció al senyor feudal. En tot cas, el tema de les jurisdiccions en les propietats de Sils queda especialment reflectit quan ens referim a la dessecació de l'estany, i esdevé un bon exemple del domini senyorial i eclesiàstic.

Els problemes socials agraris seran la més nítida evidència de la desfavorable situació–submissió del pagès. La comarca selvatana –a despit d'una documentació escarransida pel que fa a Sils– gaudeix d'un protagonisme privilegiat en les lluites remences del s.XV i veu en els segles immediatament posteriors com els seus boscos es poblen de bandolers –nova prova d'inestabilitat camperola–, i que àdhuc arrecera el popular Joan de Serrallonga.

La Guerra dels Segadors, que culminà a Barcelona el juny de 1640, tingué el seu origen a Santa Coloma de Farners i donà a diversos pobles de la Selva un dissortat ressò històric. Les guerres contra França justificaven, segons criteri del govern central, les estades de tropes castellanes i mercenàries a les poblacions catalanes, amb tot el que representava d'abús i càrrega econòmica.

---

(1) «Aloers»: *Es tracta dels menadors de terres que no pertanyen a senyors eclesiàstics, ni militars, ni burgesos, es tracta sens dubte dels petits posseïdors lliures».* Sobrequés, S. *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, 1973, pàg. 26.

Les tropes castellanes en la seva marxa cap a Santa Coloma de Farners sojornaren a Riudarenes i Mallorquines, i provocant reiterats altercats amb la població. La crema de l'església de Riudarenes, així com la destrucció de moltes cases situades entre Santa Coloma i Mallorquines, restaren com a símbol d'una invasió despòtica i arbitrària.

L'evolució de l'agricultura al segle XVIII

Al s.XVIII la interdependència entre avenç demogràfic i transformació agrària és gairebé absoluta. La visió que reflecteix al seu diari el viatger anglès Arthur Young ens dóna una imatge prou eloqüent de Sils i les seves rodalies:

«Aquí no hi ha ni rastre de bestiar. Vall bastant plana amb conreus i pastures. Magnífics roures, en filera doble; també àlbers, a l'extrem dels camps. El país es veu ple, i recorda molts indrets d'Anglaterra en els quals tampoc no hi ha vinya ni blat de moro. Bosc espès. El sòl és ric, negre, profund. Les garbes encara són als camps, però ja han llaurat i sembrat fesols. Aquí cullen pèsols, blat de moro, faves, cànem, etc., i, si tenim en compte que no reguen, les collites són bones. Llauren amb bous cafè amb llet, sense conductor; els menen simplement una corda. Moltes guatlles sobre uns pujols eixuts. Els pagesos són masovers, i donen al propietari el terç de les collites, però no el phang (fenc), que és tot per als bous. (...) Estaven llaurant un rostoll de blat per a sembrar-hi tot seguit aquest phang, que és part d'un procés molt interessant: la primavera en fan una bona dallada, després de la qual llauren, per a sembrar tot seguit «monget», que vol dir la fase del cicle de rotació constituïda pels fesols, mill, pèsols, etc. El «monget» deixa el camp net amb temps suficient per a fer encara una segona collita de fesols. Una rotació completa és:

1– Blat de moro.
2– Forment, seguit immediatament de trèvol.
3– Trèvol i mongetes.
4– Cànem i mongetes.
5– Forment i mill.

Les vinyes aquí són plantades entre emparrats de fusta per on s'enfilen els ceps. Blat entremig. Bona terra, però erma. Acàcies punxents, amb flors grogues, als límits dels camps» [2].

Els avenços de l'agricultura en aquest segle XVIII s'expliquen des de dues vessants: augment de la superfície cultivada i utilització de noves tècniques de conreu que possibiliten una intensificació en la producció. Respecte al primer punt, destaca per la dessecació de l'estany, fet que lògicament permetrà una extensió considerable dels conreus, malgrat que com recorda Alexandre

(2) Young Arthur, *Viatge a Catalunya, 1787*. Barcelona, Ariel, 1970, pp. 90-91

Laborde, el terreny silenc és poc ferm, i roman inundat en les primeres pluges d'hivern [3].

Les noves tècniques introduïdes seran bàsiques per la intensificació de la producció. Com hem vist, Arthur Young ens comenta un dels sistemes de rotació que a poc a poc anirà arraconant el guaret.

Malgrat que molt avançat el s.XVIII Young encara no percep –exagerant la definició– «ni rastre de bestiar», és lògic que lentament es vagi desenvolupant, d'acord amb l'augment de conreus, i els seus fems, origen dels adobs, entrin en un cicle productiu [4].

En aquest segle XVIII el règim de propietat continuava funcionant essencialment a través de contractes emfitèutics i per tant el pagès veia com encara les terres que treballava solien ser propietat de la noblesa i el clergat, la

(3) Laborde, Alexandre, *Itinerario descriptivo de las provincias de España en 1809*, València, Idelfonso Mompié, 1816, 2 vols. pp. 8–9.

(4) Joan Boadas constata una manca de vaques generalitzada a tota la comarca. Ho justifica pel conreu bàsic de cereals que impossibilita el cultiu dels farratges, que era l'aliment primari del bestiar. D'altra banda, escriu: «*L'altra conclusió que n'hem d'extreure és que la llet de vaca era un aliment pràcticament inexistent i en conseqüència no formava part de l'alimentació de la població, cosa que n'hagués reduït l'elevat índex de mortalitat infantil*». Boadas, J, «La comarca de La Selva i les transformacions agràries del set-cents» a *Aixa*, nº 1, Arbúcies, La Gabella, 1987, pàg. 35.

L'agricultura ha representat l'activitat més característica del poble al llarg del temps. A la fotografia es pot veure el conreu d'un camp del Mas Alzinelles. (Foto: V. Fargnoli cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

qual cosa mediatitzava –pel pagament de censos i delmes– la seva qualitat de vida, agreujada per qualsevol crisi agrària, *«un any, o una sèrie d'anys, que les condicions meteorològiques siguin adverses, ha de provocar una greu reducció de la collita i, en conseqüència una alça de preus que posi en perill la subsistència de la majoria de la població»* [5].

Les transformacions del segle XIX. El ferrocarril

Les transformacions agràries del s.XVIII es radicalitzen al s.XIX, amb la irrupció de formes capitalistes al camp, i amb el suport d'una nova situació política, que crea un marc teòric legal per fer evolucionar l'estructura de la propietat vers formes més justes.

La productivitat agrícola va augmentant a cavall entre sistemes extensius, encara molt generalitzats, i fórmules intensives en gradual progrés.

L'abolició del règim senyorial i la desamortització no trobà a casa nostra la incidència que tingué a l'Estat espanyol. En tot cas, la concentració de terres i la proletarització de la petita pagesia tradicional fou lenta, xocant amb l'extensió i l'arrelament de l'emfiteusi. El domini útil –si bé no pas el

(5) Boadas, J., Op.Cit. pàg. 34. Aquest autor ens acosta també a la realitat dels deficients rendiments de la terra en aquella època, extremats sobretot en comparació amb els d'avui dia.

Des d'un primer moment la dessecació de l'estany es féu amb un criteri clar de guanyar terres per a l'agricultura. (Foto: Romagós).

directe–, restà sovint a mans del petit pagès que tenia l'oportunitat de poder redimir el cens, però quasi sempre li mancaven recursos per fer–ho.

A Catalunya la jurisdicció senyorial era predominant (46% en els primers anys del segle), però les rendes que percebien els senyors davallaven enormement –al contrari que el segle passat– durant el primer terç del s.XIX. Així, els ducs de Medinaceli, màxims senyors directes de les terres de Sils, veieren considerablement mermat l'import de les seves rendes:

«Es reduïren un 22,5% entre 1800 i 1819 i un altre 31,8% entre 1819 i 1826. La baixa va continuar fins el 1837. No es pot atribuir únicament aquest fenomen a la baixa dels preus agrícoles, sinó també a la resistència dels pagesos a pagar els drets senyorials, especialment el delme, percebut a gran part de Catalunya per senyors laics» [6].

Quant a la producció agrària de Sils, hem de dir que continuà orientada vers el propi consum. S'anaren consolidant noves rotacions de conreus i s'afeblí cada cop més la pràctica del guaret. Les principals collites es basaven en cereals (blat, blat de moro, sègol), llegums, fruites i hortalisses i la patata, la qual començà a formar part de l'alimentació habitual humana a partir de la Guerra del Francès. La ramaderia, tot i anar adquirint relleu, encara era un sector poc dinàmic, mentre que el producte de la caça és un element a considerar dins els mitjans de subsistència del poblador de Sils.

És inexcusable referir–nos a l'explotació forestal, en un poble on el bosc cobreix bona part dels seus terrenys [7]. Les activitats derivades de l'aprofitament del bosc, ben segur que representen una alternativa molt vàlida, a manca d'altres explotacions.

L'activitat agrícola es desenvolupà freqüentment entorn de la masia, en un conjunt de població on sovintejava l'habitatge disseminat. Joaquim Camps i Arboix en la seva obra *«La masia catalana»* assenyala Can Genari de Sils com una de les més importants de la comarca [8].

La imatge d'un poble tancat que lluita per la seva subsistència es començà a modificar a partir dels anys 1860–61, amb la creació de l'estació del ferrocarril. Des de 1850 a 1868 s'havia estat construint la carretera que enllaçava Santa Coloma de Farners amb l'estació de Sils, i és precisament a partir d'aquests anys que apareixen les primeres companyies de transport de passatgers a Santa Coloma [9] i esdevé familiar la visió de tartanes i carretel.les als voltants de l'estació de Sils, convertida ja en el centre neuràlgic del poble.

(6) Ardit, M., Balcells, A., Sales. N., *Història dels Països Catalans, de 1714 a 1975*, Barcelona, Edhasa, 1980, pp. 231–232.

(7) Francesc Pi i Margall es referia a *«los tétricos y espantosos encinares de Las Mallorquinas»*. Pi i Margall, F., *Cataluña*, vol. II. pàg. 60. Obra citada per Ginesta, Salvador, *La comarca de La Selva*, Barcelona, Selecta, 1972.

(8) Obra citada per Ginesta, S., Op. Cit. pàg. 65.

(9) Per l'evolució, anècdotes i vicissituds del transport de passatgers a Sta. Coloma de Farners, vegeu l'article de Josep Mª Casas, «La línia de Santa Coloma a l'estació de Sils», a *Punt Diari*, 24–9–1981.

La masia va ser l'eix bàsic de l'activitat agrícola. Imatge del Mas Poll situat junt a l'església de Sta. Maria de Sils. (Foto cedida per R. Dalmau).

Les dades són una mostra irrefutable de l'efervescència existent a l'estació. Al 1863 es comptabilitzaren 15.640 viatgers, que representaven un volum de diners de 120.259 rals, mentre que el bestiar i mercaderies en generaven 122.644. La línia Girona–Blanes, per volum de passatgers i mercadeires era la tercera en importància, darrera de l'estació de Girona, que estava considerada de primera classe, i de la de Blanes, que igual que la de Sils era de tercera classe. Les restants estacions –Fornells, Riudellots, Caldes de Malavella, Hostalric, l'Empalme i Breda– romanien molt per sota de la de Sils [10]. De la magnitud de l'estació són una bona prova el fet de tenir, ja des dels seus orígens, uns 15 treballadors i de disposar de cabrestant, element molt inusual a la majoria d'estacions. Anys més tard existí algun altre projecte ferroviari, com el de construir una línia que unís Sils amb Sant Hilari Sacalm passant per Santa Coloma de Farners, però mai no va reeixir.

A pesar de l'evolució que experimentava el poble de Sils de la mà de les transformacions agràries, l'empenta demogràfica o la vinguda del ferrocarril, la composició social no diferia excessivament de la tradicional. Segons un cens electoral de 1898, la distribució d'ocupacions és la següent (hem conservat la denominació original en castellà per evitar ambigüitats) [11]:

«Labrador	284	*Carretero*	3
Albañil	5	*Herrero*	4
Zoguero	1	*Comerciante*	4
Bodeguero	2	*Carpintero*	1
Esclopero	3	*Párroco»*	1
Cortante	1		

Així doncs, més d'un 90% es dediquen a tasques del camp. I cal tenir en compte que aquesta mostra només recull la població masculina (la dona no tenia dret a vot). Suposem que si féssim una avaluació del conjunt de la població, el percentatge segurament augmentaria. Com a referència complementària apuntem que d'aquest cens electoral només un 39% sap llegir i escriure.

Introducció d'un capitalisme retardat

Amb el s.XX arribà l'enllumenat elèctric a Sils, amb tot el que representa de modernitat. L'Ajuntament signà un contracte amb l'empresa subministradora Societat Anònima Energia Elèctrica de Catalunya, per dur a terme

(10) Dades extretes de Martínez Quintanilla, Pedro, *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona, 1865.
(11) Arxiu Municipal de Sils. Sèrie IX.5. Lligall nº 1.

l'electrificació de tots els carrers del nucli urbà, prèvia aprovació en sessió ordinària el dia 12 de setembre de 1915. La llum, però, arribà molt lentament i progressiva a la resta dels veïnats de Sils [12].

Un altre succés realment notori i especialment favorable per la comercialització del producte del camp fou la instauració del mercat setmanal. Segons acord municipal pres el dia 28 de febrer de 1926, el divendres de cada setmana es celebraria el mercat a Sils:

«La celebración del mercado ha de ser favorable a los vecinos de esta localidad y a muchos de la comarca por ser punto donde acuden muchas vias de comunicación y tener estación de la via ferrea, y que por lo tanto le parece que el dia más indicado seria en los viernes.

Enterada la Corporación y hallando muy acertada la iniciativa de la Comisión Permanente indicada por el Sr. Alcalde por unanimidad se acuerda aceptarla, señalándose para los dias de mercado los viernes de cada semana, dando comienzo el mismo, el viernes dia 26 del mes proximo cuyo acuerdo se adopta en virtud de las facultades que a la Corporación confieren las disposiciones vigentes» [13].

(12) Vegeu, Viñolas, Joan; Costa, Lluís, «Sils a inicis del segle XX. L'enllumenat elèctric», a *Quaderns de La Selva*, nº 1, Sta. Coloma de Farners, 1984, pp. 225–232.
(13) Arxiu Municipal de Sils. Sèrie I.I.I. Llibre nº 14.

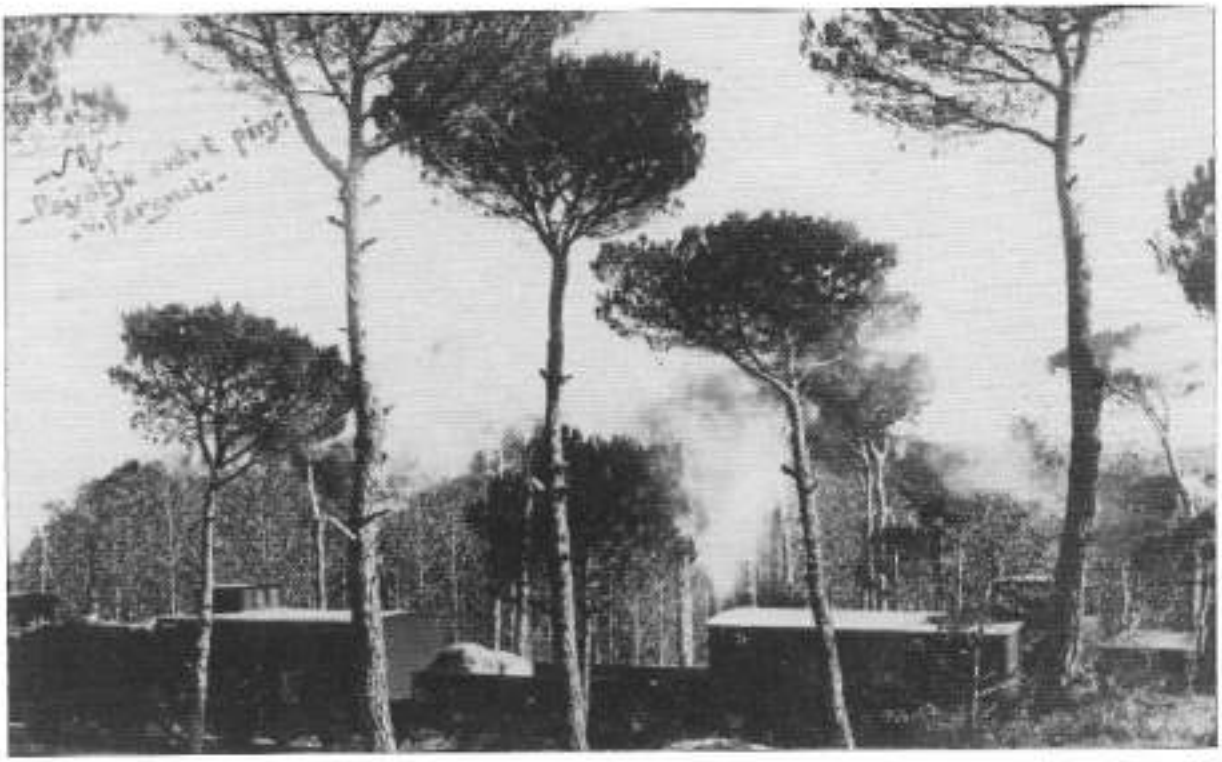

El pas del tren per Sils va obrir un munt de possibilitats a les relacions comercials. (Foto: V. Fargnoli, cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

Òbviament el producte bàsic del mercat era l'agrari. Un any abans de constituir-se aquest mercat, el 1925, el quadern de Matrícula de Contribució Industrial mostra una considerable diversificació d'ocupacions classificades com a professionals o industrials, però en realitat emplacen poca gent [14]:

«Venta embutidos al por mayor	2
Venta vinos al por mayor	3
Tienda comestibles	4
Venta vinos al por menor	3
Venta calzado confeccionado	1
Venta leche de vaca	1
Venta de ropas	4
Venta de gorras	
Bodegueros	2
Venta carbón al por menor	1
Cortante	1
Taberna	2
Venta cacharros	1
Tienda frutas y hortalizas	1
Venta de huevos	1
Especulador en maderas	1
Especulador en granos	3
Especulador en materias fertilentes	1
Especulador en aves y huevos	1
Fábrica de aserrar	2
Molino con una piedra movido con motor	1
Sastre	1
Maestro albañil	1
Alpargatero	1
Barbero	2
Carpintero	2
Constructor de carros	3
Constructor de cestos	1
Tonelero	1
Herrero	3
Zuequero	1
Panadero	1»

En un programa de Festa Major de fa pocs anys, Jaume Pastells, en un article intitulat *«La regressió de certs oficis al poble»*, evocava passatges de la

(14) Arxiu Municipal de Sils. Sèrie I.2.3.1.5. Lligall nº 6.

seva infantesa i constatava l'existència a Sils –imaginem que als anys 20–30– d'un boter que *«repicava els cercles o feia foc al carrer, dintre d'una bóta o un bocoi, per tal de poder treballar més bé la fusta de castanyer»*, o la d'un carreter que *«feia les rodes d'un carro que ja tenia a punt: un cop acabades hi posaria el cercle de ferro i més tard les escalfaria en una fogata»*, o d'un ferrer de tall que donava forma a les *«diverses eines que la pagesia tant feia servir llavors, com són ara relles, orellons d'arada plana, mitja post i mossa, a més de magalls, destrals, etc.»*. L'ofici de cisteller era important, ja que el cistell s'utilitzava per enviar les patates primerenques, collides bàsicament al Maresme i exportades sobretot a la Gran Bretanya:

«Doncs bé, aquesta patata era envasada, per dir-ho així, en coves confeccionats a base de canya i vímet. Les canyes es collien en gran quantitat a l'estany de Sils i els vímets més preats eren els del Jonquet i els del Pla de Riudarenes. Va ser, doncs, aquesta abundància i qualitat de les primeres matèries el que va ocasionar la naixença i posterior proliferació de l'ofici de fer coves i cistelles, a mesura que agafava fama la feina ben feta dels cistellers de Sils».

Pel que fa a l'associacionisme del camperolat, hem de recular al principi de segle, i ens trobarem que estava canalitzat pel Sindicat Agrícola de

D'ençà de la construcció de l'estació del ferrocarril, la imatge de tartanes, i més tard cotxes, al seu voltant, va esdevenir familiar en la fesomia del poble. (Foto: V. Fargnoli, cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

Riudarenes i Sils, societat creada segons llei del 28 de gener de 1906, i que tenia la seva seu a l'Ajuntament de Riudarenes. Segons els seus estatuts, tenia una finalitat agrícola, benèfica i religiosa [15].

En temps de la II República, Pau Vila a fi de realitzar la seva Divisió Territorial recull informació en el consistori silenc respecte al mercat:

«Hom s'hi dedica especialment de l'aviram, ous, cunills. Demès hi porten les verdures de Lloret, de Salt i de Pineda. Hi vénen gent de Riudarenes, Vilobí d'Onyar, Caldes i Franciac, Vidreres, Massanet i Empalme. Amb Sta. Coloma és on tenen més relació pel mercat, però també a Girona degut a què el mercat és molt gran i domina. Ha facilitat molt les relacions amb Girona pels autobusos que fan el servei directe. Es fa molt blat que va a Girona» [16].

Un informe de l'Ajuntament, signat pel batlle Pere Madi i el secretari Joan Fradera, del 30 de juny de 1930, ens dóna dades molt concretes de la capacitat productiva del poble [17]:

---

(15) *Estatuts del Sindicat Católich Agrícol de Riudarenas y Sils*, Girona, Biblioteca Seminari de Girona, 1908.

(16) Lluch, E, Nel.lo, O, *La gènesi de la divisió territorial de Catalunya.* Ed. de documents de l'arxiu de la ponència (1931–36). Edició de documents de l'arxiu de la Ponència, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1983. Pàg. 79.

(17) Arxiu Municipal de Sils, Sèrie VIII.3. Lligall nº 1.

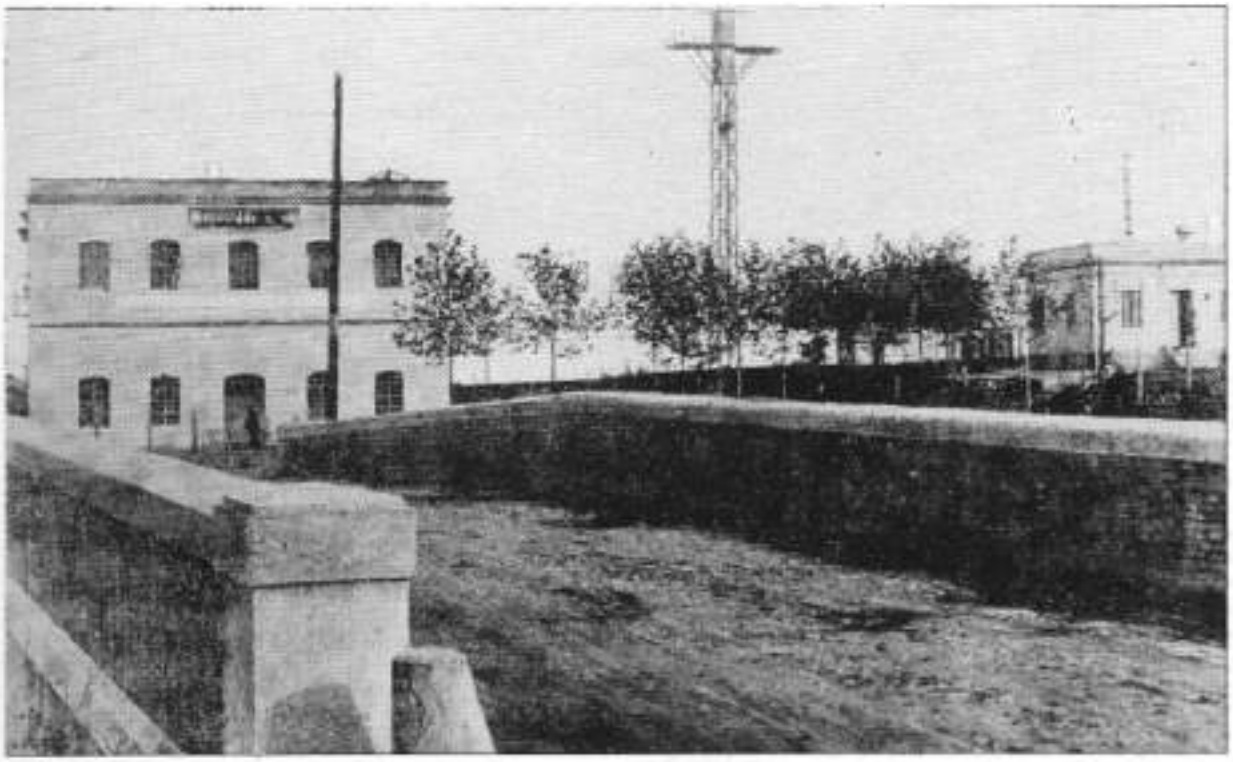

La instal.lació de l'enllumenat elèctric representa un fet cabdal en la història del poble. Retrat de l'estació transformadora. (Foto cedida per R. Dalmau).

Producció mitjana anual: Blat – 821 Qm. Civada – 168 Qm. Sègol – 20 Qm. Civada – 550 Qm. Blat de moro – 120 Qm. Cigrons – 120 Qm. Mongetes – 50 Qm. Faves – 20 Qm. Patates – 80 Qm. Farina – 80 Qm. Palla pinso – 1.560 Qm. Fenàs – 1.560 Qm. Palla llarga – 2.000 Qm. Vi – 3.600 l. Cansalada – 15.000 kg. Greix – 10.000 kg. Caps de bestiar: Cavallí – 71. Mular – 6. Boví – 486. Llaner – 440. Cabiró – 7. Porquí – 420. Existeixen 174 tartanes de dues rodes i 11 automòbils.

Quant al règim de propietat, continuaven dominant els grans propietaris, caracteritzats pel seu absentisme. A les comarques gironines, el 13,6% dels conreadors eren propietaris, el 19,9% eren parcers i un 66,5% arrendataris. A Sils, al 1941 hi ha 223 agricultors, 3 rendistes, 62 industrials i 32 assalariats [18].

(18) Arxiu Municipal de Sils, Sèrie VIII.3. Lligall nº 1. En aquest qüestionari de la «Dirección General de Administración Local» es fa constar respecte a les dades que ofereix: *«Se entiende por agricultor, tanto el patrono como el colono, y por asalariado, aquel que vive principalmente del salario»*. Tanmateix, pel que fa a la propietat de la terra, és molt interessant la consulta del llibre d'Estalella, Helena, *La propietat de la terra a les comarques gironines*, Col.legi Universitari de Girona, 1984. En aquest treball, centrat cronològicament als anys 40–50 d'aquest segle, es pot comprovar que a Sils existeixen diverses propietats de gent resident a Girona: 12 propietats que representen 43.260,50 àrees d'extensió. Existeixen també 12 propietats de gent resident a Barcelona, amb 46.596 àrees.

La comercialització del producte agrari es veié potenciada a partir de la instauració del mercat setmanal al 1926. (Foto cedida per R. Dalmau).

Al costat dels conreus tradicionals, s'anaven incrementant els farratges, motivat per l'impuls en la cria de bestiar en granges disseminades, on també era fàcil de veure com es multiplicava la producció avícola.

L'activitat industrial anava penetrant en l'ambient rural. Es consolidaren fàbriques com les d'embotits, tèxtil (el 1941 existien 2 fàbriques de gèneres de punt que donaven feina a 50 obrers), de paper (1 fàbrica que el 1941 tenia 50 treballadors i que s'aprofitava de les plantacions d'arbredes dels terrenys de l'estany, així com dels pins i de les alzines) i de menor importància d'acord a la seva envergadura, serradores i fàbriques de productes alimentaris.

El 1946, l'Ajuntament planteja com a necessitat prioritària del poble la creació d'una cooperativa lletera, per a l'elaboració d'uns 500 l. de llet diaris. Poc temps més tard es creà una indústria làctia, però no una cooperativa, reivindicada encara 7 anys més tard, per una elaboració ara, de 1.000 l. La cria de bestiar seguia una línia molt ascendent.

Semblava que les repercussions de la Guerra Civil no havien estat tan nefastes com en d'altres punts, i per tant la recuperació fou més ràpida. A la segona meitat de la dècada dels 40, existia un projecte municipal per a la construcció d'una plaça-mercat d'abastaments, ja que les bones comunicacions de la zona feien molt vigorós el mercat del divendres. En realitat els tràmits

El procés d'escolarització s'afermà en temps de la II República. La imatge correspon a la diada de l'arbre celebrada a Mallorquines pels alumnes de les escoles de Sils i Riudarenes al 1937. (Foto: Fargnoli, cedida per l'Arxiu d'Imatges de l'Ajuntament de Girona).

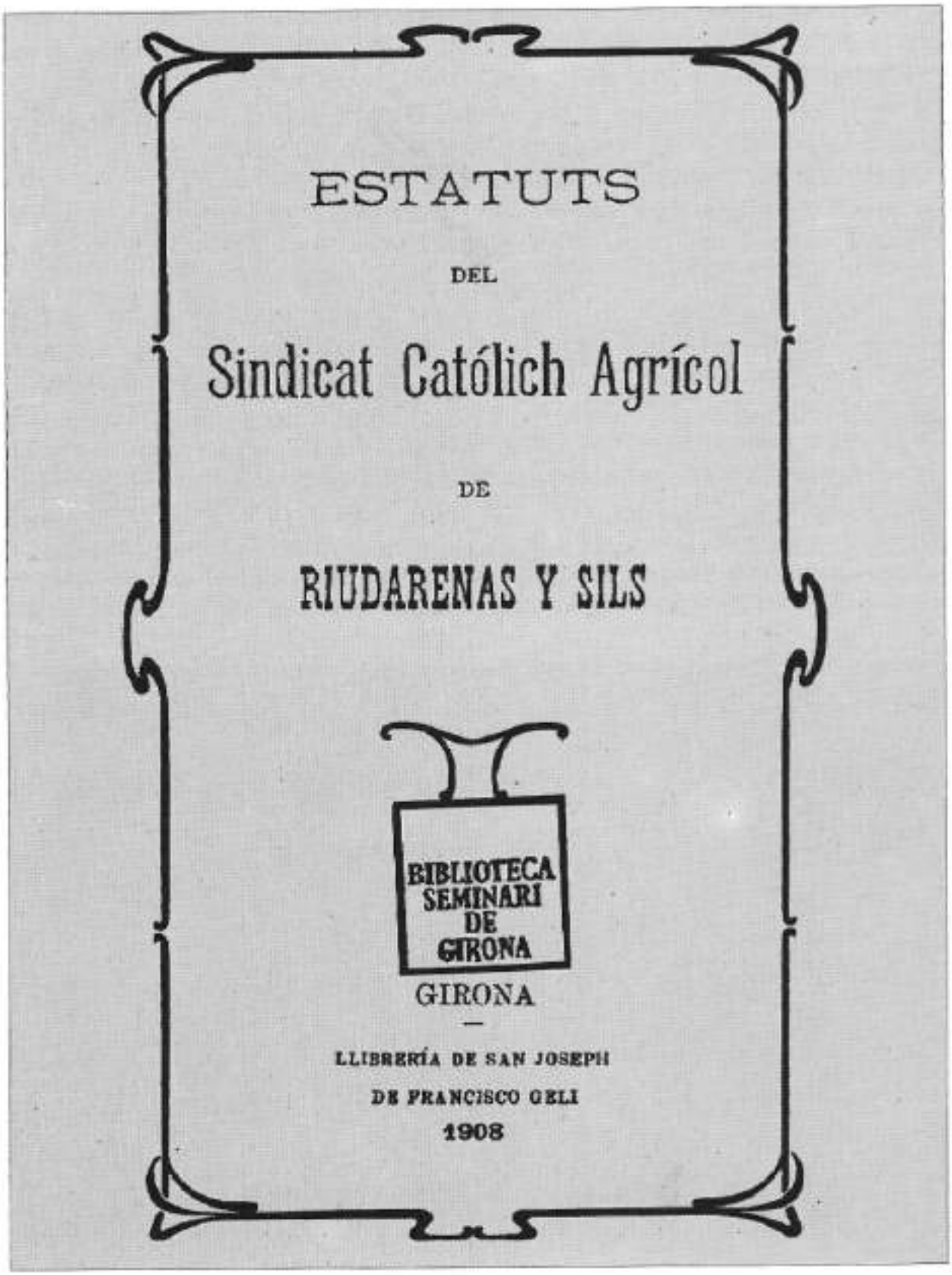

Portada dels Estatuts del «Sindicat Católich Agrícol» de Riudarenes i Sils.

d'expropiació dels terrenys on havia de situar-se la plaça no prosperaren, i el projecte quedà deturat.

Lògicament el progrés també es fa evident en el procés d'escolarització. No en va, de 1923 al 1932 es creen 2 escoles de nens, 2 de nenes i una de mixta, tenint als voltants de 1950 una capacitat total de 250 alumnes, malgrat que la mitjana d'assistència a l'escola era de 175 alumnes. En aquest any l'analfabetisme en el total de la població és de l'ordre del 20%.

La recuperació dels anys 50. Consolidació del procés industrial

La situació econòmica a nivell de tot l'Estat espanyol es comença a refer a partir de 1950. Però no és fins a la darreria d'aquesta dècada dels 50 i mercès a la nova política econòmica de liberalització endegada per la dictadura franquista, que es veia aclaparada pel dèficit de la balança de pagaments, quan el sector industrial, sobretot a Catalunya i Euskadi, rep una embranzida transcendental. Les transformacions agràries (mecanització, intensificació, utilització d'adobs...) integren possiblement per primer cop l'agricultura al conjunt industrial. El procés de trasbalsament de mà d'obra agrícola a la indústria entra en un procés ràpid i irreversible. Sils anava rebent aquesta nova situació d'una manera moderada. El 1964, un 55% de la població activa

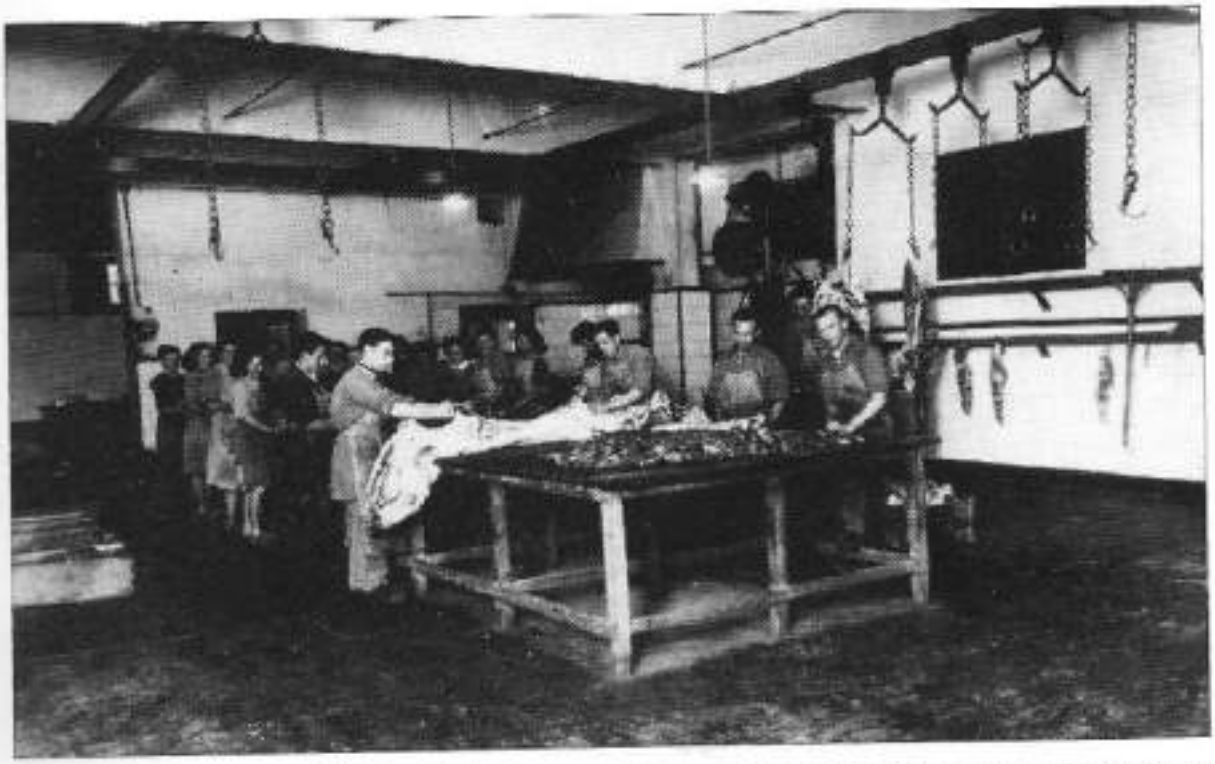

Després de la Guerra Civil, la indústria començà a cercar protagonisme. A la fotografia es pot observar l'interior de la fàbrica d'embotits Capdevila de Sils. (Foto cedida per Jacint Capdevila).

A partir dels anys 50 la Renfe va introduir els automotors Diesel, coneguts amb el nom de TAF (Tren Automotor Fiat), que posaren una nota de modernitat en aquest mitja de transport. A la il.lustració podem contemplar el primer tren d'aquestes característiques que va creuar l'estació de Sils. (Foto cedida per R. Dalmau).

La infrastructura industrial del poble es sustenta en bona mesura en el Polígon Industrial. (Foto: Romagós).

treballava encara al camp, un 27% a la indústria i un 15% es dedicava al comerç.

La industrialització a Sils va ser lenta, i amb davallades puntuals però severes, com la crisi que va provocar l'anada de la indústria làctia RAM a Vidreres. Gradualment, aquest daltabaix es superà amb la instal.lació d'alguna altra indústria. La creació del Polígon Industrial a la dècada dels 70 es féu inequívocament amb el criteri clar de nodrir el poble d'una infrastructura industrial. Però fou precisament en aquests anys, malgrat que a Sils potser arribà amb un cert retard, que esclatà la gran crisi, anomenada del petroli, que tingué incidència a tot arreu i a tots nivells. La recessió industrial es converteix en trista realitat i la conflictivitat social n'és la mostra conseqüent, ja que si l'atur s'acompanya, com és el cas, d'un procés accelerat de puja de preus i d'inflació general, la situació de bona part de la població esdevé greu i problemàtica. El cas de Sils no és potser en general tan dramàtic, tot i el tancament, per exemple, a l'inici dels anys 80, de l'AFITA. La instal.lació darrerament d'alguna indústria, juntament amb la consolidació i reciclatge d'altres pròpies i tradicionals de Sils, fa que l'esdevenidor –amb el repte del Mercat Comú– permeti albirar certes esperances.

LA DESSECACIÓ DE L'ESTANY

Parlar de la història de Sils comporta necessàriament fer referència a l'estany i al seu procés de dessecació. És cert que la vida de Sils ha anat íntimamente lligada, al llarg del temps, a les diverses circumstàncies que han envoltat l'estany. No és d'estranyar, doncs, que un percentatge elevadíssim –gairebé absolut– dels estudis sectorials que s'han fet sobre el poble tingui l'estany com a comú denominador.

La dessecació serà present en la voluntat popular des de sempre per dues raons: guanyar terrenys per l'agricultura i pal.liar els efectes perniciosos de la insalubritat de les aigües estancades.

Històricament ens remuntarem a l'època de la dominació romana, en què sembla que el pas de la Via Augusta per la comarca de la Selva coincidia amb el terme municipal de Sils, procedent de Caldes de Malavella, a la recerca del pas natural d'Hostalric. Des de les Mallorquines aquesta via romana anava vorejant l'estany de Sils, passant pel marge nord, prop de l'Hostal de Rupit. Molts anys després, posteriorment a Carlemany, l'antiga via romana va prendre el nom de «strata francisca», equivalent a carretera de França.

Les primeres notícies que tenim sobre la propietat de les terres de l'estany es situen al principi del s.XI, en què esdevenen propietat del vescomte de Girona, Seniofred. Com escriu Jaume Marquès, Seniofred o el seu fill i successor Amat de Montsoriu fundaren el castell de Torcafelló al terme municipal de Maçanet de la Selva [1]. Ermessenda de Montsoriu –filla d'Amat i hereva del vescomtat de Girona, i per tant dels terrenys de l'estany– es casà amb Guerau I de Cabrera. El senyor directe de les terres de l'estany era, doncs, el senyor del castell de Torcafelló.

(1) Marquès i Casanovas, Jaume, «Localització definitiva del castell de Torcafelló» a *Revista de Girona*, nº 110, 1r. trimestre 1985, pp.48–51.

La primera dessecació coneguda té lloc a partir de 1247, mercès a un pacte entre el vescomte Guerau IV de Cabrera i el Bisbe de Girona Berenguer de Castellbisbal, el qual mantenia encara un cert control sobre les terres de l'estany. L'acord pres entre els dos personatges dispensava el Cabrera –baró de Torcafelló–, que fins aleshores cobrava delmes sobre la pesca de l'estany, de pagar delmes o qualsevol altre tribut al bisbat per les terres eixugades, per rescabalar-se de les despeses de la dessecació [2]. El Bisbe únicament es reservà el dret a rebre homenatge, que era una submissió purament honorífica. Amb tot, dos segles i mig més tard els clergues de Maçanet i Sils, malgrat conèixer d'allò més la cessió que féu el Bisbe al vescomte Cabrera, intentaren –i aconseguiren– de cobrar el dret de primícia sobre els fruits que produïen les terres dessecades de l'estany.

Les terres desguassades –unes 1.400 vessanes– van ser cedides en emfiteusi pel vescomte Cabrera a diversos propietaris. L'Administració dels Aniversaris de la Catedral en va adquirir aproximadament 80 vessanes.

El Llibre Verd dels feus de l'Arxiu Diocesà de Girona, al 1362 verifica el vescomte de Cabrera com a senyor directe de les terres eixutes de l'estany de Sils. També el 1362, i mitjançant el mateix llibre de feus, podem comprovar el

(2) Com molt bé indica Marquès, això consta per la prova documental aportada a un plet que tingué lloc l'any 1779, del qual es conserven les al.legacions a l'Arxiu de la Catedral de Girona.

Des d'èpoques molt reculades, la vida del poble de Sils ha anat íntimament lligada a la del seu estany. (Foto: Romagós).

caràcter provisional de la primera dessecació, ja que una inundació ocorreguda probablement el 1322 havia enaiguat una important extensió de terres de conreu, fet encara molt més visible 40 anys després.

És molt possible que des de la primera dessecació del s.XIII fins al s.XVI, no n'existí cap altra. El s.XV resultà especialment pobre pel que fa a notícies referides a l'estany.

Els efectes d'un canvi de propietaris

L'any 1574 esdevingué un succés fonamental en la història de l'estany. Francesc I de Montcada i de Cardona, marquès d'Aitona, comprà el vescomtat de Cabrera a Lluís Enríquez de Cabrera. Aquest fet no només provocà un canvi de titulars dels delmes, sinó tingué les conseqüències que es feren sentir d'una manera particularment negativa.

El traspàs de propietats i títols –entre ells el de l'estany de Sils– del darrer Cabrera al marquès d'Aitona obeïa l'estat de fort endeutament del primer. L'operació econòmica fou realment important i quantiosa; segons l'escriptor coetani als fets Roig i Jalpí [3], el vescomtat de Cabrera i de Bas fou

(3) Citat per Marquès i Casanovas, Jaume, *Maçanet de la Selva*, Ajuntament de Maçanet de la Selva, 1983.

Mapa del s.XVII on es pot observar les importants dimensions atribuïdes a l'estany de Sils, comparables al de Banyoles i al de Castelló d'Empúries.

valorat en 273.000 lliures. Per recuperar-se d'aquesta despesa, Francesc de Montcada ordenà una tala massiva i peremptòria de les deveses de l'estany (Devesa del Comte) que provocà l'obstrucció amb els brocs i les branques d'un gran canal que recollia les aigües supèrflues d'aquelles zones, conegut amb el nom de Vall Madral.

Amb les primeres pluges l'estany s'inundà, i en no poder-se escórrer les aigües, la situació esdevingué molt més greu que fins aleshores. En paraules de Roig i Jalpí: *«Es va arribar a fundar un pantà d'uns cinc quilòmetres de llarg per un quilòmetre i mig d'ample. Fou per culpa dels ministres del Marquès d'Aitona i en gran perjudici del seu patrimoni, però més encara per als habitants de la comarca, els quals esdevenien malaltissos, grocs i pàl.lids. A l'estiu en morien molts, d'altres patien quartanes i els efectes nocius arribaven fins a Girona».*

Realment la cartografia del s.XVII ens permet constatar que l'estany de Sils tenia unes dimensions extraordinàries, fins al punt de representar-lo amb una amplitud superior al de Banyoles.

El s.XVII: història insistent de projectes poc reeixits

Partirem, doncs, de la hipòtesi que l'estany al s.XVII estava gairebé al màxim històric de la seva capacitat, circumstància molt factible si tenim en compte els fets més amunt comentats. La lluita entre l'home i el medi en aquest segle és desigual i netament desfavorable al poblador silenc.

A l'any 1626, aquest cop per iniciativa popular a causa del malestar que creaven les aigües estancades, es va procedir a una dessecació finançada pels mateixos interessats, comptant amb l'ajut del Capítol de la Catedral de Girona[4]. No es tenen notícies que el projecte prosperés d'una manera plenament efectiva.

Al 1654, va ser per decisió del marquès d'Aitona que novament es tornà a plantejar en ferm l'obra de dessecament de l'estany -prova fefaent dels deficients resultats de l'intent realitzat 28 anys abans-. El Capítol de la Catedral tornà a col.laborar en l'empresa a petició del governador general d'Hostalric, en nom del Marquès d'Aitona.

És en aquest període de dessecacions en què l'historiador francès Pere de Marca inicia unes excavacions en els terrenys de l'estany amb l'objectiu de

(4) Existeix una resolució del 23-5-1626 a l'Arxiu Capitular de Girona on s'estableix que el Capítol -com a administrador de la Capellania de la parròquia de Sta. Maria de Sils- participarà amb 10 lliures en el projecte de dessecació. Tanmateix és molt probable que anteriorment hagués existit una altra temptativa de dessecació amb el suport eclesiàstic, ja que a l'Arxiu Capitular consta: *A 30 d'Maig del any 1614, fol.163: Els de Sils demanen asistencia per eixugar l'estany, y á 6 d'Juny del any 1614, fol.164 sels consideren 20 sous.*

Els termes encara existents en la zona de l'estany no determinen pas únicament el perímetre de l'estany, sinó que també indiquen l'emplaçament de les propietats. Així, el referent a les terres de la Catedral de Girona diu: «ANIVERSARIS EPISCOPALS DE LA SEU DE GIRONA». El terme de la fotografia designa la finalització d'uns treballs de dessecació, amb el següent text: «ESTAÑ DESAIGUAT PER LO EXM. MARQUES DE AYTONA. ANY 1766». (Foto: Romagós).

trobar-hi restes de la Via Augusta romana. A l'any 1658 descobreix una part de camí empedrat amb lloses d'una llargària superior als 7 metres i d'uns 8 pams d'amplada. Segons el curs i la direcció que portava la via romana, continuava per uns terrenys ocupats aleshores per l'aigua. Aquesta suposició -avalada per Roig i Jalpí i molts anys més tard esmentada per Botet i Sisó- permet constatar que les dimensions de l'estany al s.XVII eren molt superiors a l'època romana, quan tot just era vorejat per la Via Augusta.

Any darrera any en aquest segle XVII, el tema de la dessecació estava a la ment de tothom, i un projecte en succeïa un altre. Segons l'arxiu Capitular: *«A 15 d'Febrer del any 1678, fol.305, tornar a idearse dita obra, l'Capitol no volgué contribuir»*. Cas d'haver-se executat l'obra, ignorem com hauria resistit la gran inundació que es va esdevenir pocs mesos després, el 24 de setembre de 1678. Sens dubte que malament, ja que mancava encara una mínima infrastructura hidràulica.

El s.XVIII: fonaments a una solució definitiva

El s.XVIII serà un segle bàsicament de transició pel que fa a la feixuga tasca de buidar l'estany. D'altra banda, però, hem d'assenyalar l'abundància documental -o referencial- existent per aquesta època.

Al principi del segle les pretensions del marquès d'Aitona d'eixugar l'estany persistien, i a tal efecte signava el 28 de març de 1703 un contracte amb l'enginyer francès Martin Mariscal, el qual es comprometia a concloure l'obra en un termini de tres anys, deixant les terres aptes per al conreu. El marquès d'Aitona autoritzava Martin Mariscal a cobrar un impost a tots els terratinents afectats [5].

Existeixen indicis, i així ho apunta Josep Mª Madurell, que els treballs no es portaren a terme. Pierre Vilar intueix que la Guerra de Successió degué representar un condicionament massa desfavorable per a la realització de l'obra [6].

Els efectes climatològics feien més desesperant la situació de l'estany. El 1732, una inundació molt generalitzada a les comarques gironines, originava un augment molt considerable del nivell de l'aigua. Molt propers a aquesta època són els termes que delimiten el perímetre de l'estany, i que sota la inscripció, entre altres, d'*«Estañ Marc 1740»*, avui dia encara els podem contemplar, tot fent-nos una idea de la immensitat de l'antic estany.

(5) Preferim no endinsar-nos en els detalls d'aquest contracte, que es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Francesc Bonaventura Torres, lligall 6, manual 14, any 1703, ff. 122-125, ja que es pot llegir d'una manera molt més assequible a Madurell Marimón, Josep Mª, «Un contra to del año 1703 para la desecación del estanque de Sils» a *Anals de l'I.E.G.* vol.IV, 1949, pp.257-262.

(6) Vilar, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Ed. 62, 1975, pàg. 217.

El 21 de juny de 1762 el Duc de Medinaceli –un nou llinatge s'havia introduït en la història de l'estany– Pere d'Alcántara Fernández de Córdoba, el qual havia heretat el vescomtat de Cabrera de la seva mare, Teresa de Montcada i Benavides, signarà un contracte per desguassar l'estany, però no es féu efectiu fins als anys 1767 i 1768. A partir d'aquell moment es va imposar la necessitat de redistribuir les terres als antics propietaris útils, ja que les línies divisòries havien quedat esborrades per l'efecte de l'aigua. A tothom que acreditès l'antiga propietat se li donava un lot de vessanes. L'Arxiu de la Catedral de Girona, en data 8–6–1769, testimonia com els Aniversaris de la Catedral van recuperar les seves antigues 80 vessanes.

Aquest dessecament serà el més ambiciós i durable dels realitzats fins aleshores. I, naturalment , no passà inadvertit a l'observació del viatger Francisco de Zamora:

«Como de este camino se alcanza a ver el terreno que antes fue estanque de Sils, conviene notar que era muy grande, que se inundaba con la riera de Caldas y otras, y que se disecó 22 años hace a costa del Duque de Medinaceli, por medio de una acequia que va a desaguar a la riera de Sta. Coloma, más abajo del hostal de Rupit, término de Riudarenas, entrando después dicha riera en Tordera» [7].

Hem de remarcar que les iniciatives senyorials (en el cas de Sils no existia el patrimoni reial) gaudien d'una efectivitat molt superior a qualsevol temptativa popular, de les quals moltes per la seva insignificança ni tan sols transcendien als papers. En tot cas hem de suposar que la capacitat financera popular no era equiparable, en cap mesura, a la dels senyors feudals, i el procés de dessecació precisament exigia una potencialitat econòmica que generalment li era mancada a l'emfiteuta. Com molt bé escriu Josep Matas, *«l'encariment del preu de la terra atraurà els capitals de les persones interessades a aconseguir–ne, i això permetrà realitzar obres més costoses»* [8].

Culminació d'un procés interminable

Durant les primeres dècades del segle XIX sembla que funcionaven les obres de drenatge fetes al segle anterior, malgrat que lògicament experiències anteriors alimentaven un estat d'intranquil.litat constant. El fantasma de la inundació va esdevenir realitat a partir del desbordament, el 13 de desembre del 1840, de la riera de Santa Coloma. Es veieren afectades 1.400 vessanes de terra, aproximadament, amb unes conseqüències fàcilment imaginables.

Els anys immediatament posteriors van ser absolutament insuportables per la població de Sils. Per raons que ignorem, el Duc de Medinaceli no es féu

(7) Zamora, Francisco de, *Diario de los viajes hechos en Cataluña.* Barcelona, Curial, 1973.
(8) Matas, Josep, *Els estanys eixuts,* Girona, Quaderns de la Revista de Girona, 1986.

ressò de l'angoixa que patien els habitants de la zona, i feia cas omís de les sol.licituds de desguàs que rebia, tal i com li pertocava com a senyor directe d'aquelles terres. Amb l'objectiu de pressionar-lo, els alcaldes de Maçanet, Sils, Vidreres i Riudarenes aprofiten l'ocasió del sojorn de la reina mare Maria Cristina a «La Granota» en el seu viatge cap a Madrid, de tornada de l'exili al 1843, per exposar-li el problema, i sobretot l'actitud intransigent del Duc. Un any més tard, la petició a la més alta jerarquia de l'Estat espanyol es féu mitjançant una súplica per escrit on es deia que sentien l'amenaça *«de la terrible guadaña de la muerte»* i que els homes estaven *«faltos de fuerzas para dedicarse al cultivo por efecto de la enfermedad endémica que la laguna produce»*, i presentaven l'alternativa de fer-se càrrec de les obres els mateixos emfiteutes, sempre que el duc renunciés als seus drets.

Finalment, sembla que les demandes reeixiren, i el duc es decidí a adoptar una postura més avinent. El 14 de maig de 1845 es signà un conveni entre l'apoderat del duc i els representants dels emfiteutes, davant del notari de Girona Josep Mª Salomó [9]. S'establí que el finançament de l'obra fos mixt: una meitat a càrrec del duc de Medinaceli, i l'altra a càrrec dels emfiteutes, en relació amb l'extensió de terreny que posseïssin. De la conservació de les obres en seria el responsable el duc, mentre que la neteja de valls i madrals aniria a càrrec dels emfiteutes.

Els endarreriments en el pagament per part de molts emfiteutes obligà a ajornar les obres fins al 1851, en què l'agrònom J. Bayer inicià les tasques de desguàs, amb un resultat molt definitiu. Sens dubte, les noves orientacions de la política hidràulica del moment van ser decisives per a la creació d'un marc molt més favorable. Aquesta dessecació, gairebé definitiva, reportà l'anhelada estabilitat a l'estany, i en tot cas, els possibles enrenous van ser motivats per l'exigència de reconeixement de drets emfitèutics per part dels senyors directes. Així, pels voltants de la segona dècada del s.XX, la filla del duc de Medinaceli –hereva de les terres de l'estany– María del Carmen Fernández de Córdoba y Pérez de Barradas, comtessa de Valdelagrana i marquesa de Mudela, resident a Madrid, interposava un seguit de judicis contra diversos emfiteutes, amb sentències habitualment favorables a la comtessa [10].

La nova realitat del segle XX

Al llarg del s.XX, en què la propietat passà dels Medinaceli a la família Madí,les riuades no pertorbaren en excés els conreus de l'estany. La gran inun-

(9) Arxiu Històric de Girona. Registre d'Hipoteques: manuals de 1845, pp. 171-172, Josep Mª Salomó: «Libro de Cuentas (1833-1851)». Pel comentari més puntual de les condicions del conveni, vegeu Moli Frigola, Montserrat, «Política hidràulica del segle XIX: la conclusió de les obres de dessecació de l'estany de Sils (1845-1851)» a *Estudios históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, VI, Barcelona, 1978, pp. 387-395.
(10) Vegeu Arxiu Municipal de Sils. Sèrie II.1.4., 2 lligalls.

dació de 1962, especialment catastròfica a la zona del Vallès, tingué una incidència relativament irrellevant en el poble de Sils i no arribà ni tan sols a provocar estancaments seriosos a l'estany, però va ser aprofitada pels propietaris emfiteutes per reclamar contra els tipus avaluatoris assignats pel cadastre de rústica. És clar, doncs, que l'atziaga història de l'estany roman viva a la memòria col.lectiva popular, i s'utilitza per legitimar demandes que òbviament s'inscriuen en una situació molt distinta a l'anterior al s.XIX. Amb això no volem dir que s'ignorin els desastres ocasionats per les pluges. Molt recentment, a l'octubre de 1987, el temporal inundà de nou l'estany, però en realitat la gran quantitat d'aigua caiguda no sols omplí l'estany de Sils, sinó que va devastar infinitat de terres de les comarques catalanes. Davant aquests fets, gairebé res esdevé immune.

La realitat, però, de l'estany als nostres dies ha sofert una transformació radical, prova evident que un cop superada –en bona mesura– la problemàtica endèmica suscitada per les inundacions, la mentalitat de l'home s'aproxima més vers la protecció –que asseguri la convivència harmònica– de l'espai natural, que no pas l'intent de qualsevol mena de dominació, que si bé antigament va tenir sentit, ara resulta absolutament injustificable:

«Avui dia és tan o més imprescindible de donar protecció a les zones humides, temporals, que en resten, perquè ofereixen un àmbit d'estudi importantissim, són una estació bàsica de les migracions daus i ofereixen

L'hostal de la Granota, situat arran de l'extrem est de l'estany de Sils, fou el marc on al 1843 la reina Maria Cristina escoltà els precs dels batlles de diversos pobles de la comarca, en relació al tema de la dessecació de l'estany. (Foto: Romagós).

encara moltes possibilitats beneficioses d'explotació, a més de les agràries tradicionals no alteradores, com són ara l'ús pedagògic, la promoció d'un turisme d'èlite d'estudiosos, interessats o simples curiosos, etc.» [11].

La reivindicació està plantejada amb prou argumentació i convicció per sensibilitzar els responsables municipals en el sentit de preservar d'allò més aquell espai natural. L'actual alcalde de Sils reconeixia recentment que la sèquia era un dels grans objectius urbanístics de l'Ajuntament de Sils:

«Fa molt de mal a l'ecologia de la zona tanta brutícia, és lamentable la situació de la nostra sèquia i necessitem que les institucions comencin ja a netejar-la directament. Fa disset anys que no es toca, tot i que abans es feia regularment (...) El que sí s'ha aprovat és el col.lector que anirà de Maçanet fins a Sils, les aigües brutes d'aquestes dues poblacions i de Vidreres es netejeran amb la depuradora i no embrutiran més la sèquia» [12].

És, doncs, absolutament necessari potenciar –i per tant defensar– l'estany i totes les possibilitats que ofereix, com també ho és aprofundir en l'estudi de la seva història, ja que és una investigació que roman oberta, malgrat el cert interès que ja ha despertat fins avui.

(11) Figueres, Narcís, i Puigvert, Joaquim Mª «Aproximació històrica als estanys de Sils (La Selva)», Vilobí d'Onyar, març-abril 1986 (article inèdit). Des d'una perspectiva molt més propera a l'estudi de la geologia, biologia i botànica de la zona, cal consultar, Motjé, Ll., «Primeres Notes Ornitològiques de l'Antic Estany de Sils i Rodalies» a *Quaderns de La Selva*, nº 1, Sta. Coloma de Farners, 1984, pp. 9–19. Motjé, Vilar, Puigvert, Mirambell, «Els Estanys de Sils i els Turons de Maçanet i Maçanes (Un espai natural desconegut i en perill)» a *Presència*, suplement dominical de PUNT DIARI, nº 639, 20–5–1984. pp. 11–21. Vilar, Ll., «Estudi sobre la flora i vegetació de Sils i els turons de Maçanet (La Selva)», tesi de llicenciatura inèdita. UAB, 1981.
(12) Diari de Girona–Los Sitios. 12–8–1987. pàg. 18.

COSTUMS, TRADICIONS I CREENCES

La introducció de noves formes de vida i de producció, lligades en essència a les transformacions industrials, justificaren noves actituds d'una població rural on l'existència d'unes tradicions i creences ancestrals eren part indestriable d'un modus vivendi molt característic des de temps immemorials.

Considerar, però, que la vida del poblador d'una col.lectivitat pagesa ha estat apàtica i amorfa, desvinculada de qualsevol factor extern, és d'una inexactitud reprobable:

«Els annals del pagès estan marcats per calamitats meteorològiques, el record de les quals passa de generació en generació, pel goig de les bones anyades, pels esdeveniments familiars però també estan marcats per les angoixes de la guerra de 1936–1939, pel caciquisme, pels moviments sindicals i cooperativistes sorgits entre els pagesos, pel traçat d'una carretera o l'arribada del ferrocarril» [1].

Parlar de costums, tradicions i creences comporta un alt risc d'infidelitat amb la realitat, i les hipòtesis i conjuntures adquireixen carta de naturalesa destacada. Sils no n'és una excepció, i per tant la notícia oral s'anteposa a la documentació escrita.

En aquest capítol es resseguirà una part de la història de Sils que cavalca entre la tradició i la llegenda, consignant d'antuvi la vigorositat d'alguns costums que sortosament, i encara que sigui per obstinació popular, lluny dels seus antics significats, avui es continua –o en alguns casos es reprèn– la seva celebració.

(1) Fàbregas, Xavier, *Tradicions, mites i creences dels catalans*, Barcelona, Ed. 62, 1979, pàg. 22.

L'estany: marc incomparable per al desenvolupament de la imaginació popular

L'estany de Sils serà protagonista primordial –un cop més– de tot un seguit de creences, que naixeran i es desenvoluparan al seu voltant. El caràcter insalubre i malsà de l'estany, causa directa de múltiples malalties, farà que junt amb la pretensió constant –com s'ha vist– de dessecar–lo, existeixi molt arrelat un culte orientat al guariment de les malalties que aquell provocava: *«Quan la situació esdevenia greu es celebraven romeries i processons, implorant als Sants i a la Providència que excitessin el buf de la tramuntana i així s'eliminessin les boires, els mosquits i la humitat, deixant l'aire sa i respirable»* [2].

La creença antiga relacionava sovint les malalties amb les forces del mal, la tradició cristiana assumirà el rol d'antídot contra la perversitat diabòlica. En una butlla del Papa Lluci III l'any 1185 en què confirmava les propietats del monestir de Sant Salvador de Breda [3], s'esmenta –segons sembla és la primera referència a Sils–l'esglesiola de Santa Maria de Sils, precedent, sens dubte, també des del punt de vista de l'emplaçament, de l'actual església parroquial, i per tant molt propera a la zona de l'estany. El seu caràcter d'ermita es refermava en rebre d'una manera multitudinària, especialment fins a l'inici del

(2) Matas, Josep, *Els estanys eixuts*, Girona, Quaderns de la Revista de Girona, 1986, pàg. 16.
(3) Coll i Castanyer, J., *Breda històrica i actual*, Granollers, 1971, pàg. 57.

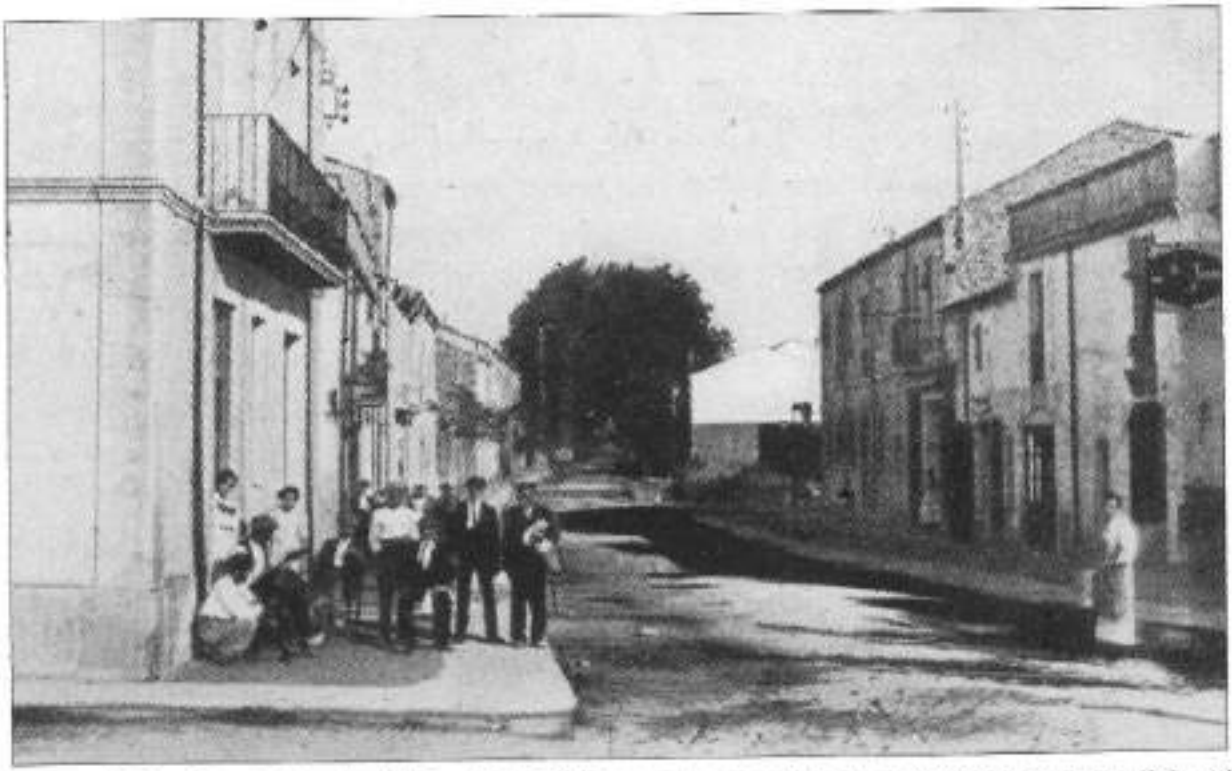

La tradició oral esdevé sovint l'única font d'informació pel que fa a la coneixença de les tradicions i creences dels pobles. (Foto cedida per R. Dalmau).

s.XX, una gent que honorava com a patrons els Sants Metges (St. Cosme i St. Damià) i que pel 27 de setembre celebraven el seu aplec a l'ermita.

A partir d'aquí ja tenim tres elements interelacionats: malalties provocades per l'estany, ermita prop de l'estany i els Sants Metges com a patrons protectors del poble. El culte als símbols cristians, com a foragitadors del mal, és un plantejament gens mancat de lògica. Narcís Figueras completa, en certa mesura, aquesta visió, i formula la següent hipòtesi:

«Sils fou, en temps molt reculats, la seu d'un culte ancestral, pagà, a una divinitat remeiera, la qual fou substituïda, amb l'advenimient –no pas poc traumàtic, com es pensa– del cristianisme, pels Sants Metges. Així, com en tants d'altres indrets, el cristianisme se sobreposava a un culte local primitiu, adoptant, si-us-plau per força –és a dir, per poder–se imposar entre els pobladors–, formes semblants a les del culte antic» [4].

Aquesta suposició exigeix un cert internament dins una habitud antropològica molt arrelada: la medicina popular. Des de temps molt pretèrits ha existit una pràctica mèdico–miraculosa a nivell molt popular que s'ha significat, de fet, com l'autèntica ciència remeiera de les gents humils. La figura mil.lenària del bruixot va ser substituïda amb el pas del temps pel *curandero,*

(4) Figueras, Narcís, «Sils, seu d'un antic culte remeier?» a *Programa Festa Major,* Sils, 1984. Sense paginar.

Entorn de l'estany van néixer i es desenvoluparen infinitat de creences, fins al punt de considerar que en el seu fons s'hi trobava la porta de l'infern. (Foto: Romagós).

el qual tindrà com a oponents més considerables el rector, amb els seus recursos divins, i el metge, representant de la ciència oficial. No sols coneix, el curandero, l'art de guarir el cos, sinó que la seva ciència abraça també les fórmules màgiques ancestrals, amb les quals es poden repel.lir les forces diabòliques i conjurar els mals esperits: *«Es produí la màgia, que acceptava propietats i virtuts a certs elements, reconeixia gràcies meravelloses a determinats objectes i excepcionals dons de poder sobrenatural a algunes de les persones, i establí tot un seguit de pràctiques»* [5].

Considerem que la hipòtesi de Narcís Figueres s'emmarca sense dilacions en l'essència de la tradició antropològica al culte remeier. Sembla que a la comarca aquestes pràctiques curatives –especialment les relacionades amb les afeccions de la pell– gaudien, confirmant la tradició, del màxim fervor popular.

Però l'estany no només representava la transfiguració de les forces del mal pel seu caràcter infecciós, sinó també pel seu ambient misteriós: reflexos estranys en les aigües tranquil.les, espessa boira al capvespre fins molt endinsada la matinada, formes fantasmagòriques dibuixades per la vegetació; un panorama que encara avui, en certa mesura, es pot reviure:

«Encara actualment, un capvespre als estanys, amb boira baixa, cant de granotes i crits llastimosos d'ocells aquàtics, és quelcom que val la pena de viure i que arriba a esgarrifar per poc que un deixi córrer la imaginació. Imaginem–nos, doncs, la situació en un estany molt més gran, envoltat de boscos frondosos i amb una forta dosi d'ignorància i temor per part de la gent. Devia ésser aterridor» [6].

La llegenda de Pere Porter

Ben segur que en aquest context tan enigmàtic i obscur es degué covar la llegenda de Pere Porter –o Portes–, la qual ha esdevingut tot un símbol per al poble de Sils. Actualment forma part del nomenclàtor de carrers, i fins i tot recentment ha nascut una associació cultural que porta el seu nom. S'han fet,

(5) Amades, Joan, *Folklore de Catalunya. Costums i creences,* Barcelona, Biblioteca Selecta, 1969, pàg. 929.

(6) Motjé, L., Vilà, L., Puigvert, J., Mirambell, E., «Els Estanys de Sils i els Turons de Maçanet i Maçanes (Un espai natural desconegut i en perill)» a *Presència,* suplement dominical de PUNT DIARI, n° 639, 20–5–1984. pp. 20–21.

amb el pas del temps, diverses edicions de la llegenda d'en Pere Porter [7]. En definitiva, la llegenda ja no només simbolitza la més genuïna tradició popular de la zona de Sils, sinó que també representa una bona mostra de literatura catalana.

D'una manera molt sinòptica, diguem que la llegenda recull la història de Pere Porter, un pagès de Tordera que es veié apressat per un deute familiar cancel.lat, però que no havia estat enregistrat pel notari d'Hostalric. De camí a Maçanet, on anava a recollir uns diners per poder pagar el pressumpte deute, féu coneixença amb el dimoni, el qual el convidà a visitar l'infern per tal de cercar solucions al seu problema. L'entrada a l'infern es va fer a través de l'estany de Sils. Un cop arribat a l'avern, Pere Porter es sorprengué amb la visió de rellevants personatges de la vida terrenal, fins trobar Gelmar Bonsoms, notari d'Hostalric, el qual li indicà el lloc on podia trobar l'acte de pagament del debitori. La sortida de Porter de tan fantàstic i tenebrós indret fou insòlita i ben enigmàtica, i anà a parar a Morvedre, al País Valencià, on va contreure una malaltia que li durà des del primer de setembre fins al primer d'octubre i no arribà a Hostalric fins el dia u de novembre –Dia dels Difunts–. Allà explicà la seva inversemblant aventura davant l'atònita mirada dels vilatans, que veieren confirmada la narració un cop trobat el document notarial en qüestió.

La llegenda, d'autor anònim, fou escrita al principi del s.XVII, però sembla que existia anteriorment, i es conservà mercès a la tradició oral. Conté tots els caràcters propis de les llegendes populars. No hi ha dubte que la narració exigeix una investigació absolutament aprofundida, ja no sols des de la perspectiva del contingut, sinó també del context. Caldrà desvelar tot una sèrie d'elements simbòlics, com ara la coincidència de l'arribada de Porter el Dia dels Difunts, o bé l'aparició d'uns personatges reals, destacats en el passat i que ara patien un turment exemplificador. Gaietà Vidal de Valenciano intueix un sentit moralista a l'obra:

«Més bé hi ha motius per a pensar que, mogut l'autor per piadosos sentiments, o fortament impressionat a la vista de tantes malifetes, se proposà

(7) Citarem totes les edicions de les quals tenim referència: *Relació verdadera de un cas extraordinari que succedí a Pere Porter de la vila de Tordera, pagès del biscomptat de Hostalrich, bisbat de Girona, dins lo Principat de Catalunya*, Imp. Llach, 1874. Sembla que posteriorment, els anys 1897 i 1904 es feren noves edicions. *Viatge a l'Infern d'en Pere Porter*, Barcelona, Biblioteca Popular de l'Avenç, 1906. Aquesta edició és introduïda per un interessant treball de Gaietà Vidal de Valenciano, intitulat *El Món Invisible en la Literatura Catalana*. Miquel i Planes, Ramon, *Llegendes de l'Altra Vida*, Barcelona, Biblioteca Catalana, 1914. *Viatge al Purgatori de Sant Patrici. Visions de Tudal i de Tricthelm. Viatge d'en Pere Portes a l'Infern.* («Històries d'altre temps» a cura de R. Miquel i Planas), Barcelona, 1917. *Viatges a l'Altre Món*, Antologia Catalana, 69 (A cura d'A. Pacheco), Barcelona, Ed. 62, 1973. *Novel.les Amoroses i Morals*, M.O.L.C., 73 (A cura d'A. Pacheco i A. Bover i Font), Barcelona, Ed. 62 i «la Caixa», 1982. Sales, J. *Rondalles d'ahir i d'avui*, Barcelona, ed. Ariel, 1952. A l'any 1986 es fa una reedició d'aquest treball, amb el títol *Contes d'ahir i d'avui*, Barcelona, Club de Butxaca, 1986.

VIATGE A L'INFERN

DEN

PERE PORTER

AM LA NOTICIA

EL MÓN INVISIBLE EN LA LITERATURA CATALANA

PER

GAIETÁ VIDAL DE VALENCIANO

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»

1906

Edició del 1906 de la llegenda de Pere Porter.

evitar la seva repetició, fent públiques les maldats i recordant les penes que han de sofrir en l'altre món aquells que, oblidant el compliment de llurs devers i el de les prescripcions morals, les portaren a efecte sense altre fi que satisfer llurs brutals apetits i malignes inclinacions» [8].

Del que no hi ha dubte és que la llegenda, com a mínim des dels seus orígens escrits, tingué un gran predicament entre la població.

El culte a la petjada

Un altre aspecte molt propi del folklorisme popular és el culte a les petjades. Aquesta veneració, sovint d'indesxifrable interpretació, restà molt arrelada en la mentalitat camperola.

Un cas d'aquestes característiques troba novament en l'estany de Sils un marc apropiat on desenvolupar-se: Sant Martí mantenia un contenciós amb el diable per veure qui estava més capacitat per guiar les ànimes dels habitants d'aquelles contrades. Concertaren que una solució adient per esbrinar la qüestió seria mesurar la potència d'un salt que farien a través de l'estany de Sils. Òbviament, el diable va caure justament al bell mig de l'estany, d'on no sortí mai més, ja que sens dubte travessà una de les entrades existents al fons de l'estany i anà a parar de dret a l'infern –concomitància evident amb la llegenda de Pere Porter– i segons la creença popular, d'entremig de les aigües s'havien vist sovint flames semblants a una foguera. Sant Martí, d'altra banda, aconseguí l'objectiu d'anar a parar a l'altre costat de l'estany, deixant estampades en forma de creuetes les seves petjades. Diu la tradició que la gent infructuosament intentava de comptar-les una i altra vegada, però mai n'obtenia el mateix nombre. Fins i tot, encara a la darreria del s.XIX, els pobladors de Sils anaven a l'anomenada Pedra de les Creus a comptar les petjades de sant Martí.

Joan Amades interpreta aquesta llegenda com una barreja entre el culte a la pedra i a les aigües embassades, tot i que potser caldria afegir-hi el culte simplement a la petja humana.

La tradició vincula sovint sant Martí amb la divinització de la petjada. Narracions semblants existeixen a Osor, a la zona de Viladrau i a Riudellots de la Creu, on fins i tot es veneren les petjades del cavall de sant Martí.

És colpidor de comprovar com Joan Amades copsa –encara que sigui molt de passada– l'enorme influència de l'estany en les antigues creences dels veïns de Sils:

«Resulta remarcable el fet de la diversitat de llegendes i creences relacionades amb l'estany de què parlem i el dimoni, que semblen ésser un indici que aquest estanyol, avui desguassat, havia estat poblat per algun geni o

(8) Vidal de Valenciano, Giacetà, « El Món Invisible en la Literatura Catalana», estudi introductori a l'obra *Viatge a l'Infern d'en Pere Porter,* Barcelona, Biblioteca Popular de l'Avenç, 1906, pág. 29.

esperit anterior al cristianisme, arribat fins a nosaltres sota la figura del domini retut i reduït per sant Martí, un dels succedanis cristians de genis primitius per diversos pobles de cultura romànica» [9].

La veneració a sant Llop

Sils té representació, tanmateix, en el culte a la petjada animal. Joan Viñolas ha recollit mitjançant la tradició oral l'antiga existència d'una pedra que es trobava a prop de l'església, amb la petja d'un llop. Això permet la formulació d'un seguit d'hipòtesis que relacionin aquesta pedra amb la veneració que fins no fa massa anys es retia a sant Llop.

En un plantejament hipotètic, es pot considerar que l'antiga ermita de santa Maria va ser en èpoques molt reculades dedicada a sant Llop. En tot cas, del que sí tenim constància documental és que al s.XIX existia un altar de la parròquia dedicat al sant [10].La devoció vers sant Llop arribà fins aproximadament a mitjan segle XX, quan encara es celebrava la seva festivitat. En aquesta diada el capellà de la parròquia oferia als seus feligresos aigua beneita, intercedida prèviament al sant, per al guariment del mal de coll.

És clar que una de les divinitats remeieres de sant Llop són les propietats curatives del mal de coll i l'esquinència (esquinància o angina). Els goigs així ho recullen:

«Puix la real descendència
us obliga a ésser piadós,
guardeu-nos, sant Llop gloriós,
del mal de coll i d'esquinència»

La festa que es feia a Sils es celebrava amb poques variants a la d'altres indrets, com ara el convent de la Mercè, a Barcelona. Però el que cal plantejar-se en el nostre cas és la possible relació de la petjada del llop amb la veneració al sant. Aquest sant protegia els pastors, els quals no havien de patir per les possibles destrosses que ocasionaven els llops en els ramats. Els camps de pastura a Sils es trobaven estesos bàsicament a la zona de l'estany (especialment en èpoques de dessecació) i per tant prop de l'església. ¿És possible que el tradicional culte al sant hagués fet néixer la llegenda de la petja en la imaginació popular? Deixem aquest interrogant i molts d'altres que es podrien plantejar entorn d'aquesta creença i constatem únicament el sentir de la tradició oral.

(9) Amades, Joan, *Costumari Català*, Barcelona, Salvat editors. Ed. 62, 1983, vol.4, pàg. 164.
(10) La visita pastoral realitzada el 19-10-1828 constata l'existència de quatre altars a la parròquia de Sta. Maria de Sils dedicats a St. Llop, St. Cosme i St. Damià, Ntra. Sra. del Roser i el St. Crist. Tom 141, pàg. 66.

Origen de la tradició de l'aplec de les ofrenes

L'origen d'aquesta tradició, com tantes d'altres, és confús, i en aquest cas com a mínim dual.

La versió que gaudeix de més fervor popular és la que, situant-nos en una època inconcreta, ens parla d'una terrible pedregada que va devastar les collites de blat. A partir d'aleshores es féu la prometença que cada any després de la temporada de batre, i com a prevenció de posteriors adversitats, es realitzaria una col.lecta consistent en una mesura de blat en el cas de les cases de pagès o bé diners, a la resta. L'objectiu era l'elaboració de pans d'una lliura i els diners es destinaven a la compra de farina si el volum de blat recollit era insuficient i també per pagar el flequer i el mateix almoiner.

La culminació de l'acapte es produïa el dia de la Mare de Déu dels Dolors, en què es repartien els panets davant l'església, prèviament beneïts, entre els assistents a l'aplec, enmig de grans batzegades i empentes; d'aquí que popularment se'l conegui com l'aplec del «pa i l'empenta». Òbviament, en la tradició existeix una vessant misericordiosa, que és la de reservar un donatiu a les ànimes del purgatori.

Sembla ésser, segons Joan Viñolas, que per tradició oral s'ha conservat una llegenda que explica que per motius desconeguts, durant el temps en què a Sils hi va haver un capellà anomenat mossèn Vicenç, el qual va trencar la tradició, les pedragades es van succeir reiteradament, i assolaren les collites de blat, fins a l'any 1880, en què es va restituir la consuetud.

Tanmateix, en aquesta diada tan propera a la Setmana Santa, era costum d'aprofitar per fer la benedicció dels rams de llor i d'olivera per la processó del Ram.

Fins aquí ens hem referit a una interpretació de l'origen de les Ofrenes, però com s'ha apuntat més amunt, n'existí una altra absolutament divergent.

La morbosa peculiaritat del s.XVII –en aquesta versió s'ofereixen dates més concretes– rau en l'abundor d'epidèmies i pestes que flagel.laven impiadosament la població catalana. La manca de documentació demogràfica respecte a Sils no permet establir cap mena de consideració quant a les conseqüències. Però és precisament mitjançant la tradició de les Ofrenes que podem constatar, amb totes les reserves, que les pestes del s.XVII escamparen la por i la tragèdia entre els veïns de Sils.

La recerca de remeis s'orientaven, una vegada més, cap a principis divins. S'organitzaren solemnes oficis de rogatives a la Verge del Dolors per deslliurar-se de la infausta malaltia. A partir d'aquí, hem de dir que la tradició és absolutament coincident amb l'anterior versió: recollida de donatius per part dels pabordes, benedicció dels panets, aplec i posterior cessió d'almoines per les ànimes del Purgatori [11].

(11) Aquesta segona versió és sustentada per algunes persones de Sils, i tanmateix d'una manera escrita i publicada per Arnau Guerola, Maruja, *Els pobles gironins. La Selva*, Girona, Aubert Impressor S.A. 1983.

Una festa semblant a la del «pa i l'empenta» de Sils és tradicional també a Besalú, però dissortadament n'ignorem els orígens. Molt més documentada és la tradició de les ofrenes de pa a Riudellots de la Selva, mercès al seu llibre parroquial de consuetuds de 1763. Joaquim Mª Puigvert interpreta la supressió d'aquesta celebració a Riudellots, precisament al mateix 1763, per raons de tipus econòmic i per una certa regressió de determinades creences religioses:

«Així, doncs, podem observar com la festa de les ofrenes, amb la seva doble funcionalitat de culte als morts i pràctica de caritat, a través de la Consueta de Riudellots ens apareix en crisi, causada no únicament per la conjuntura econòmica desfavorable del 1763, sinó també per raons més estructurals, com poden ésser una disminució progressiva del culte als difunts (procés de descristianització?), ajudada per les actituds d'un clergue partidari de treure tot allò que fos «material» en la festa religiosa» [12].

Hem de dir que d'altres poblacions de la comarca de la Selva també celebraven ofrenes de pa; així, a Vilobí d'Onyar perdura fins al final del s.XVIII i es celebrava el dia de Tots Sants, mentre que a Salitja es celebrava el 22 de gener[13].

Sils actualment continua commemorant aquesta diada, i fins i tot Vallcanera, una setmana abans que Sils, la celebra de la mateixa manera, per bé que ha esdevingut una celebració festiva, allunyada de qualsevol antiga connotació.

Sant Ponç: la dansa tradicional de la rua

Hem de considerar que la devoció a sant Ponç a Sils obeeix més raons lligades a l'agricultura que no pas motius estrictament relacionats amb el guariment de malalties, essencialment el mal de cap, que era l'especialitat del sant.

La tradició atorga també a sant Ponç, a causa del seu martiri, la facultat preservativa contra diferents insectes paràsits. En temps passats es beneïen roses que la gent penjava al capçal del llit, o àdhuc se'n tiraven a sota, per deslliurar-se de l'atac de qualsevol paràsit. A Sils, poble eminentment agrícola, creiem que bàsicament el que es pretenia era fer extensiva la protecció a les collites.

Com en la majoria de tradicions, se'ns fa especialment difícil situar cronològicament el costum de la veneració al sant, per bé que avui la tradició

(12) Puigvert i Solà, Joaquim Mª, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consueta (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986, pàg. 162.
(13) Pel cas de Vilobí d'Onyar, vegeu Marquès, JMª, *L'Església a Vilobí d'Onyar*, Cassà de la Selva, 1978, sense paginar. I per Salitja, Martínez, Isabel, *La religiositat popular a través de les consuetes parroquials del Bisbat de Girona*, Universitat Autònoma de Barcelona. Tesi de llicenciatura inèdita, 1977. Ambdós treballs citats per Puigvert i Solà, JMª. Op. Cit.

roman viva, fins i tot en l'exposició de flors, reminiscència clara de les antigues fires d'herbes i flors que es celebraven a moltes contrades catalanes.

La commemoració coincideix amb la diada del sant, l'11 de maig, malgrat que durant tot el mes era molt factible la collida de flors oloroses i herbes remeieres que servien per elaborar perfums i olis de roses o de sant Ponç, amb els quals els pabordes o majorals ruixaven amb almorratxes els qui feien almoina.

Creiem que en essència el que cal destacar d'aquest costum és la vessant lúdica, actualment recuperada amb vigorositat. Colles de vailets –i avui també noies–anaven pel poble i veïnats tot cantant una reiterativa cançoneta de difícil interpretació que deia:

«Sant Ponç i les claveres / i el vostre reglamans / mateu les cuques feres / que en devoren nostres camps. / Amb molta devoció / nostres pares desitjaven / Sempre feu oració / per aquells que ho demanaven, / les ovelles primaveres / donen un consell molt gran / ».

La mainada guarnia les canyes i els bruc amb roses, típiques de la diada i prèviament beneïdes per prevenir–se de les cuques. La cantarella anava acompanyada pel so d'un flabiol i un timbal. Amb el captiri obtingut amb el ritual, antigament basat en productes del camp, però que avui s'hi afegeixen diners, les colles es reunien cap al tard al mig del carrer i feien un àpat amb el que s'havia recaptat, i després ballaven una antiga dansa tradicional, la Rua, que és una mena de corranda en la qual es creuen les mans per davant i es salta espontàniament fins a cansar–se. Es pot ballar tant en parelles com en fileres més llargues. Etimològicament, «rua» ve de «carrer», per bé que també vol dir colla o corrua. Aquesta terminologia utilitzada a les desfilades de Carnestoltes, a Sils sembla que conserva més el seu significat originari.

El joc dels ous: culte a la fertilitat?

El joc dels ous és una diversió de la qual no coneixem els orígens, i encara menys la significació.

Les primeres notícies orals ens situen al segle passat, quan els mossos de les cases de pagès pels voltants de Pasqua acostumaven a cobrar els seus treballs en espècies, i concretament en aquesta època, en ous.

El dimarts de Pasqua, dia del Roser de Vallcanera, els mossos es dirigien als hostals del poble amb l'objectiu de jugar–se els ous entre ells, mitjançant el que es coneix, almenys en els darrers anys, pel «joc del 31». La dinàmica del joc, semblant al popular 7 i mig, que també es practicava amb la baralla espanyola, consisteix a deixar fora del joc els números 8 i 9. A partir de llavors hem de considerar que cada carta equival al seu propi número, menys les figures, que valen per 10, i els asos, que compten per 1 o per 11. El guanyador serà el que aconsegueixi sumar 31 punts o en tot cas el que s'hi acosti més. Habitualment juguen a cada taula 6 o 7 persones.

Per l'època en què es celebra, la primavera, aquest costum podria tenir relació amb el culte ancestral als objectes que mantenen la vida o que la fan possible, o, filant una mica més prim, s'hi pot endevinar un cert lligam amb alguna primitiva cerimònia de fertilitat.

A Europa el culte a l'ou ha estat una constant, substancialment en nuclis rurals: a Finlàndia els camperols porten un ou de gallina a la butxaca durant l'època de sembra, atribuint-li estranys poders màgics. El camperol suec aixafa un ou al camp un cop acabat de llaurar. A casa nostra, o millor dit, en les àrees d'influència del cristianisme, l'obsequi de l'ou de Pasqua sembla que implica l'existència de tot un ritual de fertilitat.

Cal suposar que la tradició pagana de jugar a cartes no connecta gaire amb el ritual cristià, però no podem sostreure'ns de les afinitats existents entre la primavera –la Pasqua– i la fertilitat –l'ou–.

Hem de dir, per concloure, que avui dia, orígens i interpretacions a part, el Joc dels Ous s'ha revitalitzat enormement, contrastant amb el cert ostracisme que patí durant el franquisme. A l'hostal de les Mallorquines s'hi concentra tota l'activitat, i àdhuc es venen els ous en el mateix hostal, acabant així, lògicament –temps era temps–, per desdibuixar l'origen de la tradició.

El franquisme substituí part de les antigues tradicions per d'altres molt menys arrelades. La fotografia mostra una processó catòlico-folklòrica dels anys 50. (Foto cedida per A. Arbussà).

Segona Part

El Patrimoni Documental

FONTS I DOCUMENTS

Analitzarem les possibilitats que ofereixen una sèrie d'arxius en la recuperació del passat històric de Sils. Fora d'aquests centres d'investigació públic és prou difícil de trobar referències del poble. Sens dubte l'existència de documentació privada posada a l'abast de l'estudiós, facilitaria la tasca de reconstrucció històrica fins a límits insospitats. Hem d'apuntar també que quan es concreti definitivament la vinguda de part de l'arxiu dels Medinaceli a Hostalric –o a qualsevol altre indret de les nostres comarques– gaudirem de nous i importants elements de recerca. Quant a l'Arxiu Municipal de Sils, se'n fa un estudi–inventari exhaustiu en el següent capítol del llibre.

Arxiu parroquial de Sils

Els registres parroquials són una eina de gran magnitud per refer la història d'un poble, essencialment des d'una perspectiva demogràfica, fins al 1871, en què comença a introduir–se l'obligació del registre civil.

L'arxiu parroquial de Sils no és gaire reeixit, i només conserva la següent documentació, tal com mostren J. Busquets i J. Nadal [1]:

Registre de baptismes: I (1918–1952), II (1952–1973...)

Registre de matrimonis: I (1918–1952), II (1953–1973...)

Registre de defuncions: I (1918–1953), II (1948–1973...)

Llevat d'aquests registres, pràcticament no resta cap altre paper. Les causes d'aquestes mancances –molt comunes a d'altres arxius parroquials– es

(1) Busquets, Joan; Nadal, Joaquim. *Les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines. Inventari dels arxius parroquials de la diòcesi.* I.E.G., C.S.I.C., Girona, 1975, pàg. 126.

centren sobretot en les destruccions provocades per conflictes bèl.lics. Aixi, la Guerra del Francès del començament del segle XIX tingué una repercussió infinitament perjudicial quant a la conservació documental. Un informe de la visita pastoral del bisbe a l'església de Sta. Maria de Sils del 19 d'octubre de 1828, fa constar referent als llibres parroquials que *«en tiempo de la guerra se quemaron todos los libros y documentos, y solo hay las partidas desde el año 1811 con los libros corrientes y arreglados»*.

La guerra civil del 1936–39 serà la segona i definitiva sotregada important pel que fa a l'arxiu. En aquesta ocasió més de 60 poblacions de la diòcesi de Girona veieren com es cremaven o desapareixien els seus arxius parroquials.

¿Com s'explica, doncs, que es conservin registres de baptismes, matrimonis i defuncions a partir de 1918? El Codi de Dret Canònic de 1918 obliga a remetre cada any una còpia de les partides sacramentals de cada parròquia a la Cúria Diocesana [2].Això permet de reconstruir la documentació posterior al 1918, per bé que els efectes de les guerres dels segles XVII i XIX resulten insalvables.

(2) Pel decret del bisbe Cartañà que autoritza de refer els llibres parroquials copiant els duplicats de les partides que hi ha a l'arxiu del bisbat, vegeu «Circular sobre archivos parroquiales» a *Boletín Eclesiástico del Obispado de Gerona*, 1939, pp. 70–71.

Malauradament les guerres dels ss. XIX–XX van destruir pràcticament tota la documentació parroquial. (Foto cedida per R. Dalmau).

Arxiu diocesà de Girona

La gran varietat del fons de l'Arxiu Diocesà obliga a estructurar la informació segons les seves característiques. L'esforç de selecció de documents ve, en bona mesura, simplificat per la tasca de classificació duta a terme pel cap de l'arxiu, J.M. Marquès, no només en la seva provisional *Guia de l'arxiu diocesà de Girona* (Bisbat de Girona, 1982), sinó també en el llibre *Els pergamins de la Mitra (891–1687)* (I.E.G., 1984).

A la Mitra es recullen els títols de propietat del patrimoni del Bisbat. S'ha considerat oportú –aprofitant les transcripcions de J.M. Marquès– reproduir el contingut dels pergamins que afecten d'alguna manera el terme municipal de Sils, fent constar el número de pergamí, la data, el nom del notari i les mides:

191. 21 gener 1249. Guillem de Partegas i la seva mare cedeixen a Guillema, esposa de Pere Justa i a aquest la batllia que tenen a Sils, Riudarenes

Una mostra ben peculiar de patrimoni documental és la làpida que hi ha adossada al costat dret de l'entrada de l'església de Sta. Maria de Sils, on es pot llegir: «Ací jau Berenguer Salvador de Teixidor, el qual ha determinat en el seu darrer testament que cada any es faci un funeral a càrrec dels sacerdots que hi hagi a l'església de Sils, els quals hauran de celebrar misses en aquesta església tal dia com aquell en què ell va passar d'aquest món i l'endemà, i hauran d'anar al seu sepulcre, i tindran com a oblació per cadascun dels dos dies, entre tots dos, XII diners, que en total són II sous, i encara III diners de l'ofrena del primer dia; i ha deixat encomanat que això es faci sempre més, i ha deixat empenyorat aquell seu alou que ara té Bartomeu Muga; i ha mort el 17 de novembre de 1334. Que la seva ànima reposi en pau. Amen.» –Traducció del llatí a càrrec de Narcís Figueras. (Foto: Romagós).

i Vallcanera, rebent-los com a homes seus i cobrant-los 30 sous bar.del 88 el marc de plata.- Pere, domer de Riudarenes. Còpia de 1320. 20x22.

351. 3 juny 1280. El bisbe Bernat de Vilert firma a Ros (Russo) de Pineda, fill de Ferrer de Menola, un dotzau del delme de St. Llorenç de Maçanet, un terç del de Sils, un octau del de Tordera, i una part del de Vallmanya, per 400 sous.- N. Mateu d'Alda. Còpia de 1317. 20x26.

408. 14 juny 1286. El bisbe Bernat de Vilert firma a Simó de Trilla delmes a Vall.llobrega, Maçanet, Sils i Maçanes, que abans posseïa el seu nebot, Simó d'Aguilar.- N. Mateu d'Alda. Còpia de 1301. 18,5x21,5.

410. 13 juliol 1286. Simó de Trilla, cavaller, reconeix a Ponç Hug, comte d'Empúries, tenir per ell una part dels delmes de Maçanet, Sils i Maçanes.-N. Pere Perpinyà, escriptor del comte d'Empúries. Còpia de 1504. 24x28.

422. 28 setembre 1287. Berenguer i Martí de Sitjar, fills de Ramon Andreu, ciutadà de Girona, venen a Astruc de Caldes, de Riudarenes, uns delmes a Sils i Vallcanera per 450 sous bar.- N. Besalú Burgués. Còpia de 1318. 24,5x27.

771. 15 febrer 1319. Pere de Caldes, de Riudarenes, reconeix tenir pel bisbe delmes a Sils i Vallcanera, comprats a Guillem de Masdó, domer de Riudarenes.- N. Pere Capmany. 16x26,5.

830. 12 juny 1320. Pere de Mont, procurador de Dalmau de Mont, sagristà de Sant Feliu de Girona, nomena Guerau de Font, de Sils, batlle de les rendes del benefici de dit Dalmau a la parròquia de Sils.- N. Berenguer Roig. 23x25.

A part dels pergamins, però també dins el patrimoni de la Mitra, i concretament inclós al Cartoral de Carlemany (ref: 1319, foli 414 r.), es fa esment als feus de tres masos de Sils. I pel que fa al «Llibre Verd», procés informatiu del segle XIV, sobre els titulars dels delmes de la parròquia, hi trobem una referència al foli 134.

Un altre nucli important d'informació episcopal és la que proporcionen les visites pastorals. Des del segle XIV s'aixeca acta de les visites que feia el bisbe a la parròquia, amb la finalitat d'establir un control directe. En els primers temps, el bisbe només rebia les notícies sobre qüestions de culte i moralitat de clergues i laics. Més tard, i fins avui dia, la visita té un caràcter més dinàmic: s'inventarien els objectes del temple, intentant posar remei a les possibles deficiències existents. A partir del segle XIX les actes de visita comencen a minvar perquè els prelats obliguen cada parròquia a portar un registre particular, els «Llibres de Decrets de Visita», en substitució de les antigues actes.

Les referències de les actes de visita a la parròquia de Sils, són les següents (es fa constar, en aquest ordre, any-nº tom-nº pàgina):

1329-4-94, 1338-6-42, 1383-14-6,1401-15-134, 1423-18-60, 1432-59-197, 1440-21-236, 1447-22-281, 1470-23-252, 1478-26-39, 1490-28-252, 1506-29-169, 1511-31-566, 1514-32-518, 1520-34-69,

1532–39–262, 1539–38–127, 1544–43–150, 1545–46–84, 1548–47–96, 1551–49–242, 1554–51–147, 1559–53–381, 1560–55–154, 1563–61–294, 1573–63–91, 1582–68–144, 1588–74–47, 1591–72–445, 1594–73–364, 1602–76–233, 1606–79–88, 1608–80–118, 1610–81–240, 1613–87–59, 1615–84–97, 1617–82–128, 1626–90–26, 1629–91–49, 1632–93–176, 1634–94–151, 1637–95–167, 1641–99–21, 1659–100–342, 1661–102–126, 1671 – 104 – 119, 1681 – 106 – 321, 1689 – 108 – 1069, 1692 – 109 – 246, 1700–111–805, 1716–113–27, 1723–114–163, 1732–119–93, 1734–122–56, 1736–123–24, 1746–128–136, 1758–132–34, 1775–136–221, 1784–138–31, 1790–138–69, 1828–141–66, 1851–142–54, 1857–142–197.

Dins l'apartat de la Cúria I Vicarat General, en la secció de Dotalies de Beneficis, vol. 35, fol.181, es pot llegir que a l'any 1905, a Sils, Francesc Tusell funda el benefici del Sant Crist, dotat amb 20.000 pessetes.

En relació a les Dotalies de la Catedral –ignorem perquè es conserven a l'arxiu diocesà–, trobem una referència de Sils datada a l'11 de maig de 1321, i una altra del 13 de setembre de 1328.

En la secció de Processos, específicament els anteriors a l'any 1500, existeixen tres notícies de Sils en els documents números 10, 63 i 864.

Finalment, i malgrat no oferir detalls precisos, cal apuntar la possibilitat de descobrir alguna informació en les seccions dedicades a ordenacions, confirmacions, o bé també en la secció matrimonial.

Arxiu de la Catedral de Girona

L'arxiu capitular, tot i que no conté una excessiva informació respecte a Sils, guarda una documentació molt valuosa i d'indispensable consulta per l'aprofundiment del tema de l'estany.

D'antuvi hem d'apuntar que el paperam es conserva en dos grans lligalls, de moment sense gairebé cap criteri de classificació.

L'Administració dels Aniversaris de la Catedral, com a propietaris emfiteutes de terres emplaçades a l'estany, participaren dels diversos afers esdevinguts en aquella zona al llarg del temps, generant una important documentació, que com a mostra i a grans trets podríem destacar: diverses lletres de la Sagrada Rota que oscil.len del s.XV al s.XVIII, escrits referents a la participació del Capítol en la neteja de la sèquia i resta de valls i recs, així com la participació també en múltiples projectes de dessecació (diversos segles).

Datada el 8 de juny de 1769, s'hi pot llegir una *«Donacion y cession hecha y firmada por el proc. general del Exc. Duque de Medinaceli y Cardona, Marques de Cogolludo y Aytona a favor de los Administradores presbiterales de la Sta.Iglesia de Gerona de piezas de tierras juntas de 80 vessanas del estanque de Sils»*.Rellevant document, esmentat ja en la primera part del llibre en el capítol dedicat a l'estany.

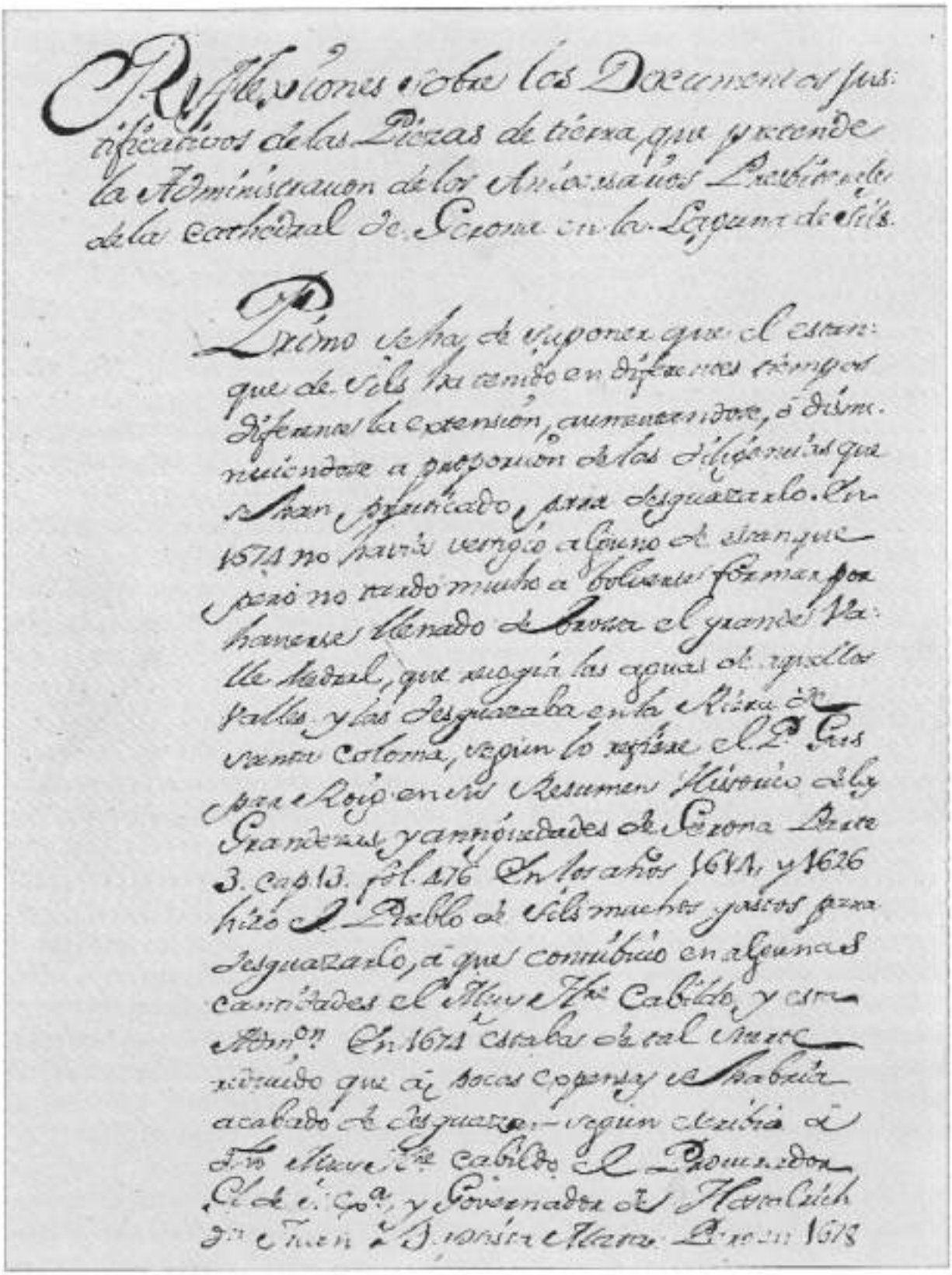

Reflexiones sobre los Documentos jus-
tificativos de las Piezas de tierra, que pretende
la Administracion de los Aniversarios Presbiterales
de la cathedral de Gerona en la Laguna de Sils.

Primo se ha de suponer que el estan-
que de Sils ha tenido en diferentes tiempos
diferente la extension, aumentandose, ó dismi-
nuiendose a proporcion de las diligencias que
se han practicado, para desguazarlo. En
1674 no havia vestigio alguno de estanque
pero no tardó mucho a bolverse formar por
haverse llenado de brosa el grande Va-
lle Medral, que recogia las aguas de aquellos
valles y las desguazaba en la Riera de
Santa Coloma, segun lo refiere el P. Gas
par Roig en su Resumen Historico de las
Grandezas y antiguedades de Gerona Parte
3. cap. 13. fol. 476 En los años 1614, y 1626
hizo el Pueblo de Sils muchos gastos para
desguazarlo, á que contribuio en algunas
cantidades el Muy Ilre Cabildo, y esta
Admon. En 1674 estaba de tal suerte
reducido que á pocas expensas se habria
acabado de desguazar, segun escribia á
dho Muy Ilre Cabildo el Procurador
Gl de S. Exa, y Governador de Hostalrich
Dn Juan Baptista Mata. Pero en 1678

La documentació de l'Arxiu de la Catedral de Girona referida a l'estany de Sils és d'una transcendència inqüestionable.

Però el que ens sembla veritablement transcendental, d'una època no gaire anterior al document que acabem de mencionar –per tant també del s.XVIII–, ja que aquell serà la conseqüència directa d'aquests, són les diverses *«reflexiones sobre los documentos justificativos de las pessas de terra que pretende la Admon. de los Aniversarios presbiterales de la Catedral de Gerona en la Laguna de Sils»* i les *«respuestas al papel de reflecciones dado por los Sres. Protectores de la Admon. de los Aniversarios de la Sta. Iglesia de Gerona en conclusión de su pretensión de piezas de tierras sumergidas dentro del estanque de Sils»*. En aquesta mena d'informes es recopila bona part de la història de l'estany –en alguns casos es recula fins al segle XIII– i àdhuc es comenten o rebaten algunes interpretacions de Roig i Jalpí.

Així, doncs, ens adonem que una investigació aprofundida sobre la història de l'estany exigeix un estudi intens i detallat d'aquest arxiu, no obstant aquí també es poden trobar altres informacions, com són certificacions, notes sobre diverses capbrevacions de la parròquia de Sils, escriptures de compra i venda, al.legacions, certificats de llibres de dècimes i primícies i preferentment documentació referida al Mas Alzinellas i els seus agregats Mas Roig o Marquès i Mas Oliva –antigament Mas Fuyrach–. Tots aquests documents fluctuen bàsicament del segle XIV al segle XVIII.

Arxiu històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar

Dins un àmbit general, es pot afirmar que s'hi troben documents reials i comtals, pontificis, actuacions judicials, i d'altres de caire emfitèutic–feudal i baronal. Sovintegen els papers concernents a l'aplicació del dret privat de la Catalunya Vella dins la zona rural de les terres del vescomtat de Cabrera.

Hem volgut esmentar aquest arxiu, per la sistematització dels pergamins que fa el seu arxiver Josep M. Pons i Guri en el llibre *Inventari dels pergamins de l'arxiu « Fidel Fita» d'Arenys de Mar.* (Dep. de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984). Al marge d'aquests pergamins, ben segur que s'hi conserven altres papers interessants per l'estudi del poble de Sils, i per tant es fa aconsellable la seva visita. En aquest treball citarem només els pergamins referents a Sils, que són els provinents de la casa Gelat de Santa Susanna, amb els seus entroncaments de Maçanet i Vidreres. Especifiquem el número de pergamí, la data, el nom de l'escrivà i les mides:

27. 12 novembre 1182. Heretament fet per Maria a favor del seu fill Gili de cases i terres al comtat de Girona, al lloc Rosars en les parròquies de Vidreres i Sils. El donatari aporta al seu matrimoni amb Ermessenda.– Bernat, levita. 25,7x7,8.

283. 9 octubre 1323. Venda atorgada pel cavaller Guillem de Bedoç a favor de Berenguer d'Anglada de la parròquia de Maçanet d'una peça de terra prop de l'Estany de Sils, la qual es té en domini directe de la noble Marquesa,

comtessa d'Empúries i vescomtessa de Cabrera.– Guillem Tolzà, notari públic de Sant Celoni, 35,4x24,7.

1593. 20 febrer 1539. Maçanet. Establiment atorgat per Pedro Amador, procurador general dels vescomtats de Cabrera i de Bas, en nom de Lluís Enríquez de Cabrera i Anna de Cabrera, a favor de Joan Garriga, Ferran Dot (a) Roure i Joan Ferrer de Maçanet de la Selva, d'una porció de terra de balcar de 7 jornals de bou, que es segrega d'una altra finca de terra balcar de l'estany de Sils.– Juan de la Cerda i Planes, notari d'Hostalric i de tot el vescomtat de Cabrera. 33,5x36,4.

1605. 27 setembre 1540. Vidreres. Àpoca atorgada per Roc Matamala de la parròquia de Sils, a favor de Miquel Bellvehí de la de Vidreres, per l'import de la venda a carta de gràcia d'una peça de terra anomenada Illa d'en Marrahí.– Lluc Moner, notari de Vidreres. 25,8x24,9.

1651. 8 juliol 1544. Maçanet. Establiment emfitèutic atorgat per Jeroni Agustí, batlle general de Catalunya, apoderat dels consorts Lluís Enríquez i Anna de Cabrera, comtes de Mòdica i vescomtes de Cabrera i de Bas, a favor de Ferran Dot (a) Roure de Maçanet, d'un prat a prop de l'estany de Sils.– Antoni Pagès, notari d'Hostalric i tot el vescomtat de Cabrera. 33,1x35,4.

1666. 12 gener 1546. Hostalric. Venda atorgada per Esteve Ruscalleda (a) Soliva de la parròquia de Maçanet a favor de Ferran Dot (a) Roure, d'una peça de terra a prop de l'estany de Sils, que es té sota domini directe del vescomte de Cabrera. Segueix àpoca per l'entrega del preu a la mateixa data.–Antoni Pagès, notari d'Hostalric i de tot el vescomtat de Cabrera. 26,4x47,3.

1682. 14 novembre 1547. Vidreres. Venda del dret de lluir i quitar feta per Pere Marrahí pagès de la parròquia de Sils, a favor de Miquel Bellvehí de la de Vidreres, d'una peça de terra coneguda per l'Illa d'en Marrahí. Segueix àpoca per l'entrega del preu.– Lluc Moner, notari de Vidreres. 35x27,4.

Arxius notarials

No volem –ni en molts casos podem– endinsar–nos en el comentari detallat del que es conserva en aquests centres d'investigació, ja que la seva classificació no coincideix habitualment amb criteris purament geogràfics. Ens limitarem a apuntar, com a norma orientativa, que la secció de protocols de l'Arxiu Històric de Girona contempla una ordenació de documents a partir del notari que els va intervenir. En el nostre cas, és més lògic de cercar notaris de Santa Coloma de Farners, per bé que moltes escriptures públiques relacionades amb propietats silenques, es signaren, pel motiu que fos, amb notaris de Girona.

D'altra banda, la consulta del registre d'Hipoteques esdevé excessivament dificultosa si no es tenen referències prou puntuals del que s'està investi-

gant, atès que les escriptures s'inscrivien d'acord es signaven, sense cap altra mena de matisació ni estructuració.

Malgrat els inconvenients ressenyats, hem de considerar els arxius de protocols notarials com un instrument d'investigació de primer ordre, on es poden trobar des de testaments a capítols matrimonials, contractes, capbreus...

Bibliografia

Malauradament, la bibliografia sobre el poble de Sils és molt deficitària i escadussera. Intentar de fer un recull bibliogràfic, avui vol dir només esmentar els pocs articles existents i algun resum enciclopèdic. En tot cas, hem procurat que en les notes de la primera part del llibre quedés reflectit tot aquest material, i per tant remetem el lector a les anotacions al.ludides pel que fa a la bibliografia.

L'ARXIU MUNICIPAL

Localització i proposta de funcionament

L'arxiu municipal es troba emplaçat al darrer pis d'un edifici, al carrer Girona, nº 1, de Sils, destinat a l'habitatge dels mestres de les escoles de Sils.

No es plantegen problemes d'espai, ja que té una superfície aproximada de 90 m2. L'existència de tres habitacions, més o menys grosses, possibilita una adequada utilització dels serveis de l'arxiu. Una mesura que considerem adient és la d'habilitar una habitació com a despatx per la persona encarregada de l'arxiu, una altra habitació acull tots els lligalls i resta de documentació i una

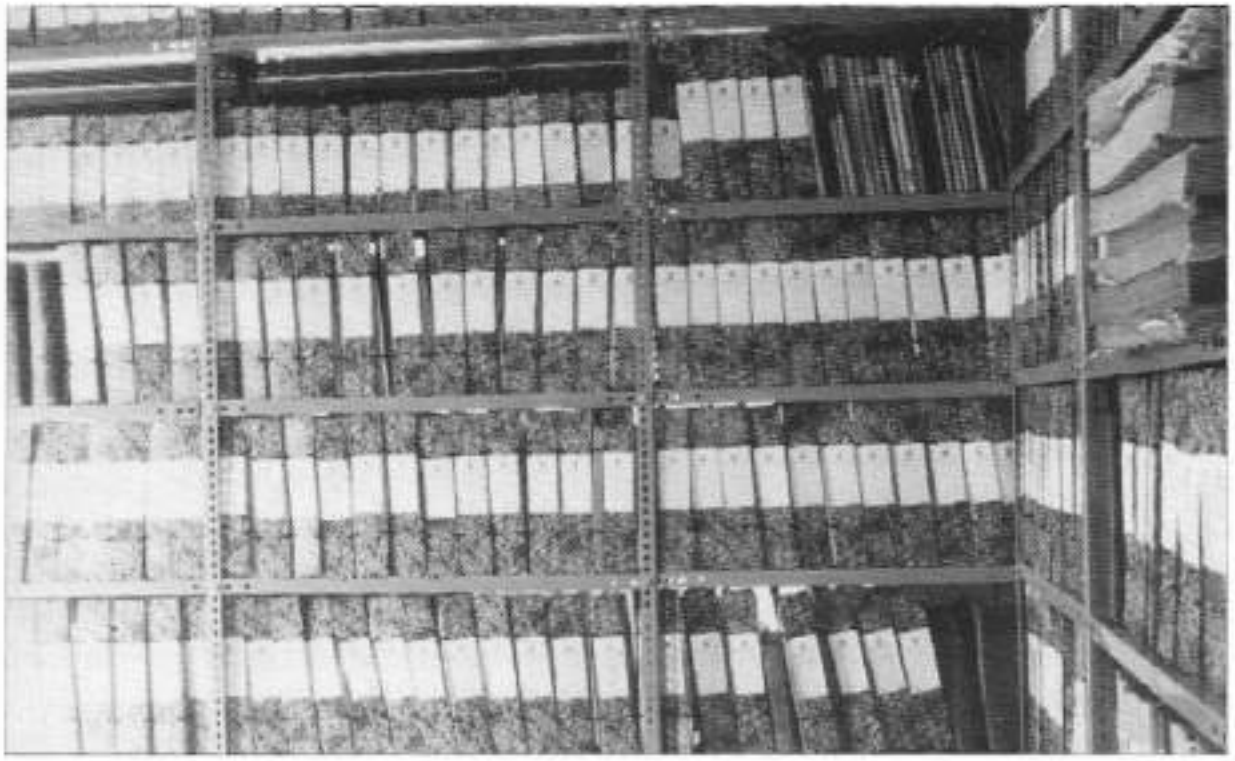

Vista parcial del fons de l'Arxiu Municipal de Sils. (Foto: Romagós).

tercera dependència que caldria dedicar-la com a sala d'investigació. L'enllumenat en general és correcte, mentre que el mobiliari es podria millorar.

Des d'aquí proposem una utilització dinàmica de l'arxiu. Cal que romangui a la disposició de l'estudiós uns dies i unes hores fixos a la setmana i que es faculti una persona com a responsable del seu funcionament i control, coordinant llur servei, si cal, amb el de la biblioteca municipal.

És absolutament indispensable que es trenqui amb la imatge que tradicionalment ha existit de l'arxiu municipal. Abans del trasllat, en els darrers anys, de l'Ajuntament a un nou edifici, els papers de l'arxiu s'apilonaven entre despatxos, bàsicament el del secretari, de l'antiga casa consistorial. Malauradament, després del trasllat, tant de l'Ajuntament com de l'arxiu, el desordre persistí. Per bé que no sabem si l'emplaçament actual de l'arxiu és definitiu, no podem renunciar per més temps al seu servei.

Presentació-comentari del fons documental

La descripció general comentada de l'arxiu es fa amb l'objectiu bàsic d'orientar l'investigador. El comentari està subjecte a l'ordre establert posteriorment a l'inventari. Hem de dir que la metodologia d'inventariació està basada en la proposta feta per Ramon Alberch, Francesc Barriach i Vinyet Panella a *Els arxius històrics municipals: normes bàsiques de classificació,* (Dep. de Cultura i mitjans de comunicació. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1982).

I – *Administració Municipal.* És el capítol més extens de l'inventari, ja que recull gran part de les activitats pròpies –i diverses– de l'Ajuntament. Ja d'entrada ens trobem amb una documentació valuosíssima: els manuals d'acords o llibres d'actes. Aquest material és de consulta inexcusable per gairebé qualsevol investigació. Paral.lelament hem de remarcar la sort que es conservin algunes actes de sessions corresponents al s.XIX. Des de l'any 1900 fins avui les sèries són completes. Cal indicar que a partir dels primers anys de la Dictadura de Primo de Rivera s'instaura el sistema de crear una comissió permanent, i per tant es generen més llibres d'actes.

La consulta de la correspondència ens permet endinsar-nos novament al s.XIX, mentre que les circulars viuen l'època de màxima profusió immediatamente després de la victòria franquista. Aquesta documentació ens ajuda a comprendre l'asfixiant control inquisidor en què les autoritats franquistes tenien sotmesa la societat civil.

En aquest primer apartat és possible recollir també la constitució dels càrrecs municipals. Això permet, d'alguna manera, l'elaboració d'estudis que determinin la composició, tant política com personal, de les autoritats que han exercit el poder local al llarg de gairebé tot el segle XX.

Sens dubte, però, la part que ha engendrat més paperassa és la referida als aspectes econòmics de l'Ajuntament. En aquestes seccions les

possibilitats d'estudi són inesgotables. Ens trobem amb un conjunt important de pressupostos municipals. No podem oblidar que el pressupost públic sovint respon a les prioritats del grup que deté el poder polític, i per tant a les classes socials que articulen aquest poder polític. Es fa aquesta breu referència, precisament aquí, de la connexió entre poder polític i poder econòmic una mica per introduir el fet que la documentació de caire econòmic, arranca en aquest arxiu a partir dels primers anys de la Restauració canovista, sistema polític que potenciava –i més en sectors agraris– la pràctica caciquista.

Tanmateix, l'epígraf de *Finances i Patrimoni* inclou una documentació de primer ordre: els amillaraments. Aquí es pot localitzar la relació numerada i per ordre alfabètic dels propietaris i usufructuaris dels béns immobles i del bestiar sotmès a contribució. Aquesta valuosa font d'informació presenta, però, algunes deficiències congènites, com són principalment les derivades d'amillaraments incorrectes, provocats per ocultació de riquesa contributiva, en què el mateix contribuent falseja llur declaració, per favoritismes fruit d'influències polítiques o bé per simples suborns als encarregats d'elaborar l'amillarament. Malgrat això, no deixa de ser una eina de consulta important.

Les seccions de contribucions permeten indubtablement esbrinar –en molts casos– l'origen geogràfic dels propietaris, ja que en les relacions de contribuents es separa el propietari de Sils del foraster. Així, doncs, és útil per determinar quines propietats estaven en mans de gent de fora i d'on procedien.

II – *Administració de Justícia.* És un capítol, també, d'un relleu excepcional dins el conjunt de l'arxiu. S'hi conserva molta documentació provinent de l'antic jutjat municipal. Com a dada curiosa, hem de fer notar que en aquest capítol s'hi troba el paper més antic de l'arxiu: un despatx d'ordre d'embargament de béns que el jutge de Sta. Coloma remet al batlle de Sils, datat el 1845.

Però la part realment més llaminera, des del punt de vista de l'investigador, és la corresponent als judicis verbals de faltes i les actes de conciliació. Ofereix –entre d'altres– informació sobre propietat de terres, que poden completar notícies extretes d'altres capítols. En concret, la part més remarcable i característica –per això la presentem en l'inventari com un punt independent– és la que fa referència als judicis i actes de conciliació, exigint el reconeixement de drets emfitèutics, interposats pels procuradors de María del Carmen Fernández de Córdoba y Pérez de Barradas, comtessa de Valdelagrana i marquesa de Mudela, veïna de Madrid i successora –com a filla– del Duc de Medinaceli. Aquestes demandes de delmes, fruits i pensió anual, ens ofereixen un seguit de constatacions: en primer lloc ens permet saber com estava –en bona part– parcel.lada la zona corresponent a l'estany, així com conèixer la filiació dels emfiteutes. A través de les sentències ens podrem assabentar de les condicions en què s'estabiren les relacions entre la comtessa i els seus emfiteutes.

La part referent als expedients i certificats serà el suplement perfecte per a la realització d'estudis sobre demografia històrica.

III – *Agricultura, ramaderia i pesca.* Considerant que la major part de la població silenca del principi del segle XX, època en què comencem a trobar documentació escrita al respecte, es dedicava –o depenia– d'una manera més o menys directa a l'agricultura, aquest capítol ha de tenir necessàriament un destacat pes específic en qualsevol investigació. Les sèries de preus i les estadístiques sobre producció agrícola i ramadera, junt a la documentació referida a entitats organitzades de caire agrícola, representen una font d'estudi d'una significació eloqüent.

La secció dedicada al *Racionament* mereix un comentari individual. Cal assenyalar que en existir un volum prou important sobre el tema, considerem que és lícit –i potser necessari– destinar-li una secció independent. Òbviament es podia haver emmarcat dins un altre capítol –com per exemple el nº XV–, però hem pensat que el seu contingut s'adequava perfectament dins el concepte consum–producció agrícola.

IV – *Associacions.* El tema associatiu es fonamenta, en aquest arxiu, bàsicament en les entitats de caire recreatiu. Malgrat això, es pot observar –com en el cas de «La Laguna»– el lligam existent durant el franquisme, sobretot els primers anys, entre conducta política i detentació de càrrecs.

Indiquem que el fet d'incloure el llibre de comptes del Cinema Popular a càrrec de l'ex–Comitè Antifeixista en aquest capítol respon més a criteris formals –està englobat dins el llibre de comptes de la Societat Unió Esportiva– que no pas a raons estrictament de fons.

V – *Beneficència.* S'hi recull prioritàriament la paperassa engendrada a partir de les relacions dels veïns de Sils amb els establiments benèfico–sanitaris dependents de les institucions gironines i estatals.

És d'un singular interès la documentació de la *Junta de Reformes Socials* i de la *Junta de Beneficència*, així com els papers que, compresos en la secció d'*Ajuts Diversos*, fan referència a aspectes de tipus benèfic del temps de la Guerra Civil.

VI – *Cultura.* El classificar en un capítol independent el tema de la Instrucció Pública fa que l'apartat de Cultura es quedi reduït a un sol lligall, i encara dedicat primordialment a la Biblioteca Pública. És de suposar que la secció de *Festes i Tradicions*, mitjançant un esforç col.lectiu –pensem en la cessió de programes de festes majors que sens dubte guarden moltes famílies– pot gaudir d'una entitat molt més considerable.

VII – *Defensa.* El gruix més respectable de documentació és el format per l'allistament de lleves. La secció dedicada als *Cossos de Seguretat*, i en concret el referit a la Guardia Civil, malgrat el seu poc volum, permet descobrir el lligam entre aquests tipus de cossos i un municipi que depèn sovint de

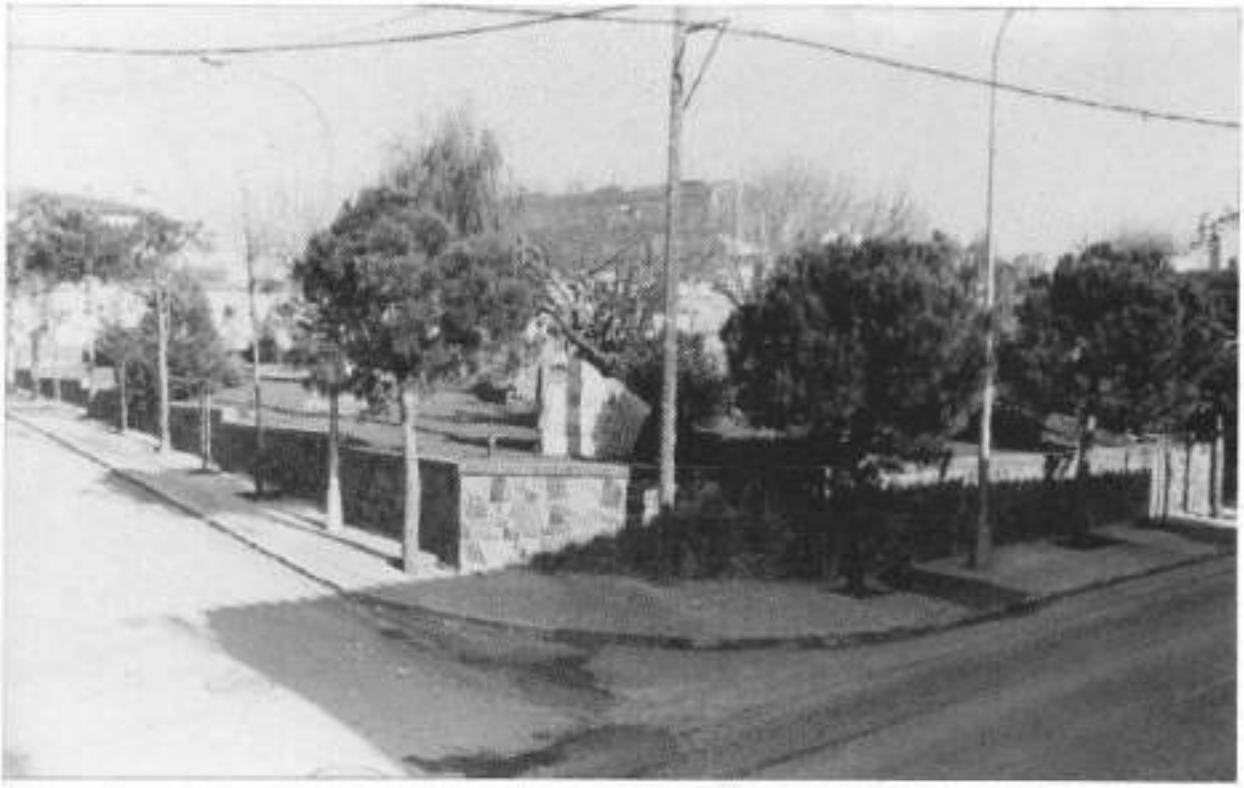

Per l'estudi de l'origen i desenvolupament de l'escola pública cal consultar el capitol d'Instrucció Pública. En la imatge podem veure com la zona en què als anys 40 hi havia les escoles de Sils (Foto cedida per J. Cortés), als anys 80 esdevé plaça pública. (Foto: Romagós).

destacaments establerts en pobles de la rodalia. És d'un interès especial la documentació referida a guardes jurats.

VIII – *Demografia.* En qualsevol estudi històric la qüestió demogràfica és un tema clau. Malauradament, l'arxiu gairebé només ofereix dades del segle XX, però d'altra banda podem considerar els recomptes amb un màxim de precisió, ja que no existeix finalitat impositiva.

Com s'ha apuntat més amunt, en la secció d'expedients i certificats del capítol d'Administració de Justícia, podem recollir dades molt adaptables a aquest capítol demogràfic.

Al final del lligall de l'apartat de *Documentació Diversa,* hi consten una sèrie d'estadístiques generals, i no estrictament demogràfiques, que donen una visió de conjunt d'alguns temes en unes èpoques molt determinades.

IX – *Eleccions.* S'hi aplega tot tipus de documentació relativa a qualsevol mena d'elecció política de càrrecs públics.

Cal destacar la importància d'aquest capítol, que ens ofereix notícies a partir ja del primer any del Sexenni Revolucionari.

Hem de constatar l'existència d'alguna barreja en la classificació d'algun lligall, motivada pel fet que part de la documentació de la Junta o del Cens electoral es troba, a vegades, inclosa en dossiers ja elaborats sobre determinades eleccions. Evidentment hem considerat més raonable respectar aquests dossiers.

X – *Església.* Lògicament el cos principal cal cercar-lo als arxius eclesiàstics. Aquest capítol –tret d'alguns expedients i certificats– està constituït pels papers originats per les relacions existents entre la parròquia i l'Ajuntament.

XI – *Indústria i Comerç.* En un poble eminentment agrícola on l'activitat industrial no desperta fins èpoques molt recents, la documentació sobre la indústria no pot ser excessivament abundant, i en tot cas ha d'ésser un capítol jove. Existeixen, però, referències sobre aspectes industrials, en el primer capítol, en la secció dedicada a contribucions.

L'activitat comercial –més que la industrial– queda força reflectida en l'apartat que recull les llicències d'obertura d'establiments i exercicis d'activitats reglamentades.

XII – *Instrucció Pública.* S'hi emmarquen tots els papers relatius a l'ensenyament. Cal notar que des de fa molts anys, el control de l'ensenyament no depèn directament de l'Ajuntament, i des d'aleshores s'ha de parlar més de participació d'aquest, tant en l'equipament de les escoles públiques com en d'altres iniciatives.

XIII – *Obres Públiques i Urbanisme.* És un dels capítols més reeixits de l'arxiu. La majoria de les seccions que l'integren tenen entitat pròpia i en alguns casos gairebé suficient per elaborar algun treball d'investigació. És difícil destacar algun aspecte per damunt d'un altre. En tot cas, seria bo fer refe-

rència als plans d'ordenació del nucli urbà o a les modificacions i consolidació d'urbanitzacions que indubtablement donen un nou perfil al poble.

La qüestió de les comunicacions és un element de primer ordre per entendre l'evolució de Sils. La creació i arranjament de ponts i camins, la construcció més recent de l'autopista i, sobretot, el pas del ferrocarril pel poble, configuraren en el seu moment infinitat de perspectives.

La secció d'urbanisme i obres públiques ens brinda un material que dia a dia es considera més en la seva justa mesura: les llicències d'obres, que en el nostre cas arrenquen a partir de 1924 i van acompanyades sovint dels plànols pertinents, són una bona mostra d'interès i qualitat documental.

XIV – *Sanitat.* És un capítol que es complementa en molts aspectes amb el de Beneficència. Conté dues parts perfectament diferenciades: la que tracta dels estats i mesures sanitàries –destaca la documentació de la *Junta Local de Sanitat*– i la part que agrupa la informació dels cementiris i serveis fúnebres.

XV – *Documentació de caire polític.* L'existència d'uns papers íntimament lligats al fet de la Guerra Civil i a uns aspectes molt puntuals del règim franquista va imposar la necessitat de crear aquesta nova secció, totalment al marge de les Normes Bàsiques de Classificació editades per la Generalitat de Catalunya. El fil conductor d'aquest capítol és l'acció política, amb uns continguts de difícil adaptació en d'altres capítols de l'arxiu. Entenem que caldria destacar, malgrat la migradesa documental, els papers relatius a la Guerra Civil. Del franquisme, la part més completa és la dedicada a la Falange.

Resseguir el desenvolupament del capítol d'Obres Públiques i Urbanisme és comprendre, en bona mesura, la transformació de la fesomia del poble. (Foto cedida per J. Cortés).

XVI – *Cartografia.* Es conserven únicament cinc plànols, i encara dos d'aquests són produïts pel Ministeri de l'Aire, arran de la creació de l'Aeroport de Girona. Cal matisar, però, que existeixen algunes plànols parcials del poble –o del seu sistema de comunicacions– que per raons de coherència han estat inclosos en d'altres capítols de l'arxiu.

Inventari

Respecte a l'inventari que tot seguit passem a oferir, hem d'aclarir que l'asterisc (*) significa que la documentació que descrivim forma part del lligall esmentat immediatament abans. El contingut d'aquesta documentació exigeix una especificació independent, però no té un cos físic suficient per fer–ne un lligall individual.

Continuant en els aspectes més formals, fem notar que quan una sèrie d'anys està separada per una coma, volem dir que es conserven únicament els anys que s'esmenten en concret, mentre que si el signe ortogràfic de separació és un guionet, significa que es conserva des del primer fins al darrer any esmentat, se sobreentén, doncs, tots els anys compresos entre ambdues dates.

Advertim que l'inventari comprèn del primer paper conservat –any 1845– fins tota la documentació de 1975. Fixar una data d'acabament de l'inventari representa una mesura quelcom arbitrària, però alhora necessària. Hem justificat aquesta data aprofitant un fet històric remarcable: la fi del franquisme. Considerem que a partir de 1976 la documentació pren, de moment, un caràcter gairebé administratiu.

I. ADMINISTRACIÓ MUNICIPAL

I.1. Funcionament del Consell Municipal

I.1.1. MANUALS D'ACORDS O LLIBRES D'ACTES

Ple i Permanent (existeixen moltes actes del Ple i de la Permanent registrades en els mateixos llibres; en aquests casos no es faran distincions): Llibre nº 1 (1884–85), nº 2 (1885–87), nº 3 (1900–03), nº 4 (1903–06), nº 5 (1906–10) nº 6 (1910–11), nº 7 (1911–14), nº 8 (1914–18), nº 9 (1918–20), nº 10 (1920–22), nº 11 (1923–25), nº 12 (1925–27 –exclusivament Permanent–), nº 13 (1927–28 –exclusivament Permanent–), nº 14 (1926–28), nº 15 (1928–32), nº 16 (1928–32 –exclusivament Permanent–), nº 17 (1932–33), nº 18 (1933–35), nº 19 (1935–37), nº 20 (1937–38), nº 21 (1938–39), nº 22 (1939–40), nº 23 (1940–43), nº 24 (1943–45), nº 25 (1945–47), nº 26 (1947–55), nº 27 (1955–59), nº 28 (1959–65), nº 29 (1965–68), nº 30 (1968–70), nº 31 (1970–73).

Junta Municipal d'Associats: Llibre nº 1 (1900–09), nº 2 (1910–16), nº 3 (1919–26).

Junta Pericial: Llibre nº 1 (1895–98, 1908, 1911–18, 1920–22, 1926, 1943, 1965, 1971), nº 2 (1923–71).

Decrets i resolucions de l'alcaldia: Llibre nº 1 (1953–68).

I.1.2. CORRESPONDÈNCIA

I.1.2.1. *Correspondència emesa (copiador correspondència).*– Lligall nº 1 (1881, 1884, 1916, 1919, 1921, 1924, 1932, 1934, 1935, 1938, 1939, 1940–43), nº 2 (1944–46), nº 3 (1946), nº 4 (1947), nº 5 (1948), nº 6 (1949), nº 7 (1950), nº 8 (1951), nº 9 (1952), nº 10 (1953), nº 11 (1954), nº 12 (1955), nº 13 (1956), nº 14 (1957), nº 15 (1958), nº 16 (1959), nº 17 (1960), nº 18 1961), nº 19 (1962), nº 20 (1963), nº 21 (1963–64), nº 22 (1964), nº 23 (1965), nº 24 (1965–66), nº 25 (1966), nº 26 (1967), nº 27 (1968), nº 28 (1969), nº 29 (1970), nº 30 (1971–72), nº 31 (1973–74), nº 32 (1974–75).

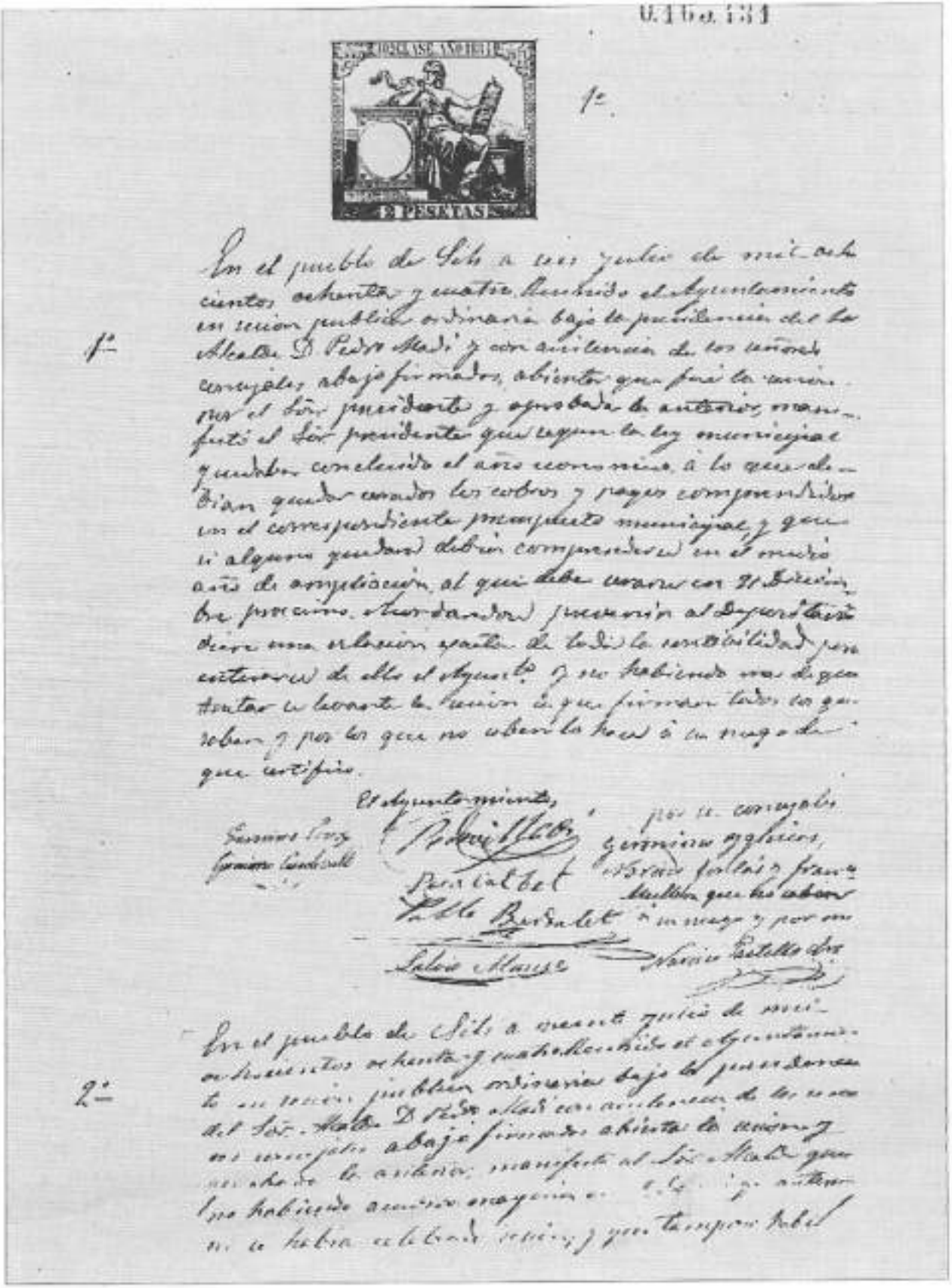

Primera mostra conservada en els llibres d'actes, corresponent a una sessió municipal de juliol de 1884.

I.1.2.2. *Correspondència rebuda.*– Lligall nº 1 (1887, 1903, 1917, 1919, 1920), nº 2 (1921–23), nº 3 (1924–26, 1929, 1930, 1932, 1933), nº 4 (1934), nº 5 (1935), nº 6 (1936), nº 7 (1937), nº 8 (1937), nº 9 (1938), nº 10 (1939), nº 11 (1939), nº 12 (1940), nº 13 (1941), nº 14 (1942), nº 15 (1943), nº 16 (1944), nº 17 (1945), nº 18 (1945–46), nº 19 (1947–49), nº 20 (1950–52, 1954–56), nº 21 (1957–63), nº 22 (1964–68), nº 23 (1969), nº 24 (1970), nº 25 (1971), nº 26 (1972), nº 27 (1973), nº 28 (1974), nº 29 (1975).
I.1.2.3. *Correspondència diversa.*– Lligall nº 1 (1920–23, 1936, 1938–47, 1950–53, 1960, 1963–64, 1971, 1974–75).
I.1.2.4. *Cèdules.*– Lligall nº 1 (1918–26, 1932, 1934–36), nº 2 (1937–39), nº 3 (1940–47, 1954–56, 1959–60), nº 4 (1961, 1963–69), nº 5 (1970–72), nº 6 (1973–75).
I.1.2.5. *Instàncies.*– Lligall nº 1 (1879, 1890, 1898, 1912, 1914–39), nº 2 (1940–51, 1954–75).
I.1.2.6. *Certificats.*– Lligall nº 1 (1910–12, 1915–16, 1919, 1922, 1924, 1930, 1936–75).
I.1.2.7. *Edictes i bans* (*).– (1912, 1915–16, 1922–24, 1928, 1941–46, 1960–75).
I.1.2.8. *Actes diverses* (*).– (1924–27, 1943, 1955–57, 1963, 1966, 1972–75).
I.1.2.9. *Circulars.*– Lligall nº 1 (1919, 1921–22, 1924, 1933–47, 1950, 1957–59, 1961–75).
I.1.2.10. *Llibre–registre d'entrada de documents i comunicacions.*– Llibre nº 1 (1924–27), nº 2 (1927–33), nº 3 (1946–57), nº 4 (1957–66), nº 5 (1966–72), nº 6 (1973–81).
I.1.2.11.– *Llibre–registre de sortida de documents i comunicacions.*– Llibre nº 1 (1919–22), nº 2 (1922–25), nº 3 (1925–29), nº 4 (1927–28), nº 5 (1928–33), nº 6 (1933–38), nº 7 (1938–41), nº 8 (1941–42), nº 9 (1942–44), nº 10 (1944–51), nº 11 (1951–58), nº 12 (1959–65), nº 13 (1965–66), nº 14 (1968–72), nº 15 (1972–74).
I.1.2.12. *Llibre–registre d'entrada i sortida de documents i comunicacions.*– Llibre nº 1 (1955–59), nº 2 (1961–75).
I.1.2.13.– *Llibre–registre de certificats expedits a l'Ajuntament.*– Llibre nº 1 (1954–67).
I.1.3. CÀRRECS MUNICIPALS

Lligall nº 1 – Constitució Ajuntament (1927, 1930, 1933, 1936, 1939, 1949, 1953–55, 1957–59, 1961, 1964, 1967, 1971, 1973–74).
– Dimissions càrrecs (1913, 1925–26, 1928–31, 1937, 1958).
I.1.4. FUNCIONARIS MUNICIPALS

Lligall nº 1 – Metge (1919, 1924, 1932–33, 1945–46, 1962). – Algutzir (1925, 1937, 1944, 1946, 1959–60, 1965). – Arquitecte (1930, 1956). – Veterinari (1913–14, 1923). – Practicant (1960, 1963, 1967). – Llevadora (1926, 1933, 1945, 1956, 1965). – Sepulturer/jardiner cementiri (1935, 1937, 1950, 1959). – Secretari (1919, 1933, 1944–45, 1950, 1954–55, 1957, 1965,

1967–68, 1970–75). Lligall nº 2 – Administratius (1952–53, 1955, 1960, 1965), – Assegurances dels empleats (1960–68), – Carter (1934), – Aparellador (1966), – Sereno/pregoner (1936), – Pensions empleats (1942–70), – Dipositari municipal (1956–66), – Plantilles, relació de personal per a Hisenda, horari de treball (1946–73).

I.2. Finances i patrimoni

I.2.1. FINQUES RÚSTIQUES

Llibres amillarament. Llibre nº 1 (1943), nº 2 (1943), nº 3 (1943), nº 4 (1949), nº 5 (1949), nº 6 (1951), nº 7 (1951).

Apèndixs a l'amillarament. Variacions. Altes i baixes. Lligall nº 1 (1847, 1889–90. Relació propietaris i vessanes terreny «La Laguna» aprox. 1913 i del 1914 al 1923). Lligall nº 2 (1924–36). Lligall nº 3 (1941, 1944–55. Treballs tipogràfics amillarament riquesa rústica i pecuària –1949–. «Memoria y Resumen de los Anejos del Informe técnico sobre los valores de la tabla provincial publicada en el B.O. el dia 18 de mayo, que afectan a la comarca de Sta. Coloma de Farnés» –1946–).

I.2.2. FINQUES URBANES

I.2.2.1. *Patrimoni Municipal.*– Lligall nº 1 – Escriptures compra, venda, segregació, cessió i permuta (1921, 1940, 1942, 1945, 1947, 1968–70, 1972, 1974). Projecte construcció casa consistorial i habitatge mestres (1941). Projecte construcció casa consistorial (1956). Projecte construcció magatzem dipòsit municipal i 5 habitatges (1969). Inventari patrimoni municipal (1927, 1947, 1954–59). Administració patrimoni (1973–75). Expedients arrendaments (1934, 1949, 1952–53, 1956–57, 1969). Expedients diverses adquisicions (1948, 1950, 1961–62).

I.2.2.2. *Arrendaments, expropiacions i municipalització habitatge.*– Lligall nº 1 – Llibres d'arrendament. Contractes d'arrendament municipal (1924, 1926–27, 1929, 1931). Expedients d'expropiació (1911–12, 1943–46, 1959, 1961). Municipalització de l'habitatge. Administració de lloguers (1937–38).

I.2.3. COMPTABILITAT I RECURSOS

I.2.3.1. *Comptabilitat Municipal.*–

I.2.3.1.1. Pressupostos municipals ordinaris i extraordinaris. Pressupostos de despeses i ingressos: Lligall nº 1 (1914–16, 1920–30), nº 2 (1932, 1934, 1936–41, 1943, 1945–49), nº 3 (1950–57), nº 4 (1958–64), nº 5 (1965–75). Llibre nº 1 (1974), nº 2 (1974).

I.2.3.1.2. Liquidació pressupostos. Compte Dipositaria Municipal de Fons: Lligall nº 1 (1874–75, 1877–78, 1909, 1911–12, 1916–24), nº 2 (1924–25), nº 3 (1925–26), nº 4 (1927), nº 5 (1928), nº 6 (1929), nº 7 (1930), nº 8 (1931), nº 9 (1932), nº 10 (1933), nº 11 (1934), nº 12 (1935), nº 13 (1936), nº 14 (1937), nº 15 (1938–39), nº 16 (1940), nº 17 (1941), nº 18 (1942), nº 19 (1943), nº

20 (1944), nº 21 (1945), nº 22 (1946), nº 23 (1947), nº 24 (1948), nº 25 (1948), nº 26 (1949), nº 27 (1949), nº 28 (1950), nº 29 (1950), nº 30 (1951), nº 31 (1951), nº

Els amillaraments: documentació de primer ordre inclosa dins la secció de Finances i Patrimoni. (Foto: Romagós).

32 (1952), nº 33 (1953), nº 34 (1953), nº 35 (1954), nº 36 (1954), nº 37 (1955), nº 38 (1955), nº 39 (1956), nº 40 (1956), nº 41 (1957), nº 42 (1957), nº 43 (1958), nº 44 (1959), nº 45 (1959), nº 46 (1960), nº 47 (1960), nº 48 (1961), nº 49 (1961), nº 50 (1962), nº 51 (1962), nº 52 (1963), nº 53 (1963), nº 54 (1964), nº 55 (1964), nº 56 (1965), nº 57 (1965), nº 58 (1966), nº 59 (1966), nº 60 (1967), nº 61 (1967), nº 62 (1968), nº 63 (1968), nº 64 (1969), nº 65 (1969), nº 66 (1970), nº 67 (1970), nº 68 (1971), nº 69 (1971), nº 70 (1971), nº 71 (1972), nº 72 (1972), nº 73 (1973), nº 74 (1973), nº 75 (1973), nº 76 (1974), nº 77 (1975), nº 78 (1975).

I.2.3.1.3. Contribució territorial sobre la riquesa urbana: Lligall nº 1 –Padró d'edificis i solars. Llista cobratòria (relació de contribuents) (1914–37, 1940–42), nº 2 (1945–65), nº 3 (1966 –declaracions individuals–), nº 4 (1967–75). nº 5 –Declaracions jurades. Altes i baixes. Relació transmissions de domini. Arbitris sobre la riquesa urbana. (1914–65). Llibre nº 1 –Registre fiscal de les finques urbanes (1893–94). Hi consten, quan s'escau, les transmissions del domini de la finca. En un apèndix trobem informació referida als anys 1922–23, 1928, 1936 i 1947 (aquesta darrera data, sense confirmar, ja que no hi consta).

I.2.3.1.4. Contribució territorial sobre la riquesa rústica i pecuària.–

Llista cobratòria arbitri municipal. Lligall nº 1 (1912–36, 1940–41), nº 2 (1943–59), nº 3 (1960–73, 1975). Llibre nº 1 –Declaració finques rústiques (1879). Hi consta explícitament la situació, aprofitaments, superfície, classe i valor de la finca, així com el nom del propietari.

I.2.3.1.5. Arbitris. Impostos. Contribucions diverses.– Lligall nº 1 –Padró de l'arbitri municipal sobre carruatges i vehicles de tracció animal (1921, 1927–30, 1946–51, 1953–59, 1962–65, 1974). Relació tractors (sense data). Padró de l'arbitri sobre bicicletes (1926, 1946–65, 1970, 1974). Cens provisional vehicles de tracció mecànica (1968). Altes i baixes padró vehicles tracció animal i bicicletes (1957). Padró i llista cobratòria de l'arbitri municipal sobre gossos (1953–63, 1966–67, 1971–72). Padró de l'arbitri municipal de guarderia rural (1950–52). Padró dels individus subjectes a l'arbitri sobre inquilinats (1924–26). Padrons de taxes diverses: brossa, clavegueres, conservació nínxols... (1964–72, 1975). Lligall nº 2 – Llista cobratòria de l'arbitri provincial i taxa municipal sobre «Rodaje y Arrastre» (1956–74). Patent Nacional d'automòbils. Padró dels automòbils de luxe, turismes i camions existents al poble (1927, 1929–42, 1944–58). Lligall nº 3 –Altes i baixes padró automòbils (1927–42). Impost municipal sobre circulació de vehicles de tracció mecànica (1967, 1969–73). Lligall nº 4 –Declaracions a efectes de l'impost municipal de circulació de vehicles per la via pública (1966–67). Normes respecte l'impost de circulació (1966–67). Padró parades concorrents al mercat als efectes dels drets municipals d'ocupació de la via pública (1952–67). Arbitris municipals sobre consums de luxe (1951, 1953, 1958, 1960–61). Lligall nº 5 –Impost municipal sobre circulació de vehicles. Altes, baixes i canvis de domicili (1967–73). Lligall nº 6 –Contribució Industrial. Matrícula (1918, 1925, 1927–28, 1931–75). «Expediente de fallidos por débitos de la Contribución Industrial» (1932–34, 1936). Lligall nº 7 –Altes i baixes Contribució Industrial (1920–75). Declaracions, variacions i normes llicència fiscal (1961, 1970–75). Lligall nº 8 –Repartiment general quotes entre tots els veïns i propietaris per cobrir el dèficit del pressupost municipal (1913–17, 1925–26). Llista cobratòria corresponent als «efectes a cobrar dels contribuients del repart escura de la sequia» (1938). Declaracions jurades recàrrec per primer articles de primera necessitat (1946). Inspeccions timbre (1943, 1950, 1953, 1957). Diverses liquidacions recaptació de contribucions (1962–73). Lligall nº 9 –Expedients relatius a la imposició d'exaccions i les respectives ordenances aprovades per l'Ajuntament (1951–54, 1963–66). Expedients de modificació de diverses ordenances (1955–56, 1964, 1967). Relació de concerts econòmics individuals establerts amb els «expendedores de vinos, bebidas espirituosas y alcoholes» per l'exacció de l'arbitri municipal (1924–26, 1946–48, 1950–51, 1954–56, 1962). Diversos expedients relatius a qüestions puntuals sobre contribucions i concerts econòmics (1949–52, 1954–56). Lligall nº 10 –Registre multes Ajuntament (1900–03). Expedients

diverses multes de l'Ajuntament: destrossa voreres, comprar fora mercat... (1951, 1959–60, 1964–72, 1974). Multes trànsit i Ajuntament Girona (1960–75). Lligall nº 11 –Repartiment general d'utilitats. Part real i personal (1920–32, 1934–42, 1944–45). Lligall nº 12 – Junta General i Comissions d'avaluació de les parts real i personal del repartiment general d'utilitats (1919–27, 1934, 1943, 1945).

Llibre General de rendes i exaccions: Llibre nº 1 (1947), nº 2 (1948), nº 3 (1949), nº 4 (1950), nº 5 (1951), nº 6 (1952), nº 7 (1953), nº 8 (1954), nº 9 (1955), nº 10 (1956), nº 11 (1957), nº 12 (1958), nº 13 (1959), nº 14 (1960), nº 15 (1961), nº 16 (1962), nº 17 (1963), nº 18 (1964), nº 19 (1965), nº 20 (1966), nº 21 (1967), nº 22 (1968).

I.2.3.1.6. Comptabilitat:

– Llibre diari d'intervenció de despeses (o pagaments): Llibre nº 1 (1925), nº 2 (1927–30), nº 3 (1930), nº 4 (1936), nº 5 (1939–41), nº 6 (1943–45), nº 7 (1946), nº 8 (1946), nº 9 (1947), nº 10 (1947), nº 11 (1948), nº 12 (1949), nº 13 (1950), nº 14 (1951), nº 15 (1952), nº 16 (1953), nº 17 (1954), nº 18 (1955), nº 19 (1956), nº 20 (1957), nº 21 (1958), nº 22 (1959), nº 23 (1960), nº 24 (1961), nº 25 (1962), nº 26 (1963), nº 27 (1964), nº 28 (1965), nº 29 (1966), nº 30 (1967), nº 31 (1968), nº 32 (1969), nº 33 (1969), nº 34 (1969), nº 35 (1970), nº 36 (1971), nº 37 (1972), nº 38 (1973), nº 39 (1974), nº 40 (1975).

– Llibre diari d'intervenció d'ingressos: Llibre nº 1 (1919–25), nº 2 (1925), nº 3 (1937), nº 4 (1939–45), nº 5 (1946), nº 6 (1947), nº 7 (1947), nº 8 (1948), nº 9 (1949), nº 10 (1950), nº 11 (1951), nº 12 (1952), nº 13 (1953), nº 14 (1953), nº 15 (1954), nº 16 (1955), nº 17 (1956), nº 18 (1957), nº 19 (1958), nº 20 (1959), nº 21 (1960), nº 22 (1961), nº 23 (1962), nº 24 (1963), nº 25 (1964), nº 26 (1965), nº 27 (1966), nº 28 (1967), nº 29 (1968), nº 30 (1969), nº 31 (1969), nº 32 (1970), nº 33 (1971), nº 34 (1971), nº 35 (1972), nº 36 (1973), nº 37 (1974), nº 38 (1975).

– Llibre d'ingressos per conceptes: Llibre nº 1 (1966), nº 2 (1969), nº 3 (1969), nº 4 (1969), nº 5 (1970), nº 6 (1971), nº 7 (1972), nº 8 (1973), nº 9 (1974).

– Llibre auxiliar d'ingressos: Llibre nº 1 (1931–38), nº 2 (1962–68), nº 3 (1975).

– Llibre de comptaduria fons municipals: Llibre nº 1 (1910–31), nº 2 (1931–42).

– Llibre de dipositaria de fons municipals: Llibre nº 1 (1906–27).

– Llibre general de despeses: Llibre nº 1 (1947), nº 2 (1948), nº 3 (1949), nº 4 (1950), nº 5 (1951), nº 6 (1952), nº 7 (1953), nº 8 (1954), nº 9 (1955), nº 10 (1956), nº 11 (1957), nº 12 (1958), nº 13 (1959), nº 14 (1960), nº 15 (1961), nº 16 (1962), nº 17 (1963), nº 18 (1964), nº 19 (1965), nº 20 (1966), nº 21 (1967), nº 22 (1968), nº 23 (1969), nº 24 (1969), nº 25 (1969), nº 26 (1970), nº 27 (1971), nº 28 (1971), nº 29 (1971), nº 30 (1971), nº 31 (1972), nº 32 (1973), nº 33 (1974).

– Llibre diari de despeses: Llibre nº 1 (1919–23), nº 2 (1923–25).

– Llibre–registre de pagaments: Llibre nº 1 (1919–28), nº 2 (1929–37).

– Llibre especial de pressupostos d'ingressos i despeses: Llibre nº 1 (1953–62), nº 2 (1957–58).

– Llibre de valors independents i auxiliars del pressupost: Llibre nº 1 (1953–54), nº 2 (1961).

– Llibre de caixa: Llibre nº 1 (1927–28), nº 2 (1932–37), nº 3 (1937–43), nº 4 (1943–47), nº 5 (1947), nº 6 (1948–51), nº 7 (1951–52), nº 8 (1953), nº 9 (1954), nº 10 (1954), nº 11 (1955), nº 12 (1956), nº 13 (1957), nº 14 (1958), nº 15 (1959–62), nº 16 (1962), nº 17 (1963), nº 18 (1964–65), nº 19 (1966), nº 20 (1967), nº 21 (1968–71), nº 22 (1971–72), nº 23 (1973), nº 24 (1974).

– Llibre d'inventaris i balanços: Llibre nº 1 (1947–53), nº 2 (1954), nº 3 (1955), nº 4 (1956), nº 5 (1957), nº 6 (1958), nº 7 (1959), nº 8 (1960), nº 9 (1961), nº 10 (1962), nº 11 (1963), nº 12 (1964), nº 13 (1965), nº 14 (1966), nº 15 (1967), nº 16 (1968).

– Llibre d'actes d'arqueig de fons municipals: Llibre nº 1 (1901–17), nº 2 (1918–23), nº 3 (1923–31), nº 4 (1931–39), nº 5 (1939–48), nº 6 (1949–50), nº 7 (1953), nº 8 (1954), nº 9 (1956), nº 10 (1957–59), nº 11 (1960–62), nº 12 (1963–67), nº 13 (1967–71), nº 14 (1971–72).

– Llibre auxiliar de recaptació: Llibre nº 1 (1958–61).

– Llibre–registre de factures: Llibre nº 1 (1953–66).

II. ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

II.1. Jutjat de Pau

II.1.1. EXPEDIENTS I CERTIFICATS

Lligall nº 1 –Expedients de matrimonis canònics (1910–14, 1919–21, 1924, 1927–28, 1930–31). Lligall nº 2 –Expedients de matrimonis canònics (1939–41, 1943–51, 1953–63, 1965, 1967–75). Lligall nº 3 –Expedients de matrimonis civils (1932–38). Lligall nº 4 –Certificats de defunció (1888, 1893, 1894, 1896–1911, 1918–30, 1932–35, 1937–50). Lligall nº 5 –Certificats de defunció (1951–75). Lligall nº 6 –Certificats de naixença (1912, 1917, 1943, 1952–75).

Llibre nº 1 –Llibre d'avortaments (1916–58).

II.1.2. JUDICIS VERBALS DE FALTES

Lligall nº 1 (1868–69), 1873, 1877–80, 1882–84, 1888–91, 1894–99), nº 2 (1900–03, 1905, 1908–11), nº 3 (1912–15), nº 4 (1916–23), nº 5 (1925–30, 1932–33), nº 6 (1934–35, 1938, 1940–47, 1949–51, 1953), nº 7 (1962–65, 1967, 1969).

Llibre–registre d'exhorts criminals: Llibre nº 1 (1947–57), nº 2 (1947–61), nº 3 (1958–60), nº 4 (1954–68), nº 5 (1968). Llibre nº 6 –Registre d'assumptes criminals: judicis de faltes (1946–65).

II.1.3. ACTES DE CONCILIACIÓ

Lligall nº 1 (1875–91, 1895–97, 1903–05, 1909–14), nº 2 (1915–35, 1939–47), nº 3 (1948–64, 1966–67, 1970–72, 1974–75).

Llibre nº 1 –Registre d'assumptes civils: actes de conciliació (1945–52).

II.1.4. JUDICIS ORALS I ACTES DE CONCILIACIÓ SOBRE DRETS EMFITÈUTICS DE LA COMTESSA DE VALDELAGRANA (CENSOS ESTANY)

Lligall nº 1 (1909–11), nº 2 (1911–13).

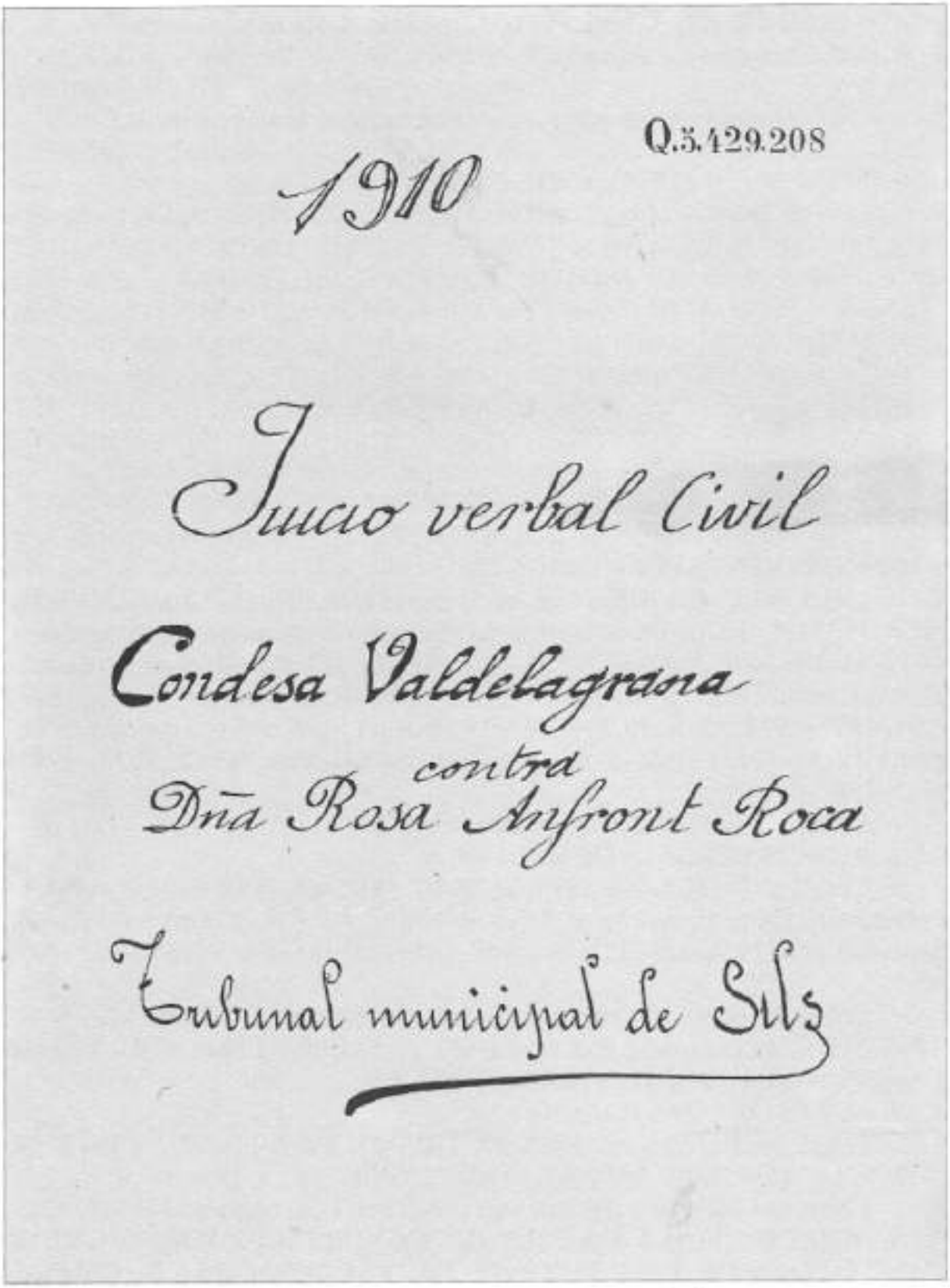

La comtessa de Valdelagrana és un dels darrers esglaons dins l'atzarós tema de la propietat de les terres de l'estany.

II.1.5. DOCUMENTACIÓ DIVERSA

Compareixences, actes, sol.licituds de celebració d'actes de conciliació i judici de faltes, processos, notificacions, providències, declaració de testimonis, sol.licituds de convocatòria de consells familiars, certificats, citacions, comunicats, diligències i instàncies: Lligall nº 1 (1845, 1847, 1868–69, 1871, 1874, 1878–1927), nº 2 (1928–57), nº 3 (1958–75). Lligall nº 4 –Documentació registres civils (1960–72). Documentació de jurats: constitució de juntes, llistes generals, actes (1905–12). Expedients d'informació testifical (1904, 1911–15, 1950–73). Registre d'antecedents penals (1946, 1950–73). Junta Local de «Libertad Vigilada» (1948–57). Documentació llibres de família (1956–68, 1972, 1974). Registre legalitzacions llibres de comerç (1952). Íntimes (1939–40). Inventari jutjat municipal (1919, 1925, 1927, 1963). Lligall nº 5 –Consells de família: expedients i actes de constitució (1907–11, 1924, 1930). Comptes d'administració jutjat (1959–75). Estadístiques judicials remeses a la Delegació d'Estadística (1932, 1947, 1953–66). Registre sortida documents i comunicacions (1919–33, 1942–43, 1963–64). Expedients de perpètua memòria (1898, 1922–25, 1927, 1935, 1939–41). Lligall nº 6 –Expedients possessoris –sol.licituds d'amillarament i reconeixement de propietats– (1888, 1898, 1902–03, 1905–14, 1917, 1924, 1926, 1929, 1932). Lligall nº 7 –Judicis de desnonament. Testimoni de sentències (1895–1944). Lligall nº 8 –Expedients de rectificacions i noves inclusions al Registre Civil (1911–14, 1920, 1929–35, 1940–59). Lligall nº 9 –Documents i actes de presa de possessió càrrecs jutjat. Actes visita i inspecció (1881–1946). Lligall nº 10 –Actes d'emancipació i consentiment patern (1914–66). Lligall nº 11 –Actes d'emancipació i consentiment patern (1967–75).

Registre d'entrada i sortida de documents i comunicacions: Llibre nº 1 (1943), nº 2 (1943), nº 3 (1946–56), nº 4 (1974–75). Llibre nº 5 –Llibre–registre d'ordres, circulars i comunicacions del Ministeri de Justícia, Tribunals, Jutjats Superiors i autoritats de diversa ordre (1961–74).

II.1.6. CORRESPONDÈNCIA

Lligall nº 1 (1919–46), nº 2 (1946–64), nº 3 –Còpies oficis, instàncies, correspondència, circulars. (1883, 1889, 1901, 1913–23, 1937, 1940–75).

III. AGRICULTURA, RAMADERIA I PESCA

III.1. Preus, interrogatoris i estadístiques

Lligall nº 1 –Relació de preus agrícoles i de bestiar (1927–28, 1930, 1932, 1936, 1938–40, 1942, 1946–49). Interrogatoris i enquestes: estadístiques producció agrícola i ramadera (1919–39, 1941–43, 1946, 1950–54, 1960). Declaracions de collites i existències de vi i productes derivats del raïm (1939–75). Declaracions jurades operacions molins (1942). Estadística ramadera (1935, 1963). Padró ramaders (1963). Estadística propietaris rurals (1946). Lligall nº 2 –Expedient sobre activitats agrícoles i derivades (1947, 1952, 1955–58, 1972–73). Documentació relativa a la producció de cuirs (1941–42, 1946–47). Autoritzacions de trànsit (1938, 1943, 1948, 1950–51). Cens agrari (1972). Informe municipal sobre el cultiu del cereal (1914). Ordenança municipal sobre la regulació i emplaçament de les instal.lacions porcines (1974).

III.2. Junta Local d'informació agrícola. Cooperatives de caire agrícola

Lligall nº 1 –Constitució de la Junta Local Agrària (1928, 1932, 1934, 1937, 1940). Documentació de la Junta Local Agrària (1944–45). Constitució de la Junta Local d'extinció d'incendis forestals (1973). Expedient de la votació per escollir vocals de la Cambra Agrària Provincial (1919). Documentació relativa a la «Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos» (1943, 1953, 1956, 1972). Documentació relativa al Sindicat Agrícola Cooperatiu (1936, 1938–39). Constitució Comissió d'Abastaments (1946). Constitució Junta Local de recursos (1943). Constitució Junta Local del Cens ramader (1948). Designació vocals de la «Junta Provincial de Fomento Pecuario» (1939). Llibre d'actes de la «Junta de Plagas del campo» (1926, 1930, 1932–34). Correspondència Delegat Local d'Abastaments i Transports (1942–55). Circulars Comissaria General d'Abastaments i Transports (1939–55, 1960, 1964,

1966, 1972). Guies de circulació de la Comissaria General d'Abastaments i Transports (1941–44, 1950–52). Aprehensions abastaments (1942–52).

III.3. Documentació referida a l'escorxador i als mercats

III.3.1. ESCORXADORS

Lligall nº 1 –Registre matança bestiar. Relació caps de bestiar sacrificats per al proveïment del poble (1927–28, 1930–31, 1941, 1945–58, 1965–69). Inspecció bestiar. Certificat de defunció d'animals (1942–43, 1945).

III.3.2. MERCATS (*)

– Conflicte amb el consistori de Sta. Coloma de Farners per la instauració del mercat setmanal a Sils (1926). Projecte de construcció d'una plaça–mercat i expedients de tràmit per l'expropiació forçosa de terrenys (1943–47). Expedient regulador de l'horari d'obertura del mercat setmanal (1955, 1962).

III.4. Pòsit agrícola

Lligall nº 1 –Llibre d'actes de la Junta Administradora del Pòsit (1951–53, 1963). Reglament de pòsits (1947, 1955). Llibre d'obligacions personals (1951). Llibre de moviment de fons i comunicats mensuals (1949–75). Llibre de cartes de pagament (1952–58). Correspondència (1964–71).

III.5. Censos i recomptes de bestiar

Lligall nº 1 (1915–34, 1939, 1941–42), nº 2 (1945–54, 1959, 1963).

III.6. Explotació de la fusta

– Tales de boscos. Autoritzacions i declaracions jurades per a l'aprofitament forestal: Lligall nº 1 (1911, 1915, 1936–49), nº 2 (1950–75).

III.7. Racionament

– Relació dels productes corresponent al racionament d'adults i al cens infantil. Liquidació–resum dels articles rebuts a la Delegació Local de Sils. Distribució de les cartilles de racionament. Altes i baixes racionament. Receptes de sucre per a malalts i lots de llet per a infants. Despeses transport articles racionats. Rebuts i factures de la fleca i de la fàbrica de farines: Lligall nº 1 (1937–42), nº 2 (1943–46), nº 3 (1947–53). Lligall nº 4 –Apèndix al padró de clients amb col.lecció de cupons de racionament d'adults i infants per al subministrament d'articles (1946). Circulars (1942–49).

– Llibre de racionament: Llibre nº 1 (1947–49), nº 2 (1950–52). Llibre nº 3 –Racionament de pa (1942).

IV. ASSOCIACIONS

Lligall nº 1 –«Círculo Recreativo de Sils». Junta Directiva. Llista d'associats. Correspondència (1920). –Societat Recreativa «La Laguna». Constitució de la Societat. Càrrecs directius, associats. Documentació diversa (1946–47, 1961, 1965, 1976). –Documentació relativa al Club de Futbol Sils (1968–69, 1971, 1973). –Llibre de comptes de la Societat Unió Esportiva (1935–36) i del Cinema Popular a càrrec de l'ex–Comitè Antifeixista (1937–38). –Patronat Local de Protecció d'animals i plantes. Expedient constitució. Llibre d'actes i correspondència (1964–65).

V. BENEFICÈNCIA

V.1. Institucions

Lligall nº 1 –Hospital: Relació nominal de les persones acollides a l'Hospital de Sta. Caterina de Girona a càrrec de l'Ajuntament (1942–44). –Hospici: Relació nominal de les persones acollides a l'Hospici Provincial de Girona a càrrec de l'Ajuntament (1944–45). –Asil: Relació nominal de les persones acollides a l'Asil d'ancians de Girona a càrrec de l'Ajuntament (1942, 1944–45). –Psiquiàtric: Relació nominal de les persones acollides al Manicomi Provincial de Salt a càrrec de l'Ajuntament. Documentació diversa (1941–45, 1949, 1971, 1974). Tribunal Tutelar de Menors de Girona: Relació d'internats a diversos establiments a càrrec de l'Ajuntament (1943–45, 1963). –Junta Local de Protecció de Menors: Llibre de comptes, liquidacions i correspondència (1936–51). –Patronat de Protecció a la Dona: Circular (1958). –Relació Ajuntament–Institucions: Ordenances, concerts econòmics i liquidació endarreriments per estades en establiments benèfics entre l'Ajuntament de Sils i la Diputació Provincial de Girona (1943–49). –Padrons municipals de beneficència (1919, 1948–58, 1960, 1962–63, 1966). –Informe sobre Beneficència Municipal (1948). –Informes i sol.licituds d'auxili per ancianitat (1940, 1963, 1965, 1970).

V.2. Junta de reformes socials (*)

– Junta Local de Reformes Socials: Actes (1908–09). Correspondència (1919–23).

– Llibre d'actes de la Junta de Reformes Socials: Llibre nº 1 (1923).

V.3. Ajuts diversos

Lligall nº 1 –Actes, correspondència i circulars del Comitè Local i del Comitè Directiu Central del «Segell Pro–Infància» (1933–38). –Documentació referida a les campanyes de «Navidad del Pobre» (1946–49). –Obra Nacional de «Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra». Nòmines de les pensions corresponents als orfes de Sils (1947–55). Documentació Socors Roig de Girona (Secció S.R.I.) (1938). –Relació dels béns lliurats pels veïns de Sils a favor dels companys ferits al front i ingressats a l'Hospital de Romania de Barcelona (1937). –Rebuts suscripció «Pro socorro a zonas damnificadas» (1940). –Associacions benèfiques de caire particular. Junta Local Associació contra el Càncer (1960–72). Patronat Local d'Homenatge a la Vellesa (1968–72).

V.4. Assegurances de treball

Lligall nº 1 –Comunicats i descripció accidents de treball elaborats per la «Mutua Sindical de Seguros Agropecuarios» i la «Unión Española» (1942–45, 1970).

V.5. Beneficència

V.5.1. JUNTA DE BENEFICÈNCIA

– Llibre d'actes de la Junta de Beneficència de Sils: Llibre nº 1 (1923, 1925, 1928, 1939).

VI. CULTURA

VI.1. Arxius, biblioteques i museus

Lligall nº 1 –Biblioteca: Registre de lectors (aprox. 1936). Registre de lectors i de lectures (1935–36). Registre d'obres i autors sobre agricultura i ramaderia (aprox. 1935). Lligall nº 2 –Inventaris, correspondència i equipament biblioteca. Projecte, construcció i inauguració (amb extens reportatge gràfic) (1935, 1941, 1948, 1953–54, 1957, 1960, 1967–75). –Arxiu: Cens–guia d'arxius (1966). –Museu: Documentació referida al Museu de l'Automòbil Claret (1974–75).

VI.2. Festes i tradicions (*)

–Programes i documentació festes (1939, 1943–44, 1946, 1954, 1971–72). Plànol projecte construcció sala d'espectacles (1936).

VI.3. Monuments històrico–artístics (*)

–Qüestionari relatiu a monuments i indrets d'interès històric o artístic del municipi (1953).

VII. DEFENSA

VII.1. Cossos militars

VII.1.1. ALLISTAMENTS

Expedient d'allistament lleves i revisió militar anual: Lligall nº 1 (1908, 1919–23), nº 2 (1924–28), nº 3 (1929–33), nº 4 (1934–42), nº 5 (1943–52), nº 6 (1953–63), nº 7 (1964–70), nº 8 (1971–75).

VII.1.2. SUBMINISTRAMENT A L'EXÈRCIT

Censos de requisa militar: Lligall nº 1 (1921, 1924, 1926, 1928, 1930–31, 1933, 1935, 1938), nº 2 (1941, 1944–56), nº 3 (1917–62), nº 4 (1962–65).

VII.1.3. LLIBRES DIVERSOS I CORRESPONDÈNCIA

Lligall nº 1 –Correspondència, circulars (1935–75). Informes, certificats, permisos, declaracions jurades, lliurament de cartilles i cèdules (1882, 1910, 1914, 1917, 1919–21, 1923–24, 1936–47, 1964–65, 1974–75). –«Registro de llamada» (1932–53, 1966, 1975). –Documentació secció Transports Militars (1930, 1940, 1944, 1947–48, 1951, 1954). –Estadístiques lleves, reservistes i mossos amb domicili desconegut. Pròrrogues (1901, 1923–24, 1926–58, 1972, 1974–75). –Regiment: justificants de revista «para la de Comisario» (1939–60). –Antecedents sobre allotjament de tropes (1946–57). –Estadístiques sobre locals per l'aquarterament del personal i del bestiar (1955).

VII.2. Cossos de seguretat (*)

VII.2.1. GUÀRDIA CIVIL

–Terç de la Guàrdia Civil: justificant de revista «para la administrativa» (1911, 1916, 1941–45). –Atestats Guàrdia Civil (1933, 1936, 1940–41, 1945). –Aportació municipal per a la construcció d'un quarter de la Guàrdia Civil a la

demarcació de Vidreres (1954, 1958–59). –Conveni amb l'Ajuntament de Riudarenes pel lloguer d'un quarter de la Guàrdia Civil a la demarcació de Riudarenes.

VII.2.2. DIVERSA

–Documentació referida a guardes jurats (1881, 1886, 1898, 1900, 1903, 1906, 1911). –Expedient de constitució de la Comissió Local de Protecció Civil (1963). –Constitució, actes i correspondència de la Junta de Defensa Passiva Local (1938, 1955).

VIII. DEMOGRAFIA

VIII.1. Recomptes de població

Padró municipal d'habitants. Modificacions. Altes i baixes: Lligal nº 1 (1898, 1911, 1919–21, 1924–25, 1928, 1930, 1932–34), nº 2 (1936–39), nº 3 (1940–50), nº 4 (1951–64),nº 5 (1965–69), nº 6 (1970–75).

Llibres padró municipal: Llibre nº 1 (1945), nº 2 (1950), nº 3 (1955), nº 4 (1960), nº 5 (1965), nº 6 (1970), nº 7 (1975).

VIII.2. Padrons de cèdules personals

Lligall nº 1 (1914–26), nº 2 (1927–34), nº 3 (1935–42).

VIII.3. Documentació diversa

Lligall nº 1 –Llistes d'emigració (1908–10, 1914, 1919). –Registre d'actes d'inscripció de ciutadania (1919–22). –Junta Municipal del Cens de població: constitució, actes i documentació diversa (1910, 1920, 1922, 1924, 1927, 1930). –Circulars (1950, 1965–75). –Estadística municipal (1927, 1930, 1932, 1941, 1946, 1948, 1950, 1953–54, 1958, 1961, 1964, 1968, 1973–74).

IX. ELECCIONS

IX.1. Municipals

Convocatòria, actes de proclamació de candidats, nombre de vots...: Lligall nº 1 (1868, 1873, 1877, 1879, 1881, 1884, 1886, 1893, 1895, 1906, 1909, 1911, 1913, 1915, 1917, 1920, 1922, 1931, 1934, 1948), nº 2 (1951, 1954, 1957, 1960, 1963, 1966, 1970, 1973).

IX.2. Provincials

Lligall nº 1 –Eleccions dels representants de la Justicia Municipal (1931). –Eleccions «Consejo Local del Movimiento» (1970, 1973). –Expedient de designació de compromissari de l'Ajuntament per participar en l'elecció del «Consejo Local del Movimiento» representant de la «provincia» (1964, 1967). –Eleccions a Diputats provincials: convocatòria, actes, electors i votacions (1873, 1877–78, 1886, 1909, 1916–17, 1921, 1974). Lligall nº 2 –Documentació relativa a la designació de compromissari per elegir els procuradors a Corts representants de l'Administració local (1967, 1971–72). –Eleccions procuradors a Corts representació familiar (1967, 1971).

IX.3. Plebiscits i referèndums (*)

–Referèndum per l'aprovació de l'Estatut de Catalunya (1932). –Referèndum de la Llei de Successió a la «Jefatura del Estado» (1947). –Referèndum del Projecte de Llei Orgànica de l'Estat (1966).

Referèndum per a l'aprovació de l'Estatut de Catalunya

Acta de constitució de la taula i de l'escrutini verificat

Terme municipal Sils **Districte** única **Secció** única

A la (ciutat) (vila) vila de Sils — — — — — — a dos d'agost de l'any mil nou-cents trenta-u, essent les set del matí i trobant-se reunits al local d'aquest Col·legi, designat per la Junta Municipal del Cens, situat al (carrer, plaça) carrer de la Generalitat Electoral els senyors Don Antoni Madrenys Ramió; Don Josep Morell Zaragoza; Don Ricard Ties Dalmau

a l'objecte de constituir la taula electoral d'aquesta Secció, de conformitat amb el que disposa el Decret del Govern de la Generalitat de data 17 de Setembre, va procedir-se pel senyor President a admetre, prèvia justificació de llur personalitat, les credencials dels Interventors que a continuació es relacionen:

Per tot el que s'ha exposat anteriorment, queda constituïda aquesta taula electoral en la forma següent:

En Antoni Madrenys Ramió — — —, en qualitat de President.
En Josep Morell Zaragoza — — —, en qualitat de primer Adjunt.
En Ricard Ties Dalmau — — —, en qualitat de segon Adjunt.

i com Interventors, els senyors

Tot seguit, el senyor President digué que comencava la votació, quedant, per tant, obert l'acte que s'ha regit per les formalitats determinades en la llei Electoral vigent i Decret de la Generalitat, abans esmentat.

A les quatre en punt de la tarda, el senyor President anuncià en veu alta que anava a tancar se la votació, no permetent-se l'entrada de ningú més al local, i feta la pregunta de, si algú dels presents havia deixat de votar, es varen admetre els vots de tots aquells que es trobaven en tal cas i dels individus de la Taula, i es firmaren pels Adjunts i Interventors les llistes de votants, tant al marge de tots els plecs que la formen, com a continuació de l'últim nom escrit, i una vegada fet això, el senyor President declarà tancada la votació i començà l'escrutini; finit aquest, els Adjunts i Interventors confrontaren el nombre de paperetes extretes de l'urna amb el nombre de les llegides i el dels electors que han pres part en l'elecció, resultant exacte, i tot seguit es va procedir al recompte dels vots. Una vegada llest, preguntà el senyor President si hi havia alguna protesta a fer, i no

ser fou cap de clase algunes

Anuncià, per fi, el resultat de l'escrutini, essent el següent:

Electors de la Secció segons les llistes trameses per la Junta Municipal del Cens Electoral 412

Nombre de paperetes llegides 255

Nombre de votants segons les llistes formades pels Adjunts i Interventors 255

RESULTAT

A favor de l'aprovació de l'Estatut ..... 254 vots.

En contra de l'aprovació de l'Estatut ..... 1 vots.

Paperetes en blanc .....

Paperetes nul·les .....

Immediatament foren cremades a presència dels concurrents les paperetes extretes de l'urna, excepció feta d'aquelles a les quals s'havia negat validesa o han estat objecte d'alguna reclamació, les quals, en nombre de —, *foren signades pels Adjunts i Interventors, per a unir-se originals a la present.*

(1) *No se'ns feren protestes de cap classe ni tampoc reclamacions sobre la votació ni l'escrutini*

Resultats del Referèndum per l'aprovació de l'Estatut de Catalunya al poble de Sils.

XI. INDÚSTRIA I COMERÇ

XI.1. Indústries

Inspecció de motors i instal.lacions industrials: Lligall nº 1 (1964–67), nº 2 (1967–70), nº 3 (1971–75).

XI.2. Activitats industrials i comercials

Llicència d'obertura d'establiments i exercicis d'activitats reglamentades. «Actividades molestas, insalubres, nocivas y peligrosas»: Lligall nº 1 (1947, 1952, 1961–62, 1965–67), nº 2 (1968, 1970–71), nº 3 (1972–73), nº 4 (1973–74), nº 5 (1974–75). Lligall nº 6 –Relació de les indústries i comerços situats al terme municipal de Sils (1943, 1963, 1975). –Expedients llicències obertura de comerços i pràctica activitats industrials (1955, 1960–61, 1963–65, 1967). –Relació taxis i turismes per a la distribució de gasolina (1947). –Enquesta entre els comerciants sobre la conveniència de tancar o no les botigues els diumenges i festius de l'estiu (aprox. 1968). –Documentació relativa al servei de taxi (1960–67). –Bases per a la instal.lació del telèfon a Sils. Petició de la CTNE per a la construcció de càmeres i canalitzacions. Plànols, circulars i correspondència (1922–23, 1969, 1974).

Llibre nº 1 –AFITA S/A: projecte d'instal.lació de maquinària per una planta de taulers aglomerats (1975).

XII. INSTRUCCIÓ PÚBLICA

Lligall nº 1 –Escoles públiques: Construcció escola. Expedients i documentació. Equipaments (1921, 1925, 1932, 1948, 1955, 1968–70, 1972). Lligall nº 2 –Inventari escolar (1934–37, 1951, 1955). Estadístiques (1927, 1931–34). Relació nens i nenes compresos en l'edat escolar (1940). Registre matrícules (1936–39). Correspondència, circulars, instàncies (1917–72).

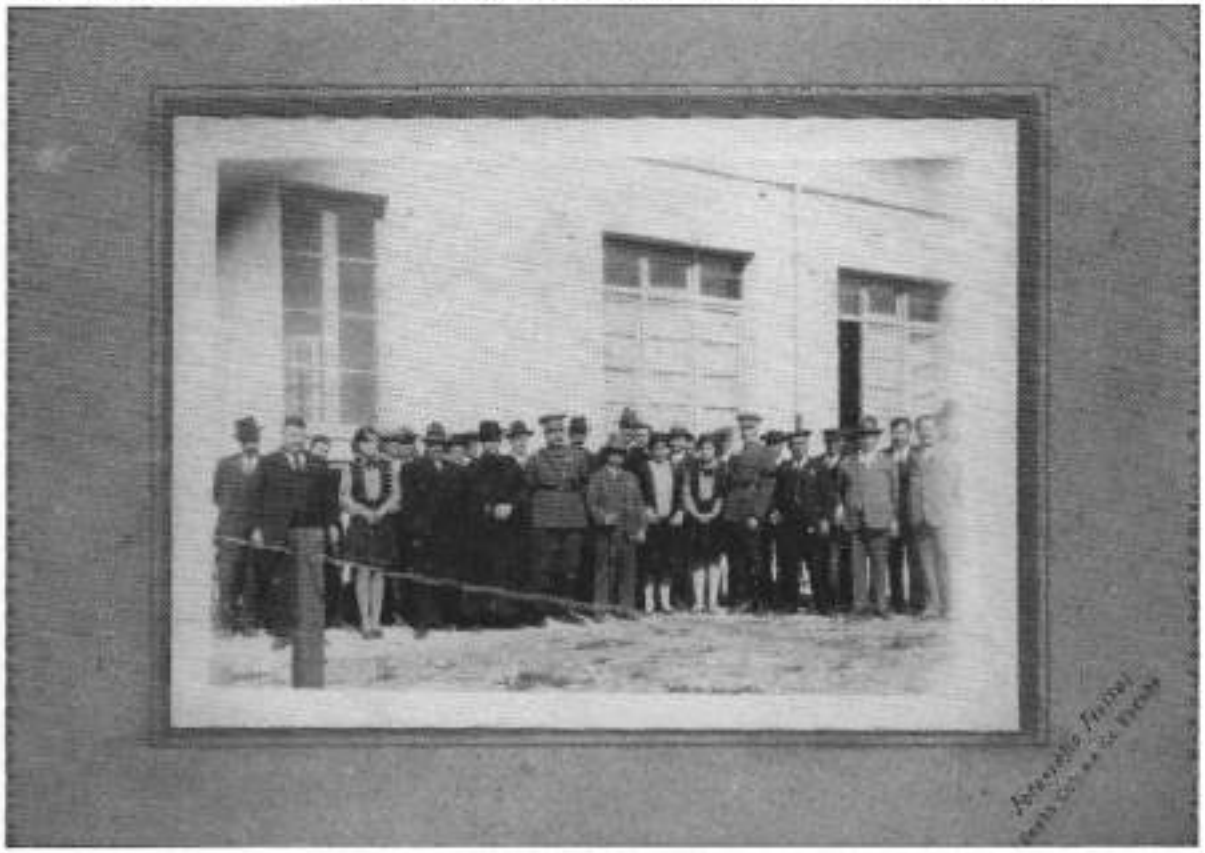

Fotografia del principi dels anys 20 corresponent a la inauguració de l'Escola Nacional de Vallcanera, la documentació de la qual es pot trobar en part en el capítol d'Instrucció Pública. (Foto cedida per Josep Lloveras).

Projecte de parvulari: col.laboracions (1965). Documentació Escola Nacional de Vallcanera (1924–28, 1934). Proposta de la Inspecció d'Ensenyament Primari de creació d'una escola mixta en el barri de Mallorquines (1955). Certificats d'estudis primaris (1960–67). Transport escolar (1969, 1972). Constitució Junta Municipal d'Ensenyament Primari (1949). Relació de col.laboradors en l'«Obra Social del Magisterio» (Dia del mestre) (1951–54).

XIII. OBRES PÚBLIQUES I URBANISME

XIII.1. Plans d'ordenació i urbanització

Lligall nº 1 –Pla d'ordenació de Mallorquines: ordenances, memòria i plànols (1968). –Pla d'extensió de la urbanització «King Park» (1973). –Projecte de parcel.lació de la «Colonia Residencial Las Comas» (1971). –Projecte de sanejament de Sils: memòria, plànols, condicions i pressupost (1966). Lligall nº 2 –Pla d'ordenació del Polígon Industrial de Sils: memòria i plànols (1974). Lligall nº 3 –Expedients projectes d'obres d'alineació i rectificació de carrers (1950, 1952–56, 1960, 1966–67). –Plànols dels projectes d'urbanització, eixample i posteriors modificacions del sector nord–est del poble de Sils (1936, 1940, 1945, 1960).

XIII.2. Obres de caràcter municipal (*)

–Construcció de voreres. Relació de contribuents (1969–71). –Conservació de façanes (1966). –Plànols projecte construcció piscina (1975). –Expedients reparació d'edificis i obres d'escassa consideració (1927, 1947, 1949, 1953–54, 1957, 1959, 1965, 1967–69, 1971–72). –Expedient de construcció d'urinaris públics (1973).

XIII.3. Enllumenat, aigües i clavegueres

XIII.3.1. ENLLUMENAT

Lligall nº 1 –Acords i correspondència (1973–75). Energia Elèctrica de Catalunya: projecte de reforma i ampliació de l'estació transformadora ubicada a la carretera de Sta. Coloma de Farners a Lloret (1930). Projecte d'ampliació de l'estació transformadora de Sils (1936). Projecte d'enllumenat públic al

carrer Vidreres (1974), i al nucli urbà en general (1974–75). Expedient de col.laboració econòmica municipal per l'electrificació del veïnat del Massabé (1955). Sol.licitud subvenció municipal electrificació habitatges particulars del barri de La Granota (1963). Connexions a l'electrificació rural de la Barceloneta i Vallcanera (1965). Projecte d'establiment línia elèctrica i automatismes pel funcionament d'aigües públiques (1974).

XIII.3.2. AIGÜES

LLigall nº 1 –Aigües potables. Documentació abastament d'aigua al poble. Relació de consumidors i aportacions. Comptadors d'aigua. Connexions. Tractament de l'aigua. Expedients diversos (construcció dipòsit, conducció aigües pluvials, concessió de tubs de desguàs, projecte de redacció d'un plànol tipogràfic per l'abastament d'aigua...) (1953, 1955, 1965, 1968, 1971–73, 1975). Informe sobre les possibilitats hidrològiques de la vall al.luvial de Reclà i Pins per l'abastament d'aigües a Sils (1975). Documentació pous (1948, 1951–52, 1958, 1965).

XIII.3.3. CLAVEGUERES (*)

–Projecte d'instal.lació de clavegueres al carrer Calvo Sotelo i travessera fins a la carretera de Sta. Coloma de Farners a Lloret (1947). Carrer Perseguidos (1956).

XIII.4. Ponts, carreteres i ferrocarrils

XIII.4.1.PONTS, PASSAREL.LES I PALANQUES

Lligall nº 1 –Autorització municipal d'ocupació del «Pont Vell» (1920). –Estudi i projecte construcció d'un pont sobre la sèquia davant l'església (1947). –Expedient projecte construcció d'un pont en el camí de la Barceloneta, passatge Can Mònica (1956). –Documentació relativa a la construcció d'un pont sobre la sèquia en el camí de Maçanet (1952, 1971). –Expedient referent a la petició d'enderrocament de les runes del pont gòtic–medieval de la riera de Vallcanera (1973).

XIII.4.2. FERROCARRILS (*)

–Plànols i expedients expropiacions (1911, 1913, 1930, 1933, 1959).

XIII.4.3. AIGUATS (*)

–Susbcripció inundacions Girona i Barcelona octubre–novembre, 1962. –Informe municipal sobre els perjudicis ocasionats al poble per les inundacions dels dies 11 i 12 d'octubre de 1970. –Documentació referent als perjudicis provocats pel xàfec caigut el 20 de setembre de 1971.

XIII.4.4. INCENDIS FORESTALS (*)

–Expedient documentació referida a l'adopció de mesures preventives d'incendis forestals (1970).

XIII.4.5. CAMINS I CARRETERES

Lligall nº 1 Camins: –Construcció i reparació camins veïnals (1948–49, 1952–53, 1956–57, 1968). Autopista: –Circulars, correspondència i cèdules (1964, 1968–73). –Informe municipal dels camins afectats per la construcció de l'autopista. Acta de lliurament per part d'«Autopistas, Concesionaria Española, S.A.» dels camins refets corresponents al terme municipal de Sils (1973). –Expedient referent a les reclamacions pels perjudicis motivats per la construcció de l'autopista (1970). –Expropiacions: relació d'afectats i plànols d'expropiació tram Maçanet–riu Güell (1968). –Plànol general autopista Barcelona–la Jonquera, tram Maçanet–Le Perthus (1965).

XIII.5. Habitatges de protecció oficial

Lligall nº 1 –«Sociedad Cooperativa de la Vivienda José Antonio Primo de Rivera de Gerona»: Estatuts. Enquestes peticionaris. Circulars i correspondència (1956–57). –«Patronato de gestión para la mejora de la vivienda rural Francisco Franco»: Estatuts. Constitució de la Junta Local Delegada del Patronat. Peticions i certificacions. Correspondència (1962, 1967–69, 1971, 1973–75).

XIII.6. Estadístiques i circulars (*)

–Normes, instruccions i estadística expedients de llicència d'obres (1958, 1962, 1971, 1973). Circulars (1946, 1963, 1971–75). Cens d'edificis, habitatges i albergs (1910, 1913, 1920, 1930, 1950, 1956–57, 1959–60, 1962).

XIII.7. Llicències d'obres

Lligall nº 1 (1924, 1927, 1933, 1945–48, 1950–51, 1955–58), nº 2 (1959–62), nº 3 (1963–64), nº 4 (1965), nº 5 (1966), nº 6 (1967), nº 7 (1968), nº 8 (1969), nº 9 (1970–71), nº 10 (1972–73), nº 11 (1974), nº 12 (1975).

XIV. SANITAT

XIV.1. Estats i mesures sanitàries. Junta Local de Sanitat

Lligall nº 1 –Estats sanitaris. Campanyes de vacunació: relació vacunació d'infants. Circulars (1963–75). Vacunació gossos (1972–75). –Junta Local de Sanitat. Actes i documentació (1927). Lligall nº 2 –Normativa sobre la distribució de costos referents a la fruïció de serveis sanitaris entre municipis agregats (1946, 1955). –Expedient referent a les normes de la Inspecció Provincial de Sanitat Veterinària concernent a la venda de fruites i verdures a l'estiu (1953). –Expedient d'aprovació de l'ordenança de Sanitat Veterinària (1967). –Contracte del servei de desratització (1971). –Informe de la campanya d'extermini de guineus en el terme municipal de Sils i Riudarenes (1972). –Farmàcia: documentació obertura (1959). –Mesures sanitàries referides a aigües, canals i sèquies (1938, 1951, 1971–75).

Llibre nº 1 –Llibre d'actes de la Junta de Sanitat (1900–47).

XIV.2. Cementiris. Serveis fúnebres

Lligall nº 1 –Llibres de l'administració dels cementiris de Sils i Vallcanera. Reglaments, registres i documentació en general (1893–1956). –Actes de la Junta Municipal del Cementiri (1894, 1897–98, 1910). –Serveis fúnebres: expedients relacionats amb la compra i amortització del cotxe fúnebre (1927, 1955, 1957). –Contracte i enumeració de serveis de l'empresa «Pompas Fúnebres J. Poch» (1968–69, 1975).

Llibre del cementiri de Sils. Registre de ninxols: Llibre nº 1 (1903), nº 2 (1918–32), nº 3 (1954), nº 4 (1957), nº 5 (1968–75), nº 6 (1969–75). Llibre nº 7 Llibre del Cementiri de Vallcanera (1960).

XV. DOCUMENTACIÓ DE CAIRE POLÍTIC

XV.1. Guerra civil i franquisme

«Falange Española Tradicionalista y de las JONS» i «Jefatura Provincial del Movimiento». Entrada i sortida correspondència. Informes polítics: Lligall nº 1 (1939–42), nº 2 (1943–73). Lligall nº 3 Circulars (1938–75). Lligall nº 4 –Sol.licituds d'ingrés a la «Falange Española Tradicionalista y de las JONS» (1939–40, 1951, 1957–64). –Documentació «Consejo Local de la FET y de las JONS» (1963, 1971, 1973–75). –Salconduits (1939–42). –Col.lecta a favor del «Frente de Juventudes» i de la «Sección Femenina» (1950–75). –Subsidi al combatent (1939–41, 1945). –Relació dels veïns, amb el corresponent import i quantitat de paper moneda republicà i de productes del camp (recuperació agrícola i ramadera), que han lliurat a les autoritats franquistes amb la instauració del nou règim (1939). –Documentació dels partits i sindicats que formen el Front Popular (1936–39). –Relació dels refugiats de les zones de guerra acollits en el terme municipal de Sils i ajut de la població als refugiats (1937–38). –Ordres d'evacuació (1939).

XVI. CARTOGRAFIA

XVI.1. Plànols

N° 1: Plànol topogràfic distribució propietat terrenys terme municipal de Sils (1913).

N° 2: Plànol topogràfic distribució propietat terrenys terme municipal de Sils (sense data).

N° 3: Plànol topogràfic Sils–Mallorquines. Escala 1:1000 (1965).

N° 4: «Ministerio del Aire–Subsecretaría de aviación civil. Dirección General de Infraestructura. Aeropuerto de Gerona. Servidumbres Aéreas». Escala 1:10.000 (1968).

N° 5: «Ministerio del Aire–Subsecretaría de aviación civil. Dirección General de Infraestructura. Aeropuerto de Gerona. Servidumbres Aéreas». Escala 1:10.000 (1969).

ÍNDEX

Pròleg 7
Introducció 13

PRIMERA PART: INTRODUCCIÓ A LA HISTÒRIA DE SILS

Situació. Aspectes Físics 19

Els orígens del poble 21
–El Paleolític: Primeres restes de l'home al terme municipal de Sils.
–La primera Edat del Ferro: El jaciment de Can Cuca.

Demografia (S. XV – XX) 25
–Les primeres dades.
–Del fogatge de 1533 al Cens de Floridablanca.
–El segle XIX: Les claus d'un creixement atípic i desmesurat.
–L'estagnació de les primeres dècades del segle XX. Entre els efectes de la Guerra Civil i l'embranzida dels anys 60.

Propietat, recursos i mitjans de subsistència 39
–L'evolució de l'agricultura al segle XVIII.
–Les transformacions del segle XIX. El ferrocarril.
–Introducció d'un capitalisme retardat.
–La recuperació dels anys 50. Consolidació del procés industrial.

La dessecació de l'estany 57
–Els efectes d'un canvi de propietaris.
–El segle XVII: Història insistent de projectes poc reeixits.
–El segle XVIII: Fonaments a una solució definitiva.
–Culminació d'un procés interminable.
–La nova realitat del segle XX

Costums, tradicions i creences 67

–L'estany: Marc incomparable per al desenvolupament de la imaginació popular.
–La llegenda de Pere Porter.
–El culte a la petjada.
–La veneració de Sant Llop
–Origen de la tradició de l'Aplec de les Ofrenes.
–Sant Ponç: La dansa tradicional de la Rua.
–El Joc dels Ous: Culte a la fertilitat?

SEGONA PART: EL PATRIMONI DOCUMENTAL

Fonts i Documents 81
–Arxiu Parroquial de Sils
–Arxiu Diocesà de Girona
–Arxiu de la Catedral de Girona
–Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar.
–Arxius notarials.
–Bibliografia.

L'Arxiu Municipal 91
–Localització i proposta de funcionament.
–Presentació–comentari del fons documental.

–**Inventari**
Administració Municipal 99
Administració de Justícia 107
Agricultura, Ramaderia i Pesca 111
Associacions 115
Beneficència 117
Cultura 119
Defensa 121
Demografia 123
Eleccions 125
Església 129
Indústria i Comerç 131
Instrucció Pública 133
Obres Públiques i Urbanisme 135
Sanitat 139
Documentació de caire polític 141
Cartografia 143

Lluís Costa i Fernàndez (Girona, 1959), es llicencia en Història l'any 1981 a la Universitat Autònoma de Barcelona, i el 1984 obté el grau de llicenciatura. És autor del llibre **Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)** (Institut Estudis Gironins, 1987). Ha participat en diverses Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos. L'any 1983 publica, en col·laboració, el treball «Sils a inicis del s. XX. L'enllumenat elèctric» a **Quaderns de la Selva** (núm. 1). Col·labora en diverses revistes comarcals.

Actualment prossegueix estudis dins el camp de l'arxivística i treballa en la seva tesi doctoral sobre la crisi de la Monarquia i la Dictadura de Primo de Rivera, alhora que cerca fórmules per a la potencialització i dinamització de l'Arxiu Municipal de Sils.

COL·LECCIÓ

JOAQUIM BOTET I SISÓ

La pretensió de l'obra s'emmarca en un context històrico-documental i té el propòsit definit d'oferir una visió de la Història de Sils, acompanyada de les fonts documentals que fan possible d'escriure-la. L'origen del poble, l'evolució demogràfica, les transformacions econòmiques, la història de l'estany, així com l'essència —i en alguns casos la pervivència— d'antigues creences i tradicions populars, es presenten junt a un buidatge dels principals arxius públics on es conserva documentació referida al poble de Sils. D'una manera molt exhaustiva es fa la descripció del fons de l'Arxiu Municipal.

El llibre està plantejat no només com a treball de divulgació, sinó també —i sobretot— com a eina d'investigació i punt d'arrancada de posteriors estudis, amb un mètode aplicable a tantes altres poblacions de Catalunya, que si bé posseeixen, en alguns casos, estudis històrics locals, els manca la possibilitat de conèixer i accedir a una documentació pròpia que garanteixi la continuïtat de futures investigacions.

Generalitat de Catalunya
AJUNTAMENT DE SILS
Diputació de Girona